

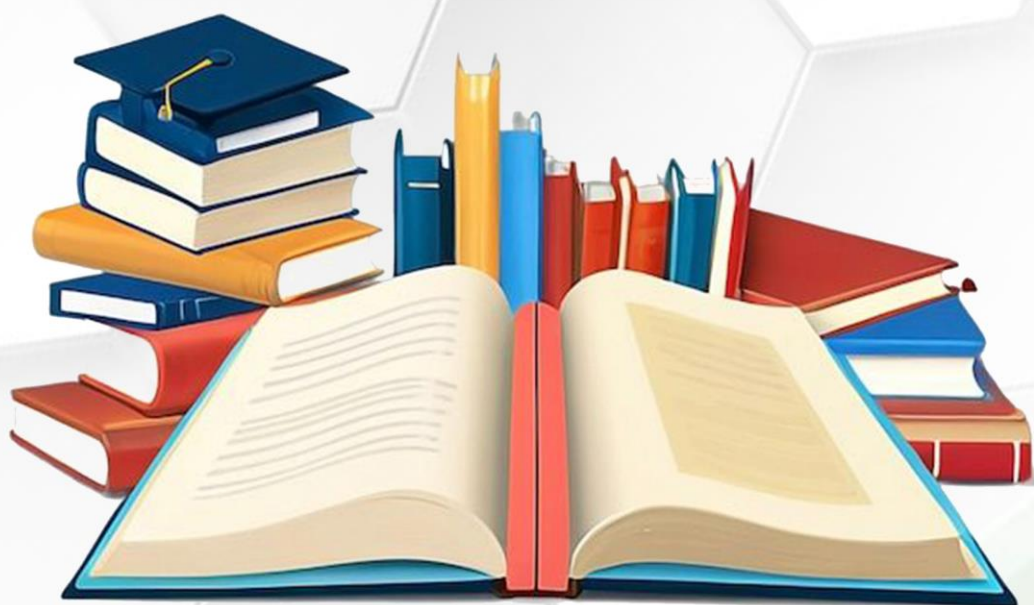
**O'ZBEKISTON MILLIY PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
HUZURIDAGI PEDAGOG KADRLARNI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI
OSHIRISH TARMOQ MARKAZI**

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA VA PEDAGOGIK MAHORAT

Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi

**moduli bo'yicha
O'QUV-USLUBIY MAJMUA**

TOSHKENT

OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

**OLIY TA'LIM TIZIMI KADRLARINI QAYTA TAYYORLASH VA
MALAKASINI OSHIRISH INSTITUTI**

**NIZOMIY NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY PEDAGOGIKA
UNIVERSITETI HUZURIDAGI PEDAGOG KADRLARNI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH
TARMOQ MARKAZI**

MUTAXASSISLIK FANLARINI O'QITISH METODIKASI

moduli bo'yicha

(Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat yo'nalishi uchun)

O'QUV-USLUBIY MAJMUA

TOSHKENT

Modulning o‘quv-uslubiy majmuasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 27-dekabrdagi 485-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan o‘quv dasturi va o‘quv rejasiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchilar: **SH.Abdullayeva** - pedagogika fanlari doktori, professor
 A.Turayev - katta o‘qituvchisi

Taqrizchi: **Lee Yu Mi** - Seul pedagogika universiteti (Janubiy
Koreya), professor

O‘quv-uslubiy majmua Toshkent davlat pedagogika universiteti kengashining qarori bilan nashrga tavsiya qilingan
(“30”-noyabr 2024-yildagi 4-sonli bayonoma).

MUNDARIJA

I. ISHCHI DASTUR	5
III. NAZARIY MATERIALLAR	17
IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI.....	75
V. KEYSLAR.....	87
VI. MUSTAQIL TA’LIM MAVZULARI.....	91
VII. GLOSSARIY	91
VIII. FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:.....	93

I. ISHCHI DASTUR

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan “2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar Strategiyasi”da milliy kadrlarning raqobatbardoshligi va umumjahon amaliyotiga asoslangan oliy ta‘lim milliy tizimining sifati oshishiga, Bolonya jarayoni ishtirokchi mamlakatlari diplomlarini o‘zaro tan olishga, ta‘lim beruvchi va ta‘lim oluvchilar bilan almashuv dasturlarini amalga oshirishga ko‘maklashuvchi 1999 yil 19-iyundagi Bolonya deklaratsiyasiga qo‘shilish masalasini ko‘rib chiqish belgilab qo‘yilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da oliy ta‘lim jarayonlariga raqamli texnologiyalar va zamonaviy o‘qitish usullarni joriy etish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, korrupsiyaga qarshi kurashish, muhandislik-texnik ta‘lim yo‘nalishlarida tahsil olayotgan ta‘lim oluvchilar ulushini oshirish, kredit-modul tizimini joriy etish, o‘quv rejalarida amaliy ko‘nikmalarni oshirishga qaratilgan mutaxassislik fanlari bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilab berilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentning 2019 yil 8 oktabrdagi Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”ga ko‘ra mamlakatdagi oliy ta‘lim bilan qamrov darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma‘naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoit yaratish belgilangan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 27 fevraldagi “Pedagogik ta‘lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4623-sonli qarorida tarbiya va o‘qitish usullari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda xorijiy tillarni puxta o‘zlashtirgan, ta‘lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni

qo'llash ko'nikmalariga ega professional pedagog kadrlar tayyorlash; pedagogik kasbga qiziqishi yuqori bo'lgan yoshlarni aniqlash hamda ularni maqsadli tayyorlab va tarbiyalab borishning uzluksiz tizimini joriy qilish; pedagogik ta'lim sohasining ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari bo'yicha o'quv reja va dasturlarini ilg'or xorijiy tajriba asosida takomillashtirish, innovatsion o'quv-me'yoriy va ta'lim resurslarini yaratish hamda amaliyotga joriy etish; sohada ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish uyg'unligini ta'minlash orqali ta'lim sifatini yaxshilash, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, ilmiy va innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish; pedagog kadrlar buyurtmachilari ehtiyoj va talablarini muntazam o'rganib borish, ular bilan o'zaro hamkorlikni rivojlantirish hamda pedagog kadrlar tayyorlashning ilmiy asoslangan istiqbolli rejalarini belgilash va ularni amalga oshirish; oliy pedagogik ta'limga raqamli texnologiyalarni joriy etish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya va ta'lim texnologiyalarining mustahkam integratsiyasini ta'minlash pirovardida pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirib borish uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish; pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalarini tizimli rivojlantirish va ularda boshqaruv faoliyatini takomillashtirish; pedagogik ta'lim infratuzilmasini yaxshilash, sohadagi xalqaro hamkorlikni yanada kengaytirish; yuksak madaniyatli, amaliy kasbiy ko'nikmaga ega, tarbiya, o'qitish metodlari va baholash mezonlarini puxta egallagan zamonaviy pedagog kadrlarni shakllantirish kabi pedagogika ta'lim sohasini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari belgilab berilgan. Shuningdek, zamon talablariga javob bera oladigan mutaxassis kadrlarni tayyorlash, Davlat talablari asosida ta'lim va uning barcha tarkibiy tuzilmalarini takomillashtirib borish oldimizda turgan dolzarb masalalardan biridir.

Ushbu dasturda Oliy ta'lim tashkilotlarida mutaxassislik fanlarining maqsadi va vazifalari. Mutaxassislik fanlari mazmuniga qo'yiladigan talablar va uni tanlab olish mezonlari. Mutaxassislik fanlari ta'lim oluvchilarning maxsus kompetensiyalarini shakllantiruvchi omil sifatida. Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'limning innovatsion shakl, metodlari va vositalarini tanlash mezonlari. Mutaxassislik fanlari bo'yicha nazariy (ma'ruza, binar-ma'ruza) mashg'ulotlarni

tashkil etish va o'tkazish metodikasi. Mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy (seminar, laboratoriya) hamda mustaqil ta'lim mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasi. Mutaxassislik fanlariga oid ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajalarini nazorat qilish va baholash metodikasi bayon etilgan.

Modulning maqsadi va vazifalari

Modulning maqsadi: Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat ta'lim yo'nalishlari bo'yicha qayta tayyorlash va malaka oshirish kursi tinglovchilarini Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasiga oid yangi bilimlar, ko'nikmalar hamda malakalarini rivojlantirishdan iborat.

Modulning vazifalari:

- Oliy ta'lim tashkilotlarida mutaxassislik fanlarining maqsadi va vazifalari hamda mutaxassislik fanlari ta'lim oluvchilarning maxsus kompetensiyalarini shakllantiruvchi omil sifatida ekanligini tahlil qilish;
- mutaxassislik fanlari bo'yicha nazariy (ma'ruza, binar-ma'ruza), amaliy (seminar, laboratoriya) hamda mustaqil ta'lim mashg'ulotlarni tashkil etish metodikasini takomillashtirish yo'llarini o'rganish;
- mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni o'zlashtirish ko'rsatkichlarini nazorat va baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Modul bo'yicha tinglovchilarning bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalariga qo'yiladigan talablar

“Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi” modulini o'zlashtirish jarayonida:

Tinglovchi:

- Oliy ta'lim tashkilotlarida mutaxassislik fanlarining maqsadi va vazifalarini;
- . mutaxassislik fanlari ta'lim oluvchilarning maxsus kompetensiyalarini shakllantiruvchi omil sifatida ekanligini;
- mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'limning innovatsion shakl, metodlari va vositalarini tanlash mezonlarini;
- mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilar mustaqil ta'limi mazmuni va mohiyatini;
- mutaxassislik fanlariga oid mustaqil ta'lim turlarini;
- mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni o'zlashtirish ko'rsatkichlarini nazorat va baholashning mazmunini;
- nazarot va baholashning turlari, shakllari, metod va vositalari haqidagi

bilimlarga ega bo'lishi;

- mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'limning innovatsion shakl, metodlari va vositalarini tanlash mezonlarini tanlash;
- mutaxassislik fanlari bo'yicha nazariy (ma'ruza, binar-ma'ruza) mashg'ulotlarni tashkil eta olish;
- mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy (seminar, laboratoriya) mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish;
- mutaxassislik fanlariga oid mustaqil ta'lim turlaridan foydalanish;.
- nazarot va baholashning turlari, shakllari, metod va vositalarini tanlash

ko'nikma va malakalarini egallashi;

- mutaxassislik fanlari bo'yicha nazariy (ma'ruza, binar-ma'ruza) mashg'ulotlarni loyihalay olish;
 - mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy (seminar, laboratoriya) mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish;
 - mustaqil ta'lim topshiriqlarini ishlab chiqish;
 - mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilar mustaqil ta'limini tashkil etish va o'tkazish; mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni o'zlashtirish ko'rsatkichlarini nazorat va baholash mezonlarini ishlab chiqish
- kompetensiyalarni egallashi lozim.**

Modulni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

“Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi” moduli ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar shaklida olib boriladi.

Kursni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo'llanilishi, shuningdek, ma'ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida taqdimot va elektron-didaktik texnologiyalarni;

- o'tkaziladigan amaliy mashg'ulotlarda texnik vositalardan, blis-so'rovlar, aqliy hujum, guruhli fikrlash, kichik guruhlar bilan ishlash, va boshqa interfaol ta'lim metodlarini qo'llash nazarda tutiladi.

Modulning o'quv rejadagi boshqa modullar bilan bog'liqligi va uzviyligi

“Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi” moduli bo'yicha mashg'ulotlar o'quv rejasidagi “Kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish”, “Ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish”, “Pedagogning mahorati va kreativligi”, “Ta'lim oluvchilar bilimini baholash” hamda “Pedagogikaning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari” kabi modullar bilan uzviy aloqadorlikda olib boriladi.

Modulning oliy ta'limdagi o'rni

Modulni o'zlashtirish orqali tinglovchilar ta'lim va tarbiya jarayonlarini normativ-huquqiy asoslarini o'rganish, ularni tahlil etish, amalda qo'llash va baholashga doir kasbiy kompetentlikka ega bo'ladilar.

Modul bo'yicha soatlar taqsimoti

№	Modul mavzulari	Tinglovchining o‘quv yuklamasi, soat				
		Hammasi	Auditoriya o‘quv yuklamasi			Mustaqil ta’lim
			Jami	jumladan		
				Nazariy	Amaliy mashg‘ulot	
1.	Mutaxassislik fani maqsadi, vazifalari, predmeti va o‘ziga xos xususiyatlari.	6	6	2	2	
2.	Mutaxassislik fanlari bo‘yicha o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etish va o‘tkazish metodikasi.	8	8	4	4	
3.	Mutaxassislik fanlari bo‘yicha ta’lim oluvchilarni mustaqil ta’limini tashkil etish metodikasi.	6	6	2	4	
4.	Mutaxassislik fanlari bo‘yicha ta’lim oluvchilarni o‘zlashtirganlik darajasini nazorat qilish va baholash metodikasi.	4	4	2	4	
Jami:		24	24	10	14	

NAZARIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1- mavzu: Mutaxassislik fani maqsadi, vazifalari, predmeti va o'ziga xos xususiyatlari. (2s.)

Oliy ta'lim tashkilotlarida mutaxassislik fanlarining maqsadi va vazifalari. Mutaxassislik fanlari mazmuniga qo'yiladigan talablar va uni tanlab olish mezonlari. Mutaxassislik fanlari ta'lim oluvchilarning maxsus kompetensiyalarini shakllantiruvchi omil sifatida.

2-3-mavzu: Mutaxassislik fanlari bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini

tashkil etish va o'tkazish metodikasi. (4s.)

Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'limning innovatsion shakl, metodlari va vositalarini tanlash mezonlari. Mutaxassislik fanlari bo'yicha nazariy (ma'ruza, binar-ma'ruza) mashg'ulotlarni tashkil etish va o'tkazish metodikasi. Mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy (seminar, laboratoriya) mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasi.

4-mavzu: Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni mustaqil ta'limini tashkil etish metodikasi. (2s.)

Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilar mustaqil ta'limi mazmuni va mohiyati. Mutaxassislik fanlariga oid mustaqil ta'lim turlari. Mustaqil ta'lim topshiriqlarini ishlab chiqish metodikasi. Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilar mustaqil ta'limini tashkil etish va o'tkazish metodikasi.

5-mavzu: Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni o'zlashtirganlik darajasini nazorat qilish va baholash metodikasi. (2s.)

Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni o'zlashtirish ko'rsatkichlarini nazorat qilish va baholashning mazmuni. Nazarot va baholashning turlari, shakllari, metod va vositalari. Mutaxassislik fanlariga oid ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajalarini nazorat qilish va baholash metodikasi.

AMALIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu: Mutaxassislik fani maqsadi, vazifalari, predmeti va o'ziga xos xususiyatlari. (2s.)

Oliy ta'lim tashkilotlarida mutaxassislik fanlarining maqsadi va vazifalari, mutaxassislik fanlari mazmuniga qo'yiladigan talablar va uni tanlab olish mezonlari tahlili.. Mutaxassislik fanlari ta'lim oluvchilarning maxsus kompetensiyalarini shakllantiruvchi omil sifatida.

2-3-mavzu: Mutaxassislik fanlari bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini

tashkil etish va o'tkazish metodikasi. (4s.)

Tarmoq mutaxassislik fanlari bo'yicha nazariy (ma'ruza, binar-ma'ruza) mashg'ulotlarni tashkil etish va o'tkazish metodikasi ishlanmasini tayyorlash. Mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy (seminar, laboratoriya) mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasi ishlanmasini ishlab chiqish.

4-5-mavzu: Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni mustaqil ta'limini tashkil etish metodikasi (4s.)

Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilar mustaqil ta'limi mazmuni va mohiyatini tahlil qilish. Mutaxassislik fanlariga oid mustaqil ta'lim turlarini aniqlash. Mustaqil ta'lim topshiriqlarini ishlab chiqish. Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilar mustaqil ta'limini tashkil etish va o'tkazish metodikasi

6-7-mavzu: Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni o'zlashtirganlik darajasini nazorat qilish va baholash metodikasi (4s.)

Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni o'zlashtirish ko'rsatkichlarini nazorat va baholashning mazmunini tahlil qilish. Nazarat va baholashning turlari, shakllari, metod va vositalarini tanlash. Baholash mezonlarini ishlab chiqish. Mutaxassislik fanlariga oid ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajalarini nazorat qilish va baholash metodikasi.

O'QITISH SHAKLLARI

Mazkur modul bo'yicha quyidagi o'qitish shakllaridan foydalaniladi:

- ma'ruzalar, amaliy mashg'ulotlar (ma'lumotlar va texnologiyalarni anglab olish, motivatsiyani rivojlantirish, nazariy bilimlarni mustahkamlash);
- davra suhbatlari (ko'rilayotgan loyiha yechimlari bo'yicha taklif berish qobiliyatini rivojlantirish, eshitish, idrok qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish);
- bahs va munozaralar (loyihalar yechimi bo'yicha dalillar va asosli argumentlarni taqdim qilish, eshitish va muammolar yechimini topish qobiliyatini rivojlantirish).

II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA’LIM METODLARI BLITS-SO‘ROV METODI

Blits-so‘rov metodi - qisqa vaqt ichida tezkor savol-javoblar orqali bilimlarni aniqlash, faollikni oshirish va fikrlash jarayonini jadallashtirishga qaratilgan interaktiv metod sifatida talqin etiladi (V.A. Slastyonin, I.Ya. Lerner). Ushbu metod ta’lim beruvchidan aniq, lo‘nda va ravon nutqni, tezkor qaror qabul qilishni hamda muloqotni samarali tashkil etishni talab etadi.

Pedagogik jarayonda blits-so‘rov metodining asosiy roli, avvalo, ta’lim beruvchining tezkor pedagogik reaksiyasini shakllantirish bilan izohlanadi. Blits-so‘rov jarayonida ta’lim beruvchi qisqa savollarni to‘g‘ri va maqsadga muvofiq shakllantirishi, ta’lim oluvchilarning javoblarini tezkor baholashi va zarur pedagogik ta’sir choralarini qo‘llashi lozim. Bu jarayon pedagogik tafakkurning operativligini va kasbiy mahoratni rivojlantiradi. Blits-so‘rov metodi nutq texnikasi va muloqot madaniyatini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Savollarning aniq va lo‘nda berilishi, ta’lim beruvchining ovoz temбри, intonatsiyasi va so‘z tanlovi pedagogik texnikaning muhim elementlari hisoblanadi. A.S. Makarenko ta’kidlaganidek, pedagogik nutqning aniqligi va ta’sirchanligi ta’lim beruvchining kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi omillardan biridir.

Shuningdek, blits-so‘rov metodi pedagogik muloqotda ijobiy psixologik muhit yaratishga xizmat qiladi. Ushbu metod ta’lim oluvchilarning faolligini oshiradi, ularni erkin fikr bildirishga undaydi va dars jarayonida subyekt-subyekt munosabatlarini shakllantiradi. L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasiga ko‘ra, bilish jarayoni muloqot orqali samarali amalga oshadi, blits-so‘rov esa aynan shu muloqotning dinamik shaklini ta’minlaydi.

MENTAL KARTA METODI

Mental karta metodi (yoki fikr xaritalari) - bu fikrlarni, g'oyalarni va tushunchalarni vizual ravishda tashkil etish va bog'lash uchun ishlatiladigan

samarali usul. Ushbu metod, 1960-yillarda Tony Buzen tomonidan ishlab chiqilgan,

Mental karta (Mind Map) metodi ta'lim jarayonida bilimlarni vizual-tizimli shaklda tashkil etishga xizmat qiluvchi innovatsion pedagogik usullardan biri hisoblanadi. Mazkur metod bitiruv ishida innovatsion metodika sifatida tanlanishi uning didaktik imkoniyatlari va kompetensiyaviy yondashuv talablariga mosligi bilan izohlanadi.

Mental karta metodi o'quv materialini tizimlashtirish va strukturaviy tahlil qilish imkonini beradi. Mavzuning markaziy tushunchasi asosida asosiy va ikkilamchi g'oyalarni tarmoqlantirib joylashtirish ta'lim beruvchilarda mantiqiy va tizimli fikrlashni rivojlantiradi. Mazkur metod axborotni vizual idrok etish orqali o'zlashtirish samaradorligini oshiradi. Ranglar, belgilar va grafik elementlardan foydalanish bilimlarning uzoq muddatli xotirada mustahkamlanishiga xizmat qiladi, bu esa davlat ta'lim standartlarida belgilangan ta'lim natijalariga erishishni ta'minlaydi.

Mental karta metodi ta'lim beruvchilarning ijodiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantiradi. G'oyalarni erkin ifodalash va ularni o'zaro bog'lash jarayoni ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va umumlashtirish kompetensiyalarini shakllantiradi, interaktiv ta'lim shakllariga mos bo'lib, guruhli ishlash, bahs-munozara va hamkorlikda o'rganish jarayonini faollashtiradi. Natijada kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalar rivojlanadi.

Mental karta metodi murakkab va ko'p tarmoqli mavzularni soddalashtirish imkonini beradi. Bu holat, xususan, ijtimoiy-pedagogik va huquqiy mazmundagi modullarni o'qitishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, mental karta metodidan foydalanishda ayrim metodik cheklovlar ham mavjud. Avvalo, mazkur metodni qo'llash dastlabki bosqichlarda ko'proq vaqt talab etadi. Ta'lim oluvchilarning metod bilan tanish emasligi dars samaradorligiga qisqa muddatli salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Mental karta barcha ta'lim beruvchilar uchun birdek samarali bo'lavermaydi. Vizual tafakkuri kam rivojlangan yoki an'anaviy matnli o'rganishga o'rgangan ta'lim oluvchilar ushbu metodni qabul qilishda

qiyinchilikka duch kelishlari mumkin. Axborotni qisqa tushunchalar va kalit soʻzlar orqali ifodalash ayrim holatlarda mavzuning mazmuniy chuqurligini kamaytirish xavfini tugʻdiradi. Shu sababli metodni izohli tushuntirish va muhokama bilan uygʻunlashtirish talab etiladi.

VENN DIAGRAMMASI METODI

Venn diagrammasi metodi taʼlim jarayonida tushuncha, hodisa va jarayonlarni qiyosiy tahlil qilishga xizmat qiluvchi samarali interaktiv metodlardan biri hisoblanadi. Mazkur metod bitiruv ishida innovatsion metodik asos sifatida tanlanishi uning kompetensiyaviy yondashuv talablariga mosligi, tahliliy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlari hamda oʻquv materialini vizual tarzda oʻzlashtirish samaradorligi bilan izohlanadi. Venn diagrammasi yordamida ikki yoki undan ortiq tushunchalarning umumiy va farqli jihatlari grafik shaklda ifodalanadi. Ushbu jarayon taʼlim beruvchilarda mantiqiy fikrlash, taqqoslash, tahlil qilish va umumlashtirish koʻnikmalarini shakllantiradi. Metod, ayniqsa, ijtimoiy-pedagogik, huquqiy va nazariy mazmundagi mavzularni oʻrganishda yuqori samaradorlikka ega.

Venn diagrammasi metodi dars jarayonida muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, nazariy bilimlarni amaliy misollar bilan solishtirish va xulosalar chiqarishga imkon yaratadi. Natijada taʼlim beruvchilar mavzuning mohiyatini chuqurroq anglaydi va bilimlarni mustahkam oʻzlashtiradi. Mazkur metodning asosiy afzalligi - bilimlarni tizimli va vizual tarzda taqdim etish imkoniyatidir. Diagramma orqali tushunchalar oʻrtasidagi umumiylik va tafovutlar yaqqol koʻrinadi, bu esa murakkab mavzularni oson tushunishga xizmat qiladi. Shuningdek, Venn diagrammasi metodi taʼlim oluvchilarning tahliliy va tanqidiy tafakkurini rivojlantiradi; kompetensiyaviy yondashuv doirasida muhim boʻlgan taqqoslash va xulosa chiqarish koʻnikmalarini shakllantiradi; faol taʼlim muhitini yaratib, guruhli va juftlikda ishlashni qoʻllab-quvvatlaydi; DTSda belgilangan kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, Venn diagrammasi metodidan foydalanishda ayrim cheklolar ham mavjud. Avvalo, metod koʻproq qiyosiy tahlilga asoslanganligi

sababli, u barcha mavzular uchun birdek mos kelavermaydi. Ayniqsa, chuqur nazariy izoh talab etiladigan mavzularda qo'shimcha tushuntirish metodlari bilan uyg'unlashtirish zarur. Bundan tashqari, metodni noto'g'ri tashkil etish natijasida diagramma mazmunan soddalashib, muhim jihatlar e'tibordan chetda qolishi mumkin. Shu sababli ta'lim beruvchidan aniq metodik ko'rsatmalar va nazorat talab etiladi. Venn diagrammasi metodi bitiruv ishida innovatsion metodik asos sifatida qo'llash uchun samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Mazkur metod ta'lim beruvchilarning tahliliy fikrlashini rivojlantirishga, bilimlarni qiyosiy asosda o'zlashtirishga va kompetensiyaviy yondashuv talablarini amalga oshirishga xizmat qiladi. Uni maqsadga muvofiq va boshqa metodlar bilan uyg'un holda qo'llash ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

TOIFALASH JADVALI METODI

Toifalash jadvali metodi ta'lim jarayonida tushunchalar, hodisalar va jarayonlarni muayyan mezonlar asosida guruhlash, tizimlashtirish hamda qiyosiy tahlil qilishga xizmat qiluvchi samarali interaktiv metodlardan biri hisoblanadi. Mazkur metod bitiruv ishida innovatsion metodik asos sifatida tanlanishi uning kompetensiyaviy yondashuv talablariga mosligi hamda o'quv materialini mantiqiy tuzilma asosida o'zlashtirish imkoniyati bilan izohlanadi.

Toifalash jadvali metodida o'rganilayotgan mavzuga oid tushunchalar yoki ma'lumotlar oldindan belgilangan mezonlar asosida jadval ko'rinishida joylashtiriladi. Har bir toifa muayyan belgi, xususiyat yoki vazifa bilan tavsiflanadi. Ushbu jarayon ta'lim beruvchilarda tahlil qilish, umumlashtirish va tizimlashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Mazkur metod ayniqsa ko'p komponentli va murakkab mavzularni o'rganishda samarali bo'lib, bilimlarni tartibga solish va tushunchalar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni aniqlashga yordam beradi.

KLASTER METODI

Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda klaster metodi tushunchalar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni grafik shaklda ifodalash, bilimlarni tizimlashtirish va tafakkurni faollashtirishga xizmat qiluvchi metod sifatida talqin etiladi (I.Ya.

Lerner, V.V. Davidov). Klaster metodi orqali markaziy tushuncha atrofida asosiy g'oyalar, tushunchalar va faoliyat elementlari o'zaro bog'langan holda tasvirlanadi. Bu esa ta'lim beruvchining pedagogik texnikani ongli ravishda o'zlashtirishiga va kasbiy faoliyatda samarali qo'llashiga imkon yaratadi.

Klaster metodining kelib chiqish tarixi ilmiy jihatdan assotsiativ tafakkur nazariyalari va kognitiv psixologiya bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu metodning nazariy ildizlari XIX–XX asrlarda rivojlangan psixologik va pedagogik qarashlarga borib taqaladi. Xususan, L.S. Vygotskiyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasida bilimlarni ijtimoiy muloqot va belgilar tizimi orqali o'zlashtirish g'oyasi ilgari surilgan. Klaster metodi aynan shu g'oyaga tayangan holda, bilimlarni belgilar, tushunchalar va ularning o'zaro bog'liqligi orqali o'zlashtirishni ta'minlaydi. Shuningdek, J. Brunerning kognitiv rivojlanish nazariyasi va “kashfiyot orqali o'qitish” konsepsiyasi klaster metodining shakllanishiga muhim ta'sir ko'rsatgan. Bruner ta'lim jarayonida o'rganuvchining faol ishtiroki, tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni mustaqil aniqlashi muhimligini ta'kidlagan. XX asrning ikkinchi yarmida klaster metodining amaliy shakllari AQSh va Yevropa ta'lim tizimlarida “concept mapping”, “mind mapping” va “brainstorming” metodlari bilan uyg'un holda rivojlandi. Ayniqsa, J. Novak tomonidan ishlab chiqilgan konseptual xaritalar (concept maps) klaster metodining rivojlanishiga kuchli turtki berdi.

Klaster metodining mazmuni quyidagi asosiy jihatlarda namoyon bo'ladi: o'quv materialini vizual ifodalash orqali tushunishni osonlashtirish; tushunchalar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni aniqlash; tafakkur jarayonini erkin va ijodiy tashkil etish; individual va guruhli fikrlashni faollashtirish; refleksiv faoliyatni rivojlantirish. Klaster metodi ko'pincha “fikrlar xaritasi”, “tushunchalar tarmog'i” yoki “assotsiativ xarita” shaklida namoyon bo'lib, markazda asosiy g'oya joylashtiriladi va undan ikkilamchi hamda uchlamchi tushunchalar tarmoqlanib chiqadi. Ushbu yondashuv bilish jarayonini izchil va tizimli tashkil etishga imkon beradi.

III. NAZARIY MATERIALLAR

1 - MAVZU: Mutaxassislik fani maqsadi, vazifalari, predmeti va o'ziga xos xususiyatlari.

REJA:

1. Oliy ta'lim tashkilotlarida mutaxassislik fanlarining maqsadi va vazifalari.
2. Mutaxassislik fanlari mazmuniga qo'yiladigan talablar va uni tanlab olish mezonlari.
3. Mutaxassislik fanlari ta'lim oluvchilarning maxsus kompetensiyalarini shakllantiruvchi omil sifatida.

Tayanch tushunchalar: *mutaxassislik, fan, o'quv predmet, maxsus kompetensiya, kasb, hunar, umumilmiy, umumkasbiy, o'quv va ishlab chiqarish, Nazariya va amaliyotning birligi.*

1. Oliy ta'lim tashkilotlarida mutaxassislik fanlarining maqsadi va vazifalari. Bugungi globallashuv, ilm-fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi sharoitida ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi talab va vazifalar qo'yilmoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim tashkilotlarida ta'lim yo'nalishlari (*Eslatma: Ushbu O'MM mazmunidagi misollar, namunalar pedagogika ta'lim yo'nalishi (Pedagogik mahorat) mutaxassislik fani mavzulari misol qilib olingan*) bo'yicha mutaxassis kadrlar tayyorlash masalasi jamiyat taraqqiyoti uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Chunki pedagog kadrlar nafaqat bilim beruvchi, balki yosh avlodning ma'naviy-axloqiy, ijtimoiy va intellektual rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi asosiy subyekt hisoblanadi. Shu bois pedagogika ta'lim yo'nalishlarida mutaxassislik fanlarini o'qitishning dolzarbligi, maqsadi, vazifalari hamda o'ziga xos jihatlarini ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

Pedagogika ta'lim yo'nalishlarida mutaxassislik fanlarini o'qitishning dolzarbligi bir qator omillar bilan belgilanadi. Birinchidan, jamiyatning ta'lim sifatiga bo'lgan ehtiyoji ortib borayotgani, ta'lim jarayonida zamonaviy

yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish zarurati ushbu fanlarning mazmuni va o'qitilish usullarini doimiy takomillashtirib borishni talab etadi.

Ikkinchidan, davlat ta'lim standartlari va milliy malaka talablari asosida raqobatbardosh, mustaqil fikrlovchi, ijodkor va kasbiy jihatdan yetuk pedagoglarni tayyorlash bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Bu jarayonda mutaxassislik fanlari bo'lajak ta'lim beruvchilarda kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Uchinchidan, pedagogik faoliyatning murakkablashuvi, ta'lim beruvchilarning individual-psixologik xususiyati va ijtimoiy muhitning o'zgarishi pedagoglardan yuqori darajadagi kasbiy kompetensiyalarni talab etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, pedagogika yo'nalishlarida o'qitiladigan mutaxassislik fanlari nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy faoliyatga tayyorlovchi, real pedagogik vaziyatlarni tahlil qila oladigan mutaxassislarni shakllantirishga xizmat qilishi lozim.

Oliy ta'lim tashkilotlarida pedagogika ta'lim yo'nalishlarida mutaxassislik fanlarini o'qitishdan asosiy maqsad-bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirishdan iboratdir.

Bu maqsad quyidagi asosiy yo'nalishlarni qamrab oladi:

- ta'lim beruvchilarda pedagogik faoliyatning nazariy asoslari bo'yicha puxta bilimlarni shakllantirish;

- zamonaviy ta'lim texnologiyalari, metod va vositalardan samarali foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish;

- ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalash, tashkil etish va boshqarish bo'yicha amaliy malakalarni hosil qilish;

- pedagogik fikrlash, tahlil qilish va muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish;

- kasbiy-axloqiy qadriyatlar, pedagogik madaniyat va mas'uliyat hissini shakllantirish.

Shuningdek, mutaxassislik fanlarini o'qitishning maqsadi bo'lajak ta'lim beruvchilarning o'z ustida ishlash, doimiy ravishda kasbiy bilimlarini yangilab borishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytirishdan ham iboratdir.

Pedagogika ta'lim yo'nalishlarida mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonida quyidagi asosiy vazifalar amalga oshiriladi:

Birinchidan, ta'lim beruvchilarga pedagogika fanining fundamental tushunchalari, qonuniyatlari va tamoyillari haqida tizimli bilimlar berish. Bu bilimlar bo'lajak pedagogning kasbiy dunyoqarashini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchidan, pedagogik jarayonning mazmuni, shakllari, metodlari va vositalarini chuqur o'rgatish orqali ta'lim beruvchilarda amaliy faoliyatga tayyorgarlikni ta'minlash. Bu jarayonda nazariya va amaliyot uyg'unligi muhim hisoblanadi.

Uchinchidan, ta'lim beruvchilarda mustaqil va ijodiy fikrlash, pedagogik muammolarni tahlil qilish va innovatsion yechimlar ishlab chiqish ko'nikmalarini rivojlantirish. Bunda interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha va tadqiqot faoliyatidan keng foydalaniladi.

To'rtinchidan, pedagogik amaliyotlar orqali ta'lim beruvchilarning real ta'lim muhitida kasbiy faoliyat olib borish tajribasini shakllantirish. Amaliyot jarayonida mutaxassislik fanlaridan olingan bilimlar mustahkamlanadi va kasbiy malakalar rivojlanadi.

Beshinchidan, bo'lajak pedagoglarda kasbiy etikaga rioya qilish, ta'lim jarayonida insonparvarlik, adolat va mas'uliyat tamoyillariga amal qilish sifatlarini shakllantirish.

Pedagogika ta'lim yo'nalishlarida mutaxassislik fanlarini o'qitish boshqa yo'nalishlardagi fanlardan bir qator o'ziga xos jihatlari bilan ajralib turadi. Eng avvalo, ushbu fanlar amaliy yo'naltirilganligi bilan xarakterlanadi. Ya'ni, o'qitish jarayonida nazariy bilimlar amaliy mashg'ulotlar, treninglar, pedagogik vaziyatlar tahlili va amaliyot bilan uzviy bog'lanadi.

Ikkinchidan, mutaxassislik fanlarini o'qitishda shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuv ustuvor ahamiyatga ega. Ta'lim beruvchi ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirilib, uning individual qobiliyat va imkoniyatlari inobatga olinadi.

Uchinchidan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish ushbu fanlarning muhim jihatlaridan biridir. Elektron ta'lim resurslari, masofaviy ta'lim platformalari, virtual laboratoriyalar va raqamli pedagogik vositalar o'qitish samaradorligini oshiradi.

To'rtinchidan, mutaxassislik fanlarini o'qitishda fanlararo integratsiya muhim o'rin tutadi. Pedagogika psixologiya, sotsiologiya, falsafa, axborot texnologiyalari kabi fanlar bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi.

Beshinchidan, baholash jarayonining ham o'ziga xosligi mavjud bo'lib, bunda faqat bilim darajasi emas, balki ta'lim beruvchining kasbiy kompetensiyalari, amaliy ko'nikmalari va ijodiy yondashuvi ham baholanadi.

2. Mutaxassislik fanlari mazmuniga qo'yiladigan talablar va uni tanlab olish mezonlari. Oliy ta'lim muassasalarida pedagogika ta'lim yo'nalishlarining mutaxassislik fanlari mazmunini aniqlash va ularni tanlab olish mezonlarini belgilash-ta'lim sifatini oshirish, bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish hamda zamonaviy mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda asosiy omillardan biridir. Mutaxassislik fanlari mazmuni ta'lim oluvchilarga kasbiy bilimlar, malakalar va ijtimoiy-psixologik ko'nikmalarni uzviy integratsiyalashgan holda yetkazishi zarur. Shu bois fan mazmuniga qo'yiladigan talablar pedagogika taraqqiyoti, milliy talim standartlari hamda xalqaro yondashuvlarni uyg'unlashtirishi lozim. Pedagogika yo'nalishida fan mazmunini shakllantirishda ilmiy asos, pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish, amaliy ko'nikmalarni mustahkamlash va zamonaviy metodologiyalarni joriy etish eng muhim mezonlar sifatida namoyon bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim standartlarida mutaxassislik fanlari blokining mazmuni fanlar bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarni to'liq qamrab olishi talabi mavjudligi buning tasdig'idir.

Oliy ta'lim tizimida mutaxassislik fanlar o'ziga xos ahamiyatga va xususiyatlarga egadir. Mutaxassislik fanlar kasbiy faoliyat asosini tashkil etib, turli kompetensiyalarni o'z ichiga oladi. Mutaxassislik fanlarning yetakchi komponenti bo'lib "kasbiy faoliyat usullari" xizmat qiladi.

Vatandosh olimlarimiz tomonidan yaratilgan "Pedagogik atamalar lug'ati" da bu atamalar quyidagicha izohlangan:

O'quv predmeti – u yoki bu fanning asosiy mazmunida ifodalangan didaktik asoslangan bilim, kompetensiyalar tizimi.

Bu mualliflar o'quv predmetining tarbiyaviy ahamiyatini nazardan chetda qoldirganlar. **O'quv predmeti** – o'quv muassasasida o'qitish uchun fanning muvofiq sohalaridan tanlab olingan bilimlar, malakalar, ko'nikmalar, me'yorlar va qadriyatlarining didaktik asoslangan tizimi.

Mutaxassislik fanlari mazmuniga qo'yiladigan talablar. Mutaxassislik fanlari mazmuni pedagogika sohasida nafaqat nazariy bilimlarni qamrab olishi, balki bu bilimlarni amaliy pedagogik jarayonda qo'llay olish imkonini beradigan kompetensiyalarni shakllantirishi kerak. Mutaxassislik fanlari mazmuniga quyidagi talablar asosiy bo'lib xizmat qiladi:

Ilmiy asoslanganlik (Scientific Basis). Fan mazmuni pedagogika ilmiy yutuqlari va zamonaviy pedagogik tadqiqotlar natijalariga asoslangan bo'lishi zarur. Bu talab pedagogik nazariya va metodologiyalarni izchil tahlil qilishni taqozo etadi.

Dolzarblik va zamon talablari bilan uyg'unlik. Mazmun jamiyatning, ta'limning texnologik hamda pedagogik ehtiyojlariga mos bo'lishi, xavfsizlik, inkluzivlik, axborot kommunikatsiya texnologiyalari hamda hayot ko'nikmalarini o'z ichiga olishi shart.

Kasbiy yo'naltirilganlik (Professional Orientation). Fan mazmuni bo'lajak pedagoglarning kelgusidagi kasbiy faoliyatida keng qo'llaniladigan bilim va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishi zarur. Mutaxassislik fanlari ta'lim oluvchi uchun nafaqat nazariya balki amaliyotga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

Tizimlilik va izchillik (Systematic Coherence). Fan bloklari, mavzular va modul tarkibi o'zaro mantiqiy bog'liq bo'lishi, nazariya va amaliyotni izchil integratsiya qilishi kerak.

Kompetensiyaviy yondashuv (Competency-based Approach). Mazmun ta'lim oluvchilarda kasbiy kompetensiyalar yaratishga yo'naltirilgan bo'lishi-bilim, ko'nikma va shaxsiy malakalarni birlashtiruvchi kompetensiyalar tizimini shakllantiradi.

Mutaxassislik fanlari mazmunini tanlab olish mezonlari. Mutaxassislik fanlari mazmunini tanlab olish-mazmunni shakllantirishning amaliy bosqichi bo'lib, fanlarni o'quv rejalari va metodik dasturlarga kiritishda qat'iy ilmiy hamda amaliy mezonlar qo'yiladi. Ya'ni:

Davlat ta'lim standartlariga moslik (Alignment with National Standards) Fan mazmuni O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim standartlari va malaka talablari bilan mos bo'lishi zarur. Bu esa mazmunning me'yoriy-huquqiy bazada belgilangan bilim va ko'nikmalarni qamrab olishini ta'minlaydi.

Kasbiy faoliyat bilan moslik (Professional Relevance). Mutaxassislik fani mazmuni ta'lim oluvchining kelajakdagi pedagogik faoliyati uchun zarur bo'lgan amaliy ko'nikma va ta'lim metodlarini shakllantirishi lozim.

Fanlararo integratsiya (Interdisciplinary Integration). Pedagogika yo'nalishidagi fan mazmuni psixologiya, sotsiologiya, axborot texnologiyalari, metodika va boshqa tegishli sohalar bilan integratsiyalashgan bo'lishi talab qilinadi.

Zamonaviy pedagogik metodlar va texnologiyalar (Modern Pedagogical Technologies). Tanlangan fan mazmuni zamonaviy pedagogik yondashuvlar-faollashtiruvchi metodlar, interfaol o'quv texnologiyalari hamda raqamli ta'lim vositalarini o'z ichiga olishi zarur.

Ta'lim oluvchilar ehtiyojlari asosida moslashuvchanlik. Mazmun ta'lim oluvchilarning individual o'quv ehtiyojlari, qobiliyatlari va kasbiy istiqbollari asosida moslashtirilgan bo'lishi kerak.

Mutaxassislik fanlari mazmunini tanlab olish mezonlari jadvalda keltirilgan.

1-jadval. Mutaxassislik fanlari mazmunini tanlab olish mezonlari

№	Mezonalar	Tarkibi	Pedagogik faoliyatdagi ahamiyati
1	Ilmiy asoslanganlik	Fan mazmuni pedagogika ilmiy tadqiqotlari va modern nazariyalarga asoslanadi	Nazariy poydevorni mustahkamlaydi
2	Dolzarblik	Zamonaviy jamiyat talablari va texnologik jarayonlarga mos	Ta'lim sifatini va amaliy dolzarblikni ta'minlaydi
3	Kasbiy yo'naltirilganlik	Amaliy ko'nikmalar va pedagogik metodlar bilan boyitilgan	Bo'lajak pedagogni kasbiy yo'naltiradi
4	Tizimlilik	Mavzular izchilligi va mantiqiy integratsiya	Ta'lim oluvchining o'zlashtirish jarayonini osonlashtiradi
5	Kompetensiyaviy yondashuv	Kompetensiyalar asosida mazmun tuziladi	Raqobatbardosh kadr tayyorlaydi
6	Milliy standartlarga moslik	O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim me'yorlariga mos	Qonuniy talablarni bajaradi
7	Fanlararo integratsiya	Psixologiya, sotsiologiya, texnologiya bilan bog'liq	Keng pedagogik bilim beradi
8	Zamonaviy metodlar va texnologiyalar	Interfaol, raqamli metodlar o'z ichiga oladi	Ta'lim samaradorligini oshiradi
9	Ta'lim oluvchilar ehtiyojlari asosida moslashuvchanlik	Individual o'quv yo'nalishlarini hisobga oladi	Ta'lim oluvchilar faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi

Umuman olganda, pedagogika ta'lim yo'nalishlarida mutaxassislik fanlari mazmuniga qo'yiladigan talablar va tanlab olish mezonlari nafaqat milliy ta'lim standartlari, balki zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan izchil uyg'unlashtirilgan bo'lishi lozim. Bu talablar ta'lim oluvchining nazariy bilimdan amaliy ko'nikmaga o'tish jarayonini ta'minlab beradi, mutaxassislikning kasbiy komponentlarini shakllantiradi va pedagogik faoliyat uchun zarur bo'lgan kompetensiyalarni hosil qiladi.

3. Mutaxassislik fanlari ta'lim oluvchilarning maxsus kompetensiyalarini shakllantiruvchi omil sifatida. Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida kadrlar tayyorlash jarayoni an'anaviy bilim berish modelidan kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim modeliga bosqichma-bosqich o'tmoqda. Bu jarayonda ta'lim oluvchilarning nafaqat nazariy bilimlarni egallashi, balki ularni amaliy faoliyatda samarali qo'llay olishi, muammoli vaziyatlarda mustaqil va ijodiy qarorlar qabul qilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, pedagogika ta'lim yo'nalishlarida mutaxassislik fanlari ta'lim oluvchilarning kasbiy faoliyatiga bevosita xizmat qiluvchi maxsus kompetensiyalarni shakllantiruvchi asosiy omil hisoblanadi. Mutaxassislik fanlari orqali ta'lim oluvchilarda pedagogik jarayonni loyihalash, tashkil etish, boshqarish va baholashga oid bilimlar, ko'nikmalar hamda malakalar rivojlanadi. Shu bois mazkur fanlar ta'lim oluvchilarning kasbiy tayyorgarligini ta'minlashda, ularning pedagogik kompetensiyasini yuksaltirishda yetakchi o'rinni egallaydi. Ushbu bobda mutaxassislik fanlarining ta'lim oluvchilarda maxsus kompetensiyalarni shakllantirishdagi o'rni, maxsus kompetensiyalarning turlari va mazmuni ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan keng yoritiladi.

Maxsus kompetensiya tushunchasi va uning mohiyati. Kompetensiya tushunchasi zamonaviy pedagogikada shaxsning muayyan faoliyat sohasida muvaffaqiyatli ishlashi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka, tajriba va shaxsiy sifatlar majmui sifatida talqin etiladi. Maxsus kompetensiyalar esa muayyan kasb yoki mutaxassislik doirasida shakllanadigan, professional faoliyatni samarali amalga oshirishga xizmat qiluvchi kompetensiyalar majmuasidir.

Pedagogika ta'lim yo'nalishlarida maxsus kompetensiyalar bo'lajak ta'lim beruvchining kasbiy faoliyatida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish, ta'lim oluvchilar bilan ishlash, ta'lim natijalarini baholash, innovatsion yondashuvlarni qo'llash kabi faoliyat turlarini qamrab oladi. Maxsus kompetensiyalar mutaxassislik fanlari mazmuni asosida bosqichma-bosqich shakllanadi va pedagogik amaliyot jarayonida mustahkamlanadi.

Mutaxassislik fanlarining maxsus kompetensiyalarni shakllantirishdagi oʻrni. Mutaxassislik fanlari pedagogika taʼlim yoʻnalishlarida kasbiy tayyorgarlikning asosiy yadrosi hisoblanadi. Ushbu fanlar orqali taʼlim oluvchilarga pedagogik faoliyatning nazariy asoslari, metodik yondashuvlari va amaliy mexanizmlari oʻrgatiladi. Natijada taʼlim oluvchilarda maxsus kompetensiyalar tizimli ravishda shakllanadi.

Birinchidan, mutaxassislik fanlari taʼlim oluvchilarning kasbiy bilimlarini chuqurlashtiradi. Masalan, didaktika, tarbiya nazariyasi, taʼlim texnologiyalari kabi fanlar orqali taʼlim jarayonining mohiyati, qonuniyatlari va tamoyillari oʻzlashtiriladi.

Ikkinchidan, ushbu fanlar orqali amaliy koʻnikmalar shakllanadi. Seminar va amaliy mashgʻulotlar, treninglar, pedagogik vaziyatlar tahlili taʼlim oluvchilarning real pedagogik faoliyatga tayyorgarligini taʼminlaydi.

Uchinchidan, mutaxassislik fanlari taʼlim oluvchilarda pedagogik tafakkur va refleksiya koʻnikmalarini rivojlantiradi. Bu esa boʻlajak pedagogning oʻz faoliyatini tahlil qilish, kamchiliklarni aniqlash va takomillashtirish imkonini beradi.

Maxsus kompetensiyalarni shakllantirishga taʼsir etuvchi omillar. Taʼlim oluvchilarda maxsus kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni bir qator pedagogik va tashkiliy omillarga bogʻliqdir. Jumladan:

- mutaxassislik fanlari mazmunining ilmiy asoslanganligi va amaliy yoʻnaltirilganligi;
- oʻqitish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish;
- nazariya va amaliyot uygʻunligini taʼminlash;
- pedagogik amaliyotning samarali tashkil etilishi;
- baholash tizimining kompetensiyaviy yondashuvga asoslanishi.

Mazkur omillar mutaxassislik fanlarining taʼlim jarayonidagi rolini kuchaytiradi va maxsus kompetensiyalarning samarali shakllanishiga xizmat qiladi.

Maxsus kompetensiyalarning turlari va mazmuni. Pedagogika ta'lim yo'nalishlarida shakllantiriladigan maxsus kompetensiyalar bir nechta asosiy turlarga bo'linadi. Quyidagi jadvalda maxsus kompetensiyalarning turlari va ularning mazmuni umumlashtirilgan. (2-jadval)

№	Maxsus kompetensiyalar	Mazmuni	Mutaxassislik fanlari bilan bog'liqligi
1	Pedagogik-didaktik kompetensiya	Ta'lim jarayonini rejalashtirish, tashkil etish va baholash ko'nikmalari	Didaktika, ta'lim metodikasi fanlari
2	Metodik kompetensiya	O'qitish metod va texnologiyalarini tanlash va qo'llash	Ta'lim texnologiyalari, fan metodikasi
3	Psixologik-pedagogik kompetensiya	Ta'lim oluvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish	Pedagogik psixologiya fanlari
4	Kommunikativ kompetensiya	Pedagogik muloqotni samarali tashkil etish	Pedagogik mahorat, nutq madaniyati
5	Diagnostik va baholash kompetensiyasi	Ta'lim natijalarini aniqlash va tahlil qilish	Baholash texnologiyalari
6	Innovatsion kompetensiya	Zamonaviy pedagogik innovatsiyalarni joriy etish	Innovatsion pedagogika
7	Refleksiv kompetensiya	O'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish va baholash	Pedagogik amaliyot, treninglar

Mutaxassislik fanlari orqali maxsus kompetensiyalarni samarali shakllantirish uchun ta'lim jarayonida quyidagi yo'llardan foydalanish maqsadga muvofiq:

- kompetensiyaga yo'naltirilgan o'quv topshiriqlarini joriy etish;
- muammoli va loyiha asosidagi ta'limni tashkil etish;
- amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish;
- pedagogik amaliyotni mutaxassislik fanlari bilan integratsiyalash;
- mustaqil ta'lim va refleksiv faoliyatni rivojlantirish.

Shu boisdan ham mutaxassislik fanlari ta'lim oluvchilarning maxsus kompetensiyalarini shakllantiruvchi yetakchi omil hisoblanadi. Ushbu fanlar orqali

bo'lajak pedagoglarda kasbiy bilimlar, amaliy ko'nikmalar va professional sifatlar izchil rivojlanadi. Maxsus kompetensiyalarning puxta shakllanishi esa pedagogik faoliyatning samaradorligini ta'minlaydi va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois pedagogika ta'lim yo'nalishlarida mutaxassislik fanlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish va doimiy takomillashtirib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

?	NAZORAT UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR:
---	---

1. Oliy ta'lim tashkilotlarida pedagogika ta'lim yo'nalishlari mutaxassislik fanlarini o'qitishning dolzarbligi qaysi ijtimoiy, pedagogik va kasbiy omillar bilan belgilanadi?
2. Mutaxassislik fanlarini o'qitishdan ko'zlangan asosiy maqsad nimalardan iborat va u bo'lajak pedagog kasbiy tayyorgarligiga qanday ta'sir ko'rsatadi?
3. Pedagogika ta'lim yo'nalishlarida mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonida qanday vazifalar amalga oshiriladi va ularning ta'lim sifati bilan bog'liqligi nimada?
4. Mutaxassislik fanlarini o'qitishning o'ziga xos jihatlari nimalardan iborat va ular boshqa fanlardan qaysi xususiyatlari bilan farqlanadi?
5. Pedagogika ta'lim yo'nalishlari mutaxassislik fanlari mazmuniga qo'yiladigan asosiy talablarni sanab bering va ularning mohiyatini izohlang.
6. Mutaxassislik fanlari mazmunini tanlab olish mezonlari qanday ilmiy-pedagogik asoslarda belgilanadi va ular o'quv reja hamda fan dasturlarida qanday aks etadi?
7. Maxsus kompetensiya tushunchasi qanday talqin etiladi va u umumiy kompetensiyalardan qaysi jihatlari bilan farqlanadi?
8. Mutaxassislik fanlari ta'lim oluvchilarda maxsus kompetensiyalarni shakllantiruvchi omil sifatida qanday mexanizmlar orqali ta'sir ko'rsatadi?
9. Pedagogika ta'lim yo'nalishlarida shakllantiriladigan maxsus kompetensiyalar turlari qaysilar va ularning bo'lajak pedagog kasbiy faoliyatidagi ahamiyati nimada?

2 - MAVZU: Mutaxassislik fanlari bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasi.

REJA:

1. Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'limning innovatsion shakl, metodlari va vositalarini tanlash mezonlari.
2. Mutaxassislik fanlari bo'yicha nazariy (ma'ruza, binar-ma'ruza) mashg'ulotlarni tashkil etish va o'tkazish metodikasi.
3. Mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy (seminar, laboratoriya) mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasi.

Tayanch tushunchalar: Oliy ta'lim jarayoni, ta'limning innovatsion shakli, metodi va vositalari.

Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'limning innovatsion shakl, metodlari va vositalarini tanlash mezonlari. Kishilik jamiyati paydo bo'lgan ilk davrlardan oq bilim va tajribani avloddan-avlodga yetkazish muhim ijtimoiy ehtiyoj sifatida shakllangan. Ta'lim jarayoni dastlab rasmiy tizimga ega bo'lmagan bo'lsa-da, u hayotiy zarurat asosida tashkil etilib, bugungi kunda "dars" deb ataladigan mashg'ulotlarning ilk ko'rinishlari sifatida namoyon bo'lgan.

Ibtidoiy jamiyatda darslar maxsus joy yoki belgilangan vaqt bilan chegaralanmagan. Ta'lim jarayoni kundalik faoliyat bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ovchilik, dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik jarayonlarida amalga oshirilgan. Kattalar yosh avlodga mehnat qurollaridan foydalanish, tabiat hodisalarini anglash, tirikchilik yuritish usullarini ko'rsatish orqali o'rgatganlar. Bu davrda ta'limning asosiy shakli kuzatish, taqlid qilish va amaliy mashg'ulotlardan iborat bo'lgan.

Jamiyat taraqqiy etib, ijtimoiy mehnat taqsimoti yuzaga kelishi bilan bilimlar tizimlasha boshladi. Qadimgi Sharq mamlakatlarida (Misr, Mesopotamiya, Hindiston, Xitoy) yozuv paydo bo'lishi ta'lim jarayonini yangi bosqichga olib chiqdi. Bu davrda maktablar tashkil etilib, darslar asosan og'zaki bayon, yod olish, yozma mashqlar shaklida olib borilgan. Ta'lim beruvchi markaziy shaxs bo'lib, darsning asosiy turi tushuntirish va mashq asosida tashkil etilgan.

Qadimgi Yunon va Rim jamiyatida dars turlari yanada boyidi. Suhbat (dialog), bahs-munozara, mantiqiy mushohada qilishga asoslangan mashg'ulotlar keng qo'llanildi. Masalan, Suqrot metodiga asoslangan savol-javob shaklidagi darslar ta'lim oluvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qilgan. Bu davrda nazariy dars, amaliy mashg'ulot va munozarali dars turlari shakllandi.

O'rta asrlarda madrasalar va diniy ta'lim muassasalarida darslar asosan ma'ruza va sharhlash (tafsir) shaklida olib borilgan. Ta'lim oluvchilarning mustaqil mutolaa qilishi, matnlarni tahlil etishi muhim o'rin egallagan. Bu esa dars turlarining **ma'ruza, seminar, mustaqil ta'lim** kabi ko'rinishlarini vujudga keltirdi.

Shunday qilib, kishilik jamiyatining ilk bosqichlaridanoq dars turlari jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi, mehnat faoliyati va madaniy ehtiyojlariga mos holda shakllanib, takomillashib borgan. Ya'ni, yoshi ulug', hayotiy tajribasi katta kishilar yoshlarga ijtimoiy taraqqiyot talablariga javob beradigan qilib ta'lim-tarbiya berish shakllarini topishga uringanlar. Buning natijasida dastlab individual ta'lim tarkib topgan bo'lib, u vaqtlar o'tishi bilan ustoz- shogird tizimi darajasigacha rivojlantirilgan. Bugungi zamonaviy dars turlari aynan ana shu tarixiy jarayonlarning mantiqiy davomidir bo'lib, ular ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Individual (yakka tartibda) ta'lim bir qator afzalliklarga ega, shuning uchun ham ayniqsa, kasb-hunar tayyorgarligida bu usul bizning davrimizgacha saqlanib qolgan. Uning ustunligi o'quv faoliyati mazmuni, metodi va sur'atini to'la individuallashtirishga imkon berishidan iborat. Individual ta'lim ta'lim beruvchining yuqori pedagogik malakaga ega bo'lishini talab etadi.

Individual o'qitishning ustunliklari bilan bir qatorda quyidagi kamchiliklari ham mavjud:

1) ko'p vaqt talab etilishi; 2) ta'lim beruvchi ta'sirining cheklanganligi; 3) boshqa tahsil oluvchilar bilan hamkorlikda ishlash imkoniyati cheklanganligi; 4) jamoada ishlash tajribasining shakllanmasligi.

Mazkur kamchiliklar XVI asrdan boshlab individual o'qitishning ahamiyatini bir muncha pasayishiga va uning muqobili sifatida ta'limning individual-guruhli shaklini kelib chiqishiga imkon berdi.

Ta'limning individual-guruhli shaklidan Yevropada, XVI asrda keng foydalana boshlandi.

Individual-guruhli shaklining mazmuni mashg'ulotlarni ta'lim beruvchi bir tahsil oluvchi bilan emas, balki tayyorlik darajasi turlicha bo'lgan turli yoshdagi tahsil oluvchilar guruhi bilan olib borishidan iborat edi. Ta'lim beruvchi navbat bilan har bir tahsil oluvchidan o'tilgan materialni so'raydi, yangi savollarni tushuntiradi, mustaqil ishlash uchun individual topshiriqlar beradi, qolgan tahsil oluvchilar o'z ishlari bilan shug'ullanadilar. O'qishni bunday tashkil etishda, tahsil oluvchilar mashg'ulotlarga yilning turli davrlarida hamda kunning turli vaqtlarida kelishlari mumkin bo'lgan.

XV - XVI asrlarda Yevropada ishlab chiqarishning rivojlanishi kuzatildi. Ushbu o'zgarishlar ta'limning ommaviy shaklini yuzaga kelishiga zamin yaratdi.

Ulardan biri XVII asrda Yan Amos Komenskiy tomonidan "Buyuk didaktika" asarida sinf-dars tizimini nazariy jihatdan asoslab berdi va ommaviylashtirilishga muhim o'z hissasini qo'shdi. Komenskiy pedagogikaga o'quv yili, o'quv kuni, dars, mashg'ulotlar orasidagi tanaffus, o'quv ta'tillari kabi tushunchalarni kiritdi.

Sinf-dars tizimi garchi 360 yil avval asoslangan bo'lsada, bugungi kunda ham keng ko'lamda qo'llanilib kelinmoqda.

Sinf-dars tizimining mazmuni o'quv ishlarini tashkil etishning o'ziga xos shakli sifatida quyidagilardan iborat:

- bir xil yoshdagi va taxminan bir xildagi tayyorgarlik darajasiga ega bo'lgan tahsil oluvchilar sinf yoki guruhni tashkil etadi. Bu sinf yoki guruh ta'lim muassasasida o'qishning umumiy davriga asosan doimiy tartibini saqlab qoladi;

- sinf yoki guruh faoliyati yagona yillik reja va dastur asosida, doimiy dars jadvali bo'yicha tashkil etiladi, buning natijasida tahsil oluvchilar yilning bir vaqti va oldindan belgilangan kun soatlarida kelishlari kerak bo'ladi.;

- mashg'ulotlarning asosiy birligi dars hisoblanadi;

- dars odatda bir o'quv predmeti yoki mavzuga bag'ishlangan bo'ladi, shu bois tahsil oluvchilar sinf yoki guruhda bitta material ustida ishlaydilar;

- darsda tahsil oluvchilarning ishiga ta'lim beruvchi rahbarlik qiladi, u o'z fani bo'yicha o'qish natijalari, har bir tahsil oluvchini alohida bilimni baholaydi.

Sinf-dars tizimi K.D.Ushinskiy tomonidan yanada rivojlantirildi va uning barcha ustunliklarini ilmiy asoslab berdi. K.D.Ushinskiy har bir darsning bir-biri bilan uzviy bog'langan quyidagi uchta qismini ajratib ko'ratadi:

1) ilgari o'rganilgan bilimlar asosida yangi bilimlarni anglashni amalga oshirish va tahsil oluvchilarda materialni jadal qabul qilishga maqsadli ko'rsatmani yaratishga qaratiladi. Darsning bu qismi K.D.Ushinskiyning fikricha darsga go'yoki "eshik" hisoblanadi.

2) asosiy masalani hal etishga yo'naltiriladi va darsning muhim, markaziy qismi hisoblanadi.

3) amalga oshirilgan faoliyatga yakun yasash bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlashga qaratiladi.

Darsni tashkil etish ilmiy asoslarini ishlab chiqishga nemis pedagogi A.Disterveg ham katta hissa qo'shdi. U ta'lim beruvchi va tahsil oluvchining faoliyatiga taalluqli o'qitish tamoyillari va qoidalari tizimini ishlab chiqdi, tahsil oluvchilarning yoshi imkoniyatlarini hisobga olishni zarurligini asoslab berdi.

Ta'limning sinf-dars tizimi alohida o'quv fanlarini o'qitish metodikasi va didaktikasiga oid asarlarida uning afzallik va kamchiliklarini ko'rsatib berdi.

Afzalliklari: yaxlit ta'lim-tarbiya jarayonining aniq belgilangan tartib asosida kechishini ta'minlovchi aniq tashkiliy tizim; jarayonning ta'lim beruvchi tomonidan boshqarilishi: o'quv muammosining tahsil oluvchilar yoki ishtirokchilar jamoa bo'lib muhokama qilinishi, masalaning yechimini hamkorlikda izlash jarayonida tahsil oluvchilar orasida o'zaro musobaqa munosabatlarining shakllanishi; ta'lim beruvchining tahsil oluvchilar va ularning tarbiyasiga doimiy emotsional ta'sir ko'rsatishi; ta'limning emotsionalligi (zero, ta'lim beruvchi bir vaqtning o'zida tahsil oluvchilarning katta guruhi bilan ish olib boradi), o'quv faoliyatiga musobaqalashish elementlarini kiritish uchun sharoitning yaratilishi,

bilimsizlikdan bilimlarni mustaqil ravishda o'zlashtirish sari harakatlarning muntazamligi va ketma-ketligi.

Kamchiliklari: tizimning o'rtacha darajada o'zlashtiruvchi tahsil oluvchilar uchun mo'ljallanganligi, bo'sh yoki juda yaxshi o'zlashtiruvchilar uchun qiyinchiliklarning yuzaga kelishi; ta'lim beruvchi uchun o'qitish mazmuni va o'qitish sur'atlari hamda metodlari bo'yicha individual ishlarni tashkil etish, shuningdek, tahsil oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishdagi qiyinchilikning yuzaga kelishi; katta va kichik yoshli tahsil oluvchilar o'rtasidagi munosabatlarning qaror topmasligi.

XIX asr oxiri XX asr boshlarida, aqliy rivojlanishida farqi bo'lgan tahsil oluvchilarni o'qitishda individuallashtirishga ahamiyat qaratildi. Shunga mos ravishda AQSh va Yevropada tanlab o'qitish shakli yuzaga keldi.

Yevropa va AQShda, XX asr boshida tahsil oluvchilarning individual, faol, mustaqil o'quv ishlarini ta'minlashga qaratilgan ko'plab ta'lim tizimlarining samaradorligi sinab ko'rilgan.

XX asrning 20-yillarida amerikalik U.Kilpatrik ishlab chiqqan ta'limning loyihali tizimi targ'ib qilina boshlandi. O'qitishning bu tizimi ta'lim oluvchilarning o'zlari loyiha ishlari mavzusini tanlab olishlaridan iborat edi. U mavjud haqiqiy hayot bilan bog'langan bo'lishi va o'quv guruhi ixtisoslashishiga qarab (yo'nalishlari) ijtimoiy-siyosiy, xo'jalik-ishlab chiqarish yoki madaniy-turmush tomonlarini aks ettirishi kerak bo'lgan.

60-yillarda amerikalik professor pedagog Lyuyd Tramk ishlab chiqqan Tramk rejasi juda mashhur bo'ldi. O'qitishni tashkil etishning bu shakli katta auditoriyalarda (100-150 nafar tahsil oluvchi) mashg'ulotlarni, 10-15 kishilik guruhlarda va ta'lim oluvchilarning individual ishlarini birgalikda olib borishni taklif etgan. Turli xildagi texnik vositalardan foydalanib umumiy ma'ruzalarni olib borishga o'quv vaqtining 40 foiz miqdori ajratiladi. Kichik guruhlarda mashg'ulotlarga (seminarlar) – 20 foizi, kabinet va laboratoriyalarda individual mustaqil ishlarni bajarishga 40 foizi ajratiladi.

70-yillarda o'qishni tashkil etishning noan'anaviy shakllarini izlash davom ettirildi. Tajriba – sinov maktablarini izlash birinchi navbatda sinf-dars tizimini modernizatsiyalashtirish fikri bilan bog'liq bo'lgan. Izlanishlar asosiy masalasi – o'qishni individuallashtirish edi. Hozirgi paytda XVI asrda Ya.A. Komenskiy tomonidan asoslangan sinf (guruh) - dars shakli va zamon hamda istiqbol talablarini o'zida aks ettiruvchi noan'anaviy (bahs-munozara, seminar, seminar-trening, laboratoriya-amaliy mashg'uloti, sayohat, davra suhbat, viktorina, fakultativ, o'yin kabi) shakllardan keng ko'lamda foydalanilmoqda.

Sinf-dars tizimida mashg'ulot ta'lim oluvchilar yoshi va tayyorgarlik darajasiga binoan tabaqalashtirilib, ma'lum o'quv dasturi va jadval asosida ta'lim beruvchi rahbarligida tashkil etilib o'tkaziladi. Hozirgi paytda darslarni tashkil etib o'tkazishga quyidagi talablar qo'yiladi:

1. Darsning maqsad va vazifalarining aniqligi, o'zaro bog'liqligi hamda psixologik, pedagogik, fiziologik nuqtai nazardan maqbulligi.
2. Darsning mazmunan va tuzilmaviy jihatdan yaxlitligi.
3. Ishtirokchilarining ongli o'zaro hamkorlik faoliyatining ta'minlanganligi.
4. Ta'lim oluvchilarning o'qib-o'rganishlari, tarbiyalanishlari va rivojlanishlari uchun qulay shart-sharoitlar yaratish.
5. Barcha didaktik va xususiy prinsiplarga asoslanganligi.
6. Ta'lim oluvchilar shaxsini hurmat qilish, ularning faolligi, erkinligi, mustaqilligi, ijodkorligi kabilarga shart-sharoit yaratilishi kabilari.

Shu o'rinda hozirgi paytda ham ta'lim-tarbiyani yakka tartibda tashkil etish shakli saqlanib qolgan bo'lib, ayniqsa undan ta'lim oluvchilarning ehtiyoji, xohishi, qiziqishlari, ba'zan o'zlashtirmaslikni bartaraf etish, uzoq vaqtlar davomida tibbiyot xodimlari nazoratida bo'lgan yoshlarga ko'maklashish maqsadida undan foydalanilmoqda.

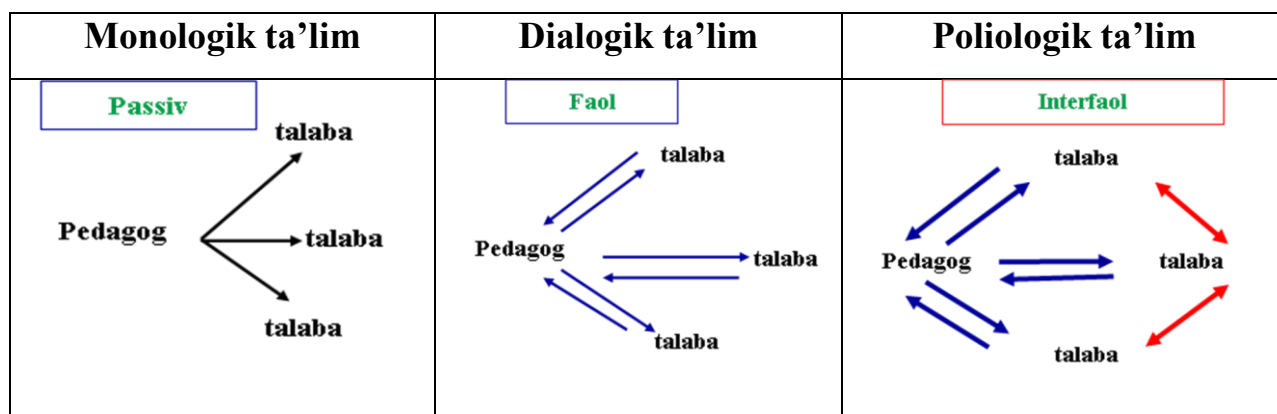
Shunday qilib, shu paytgacha bu tizimdan foydalanib kelinmoqda, lekin unga muqobil tizim yaratilganicha yo'q.

Hozirgi paytda kasbiy ta'limning tashkiliy shakllari quyidagi xususiyatlariga binoan turlanishi ko'p sonli pedagog olimlar tomonidan e'tirof etilgan:

Nofaol. Bu jarayonda o‘quv materialini ta’lim beruvchi tomonidan tayyor holda uzatiladi, tahsil oluvchilar faqat eshitadilar, kuzatadilar va imkon qadar xotirada saqlashga harakat qiladilar.

Faol. Kasbiy ta’lim jarayoni ishtirokchilari o‘zaro bir-birlariga nisbatan faol muloqot va munosabatda bo‘lib, o‘rganilayotgan ob’ekt ma’nosi hamda mohiyatini anglab yetadilar. Chunki bu jarayonda ta’lim beruvchi va tahsil oluvchilar orasida qaytar aloqa ta’minlanadi.

Interfaol shaklda tahsil oluvchilar o‘zaro muloqot va munosabatlari yo‘lga qo‘yilib, ta’lim beruvchi ham, tahsil oluvchilar ham faol ishtirok etib, o‘rganilayotgan ob’ektning mohiyati anglanib, amalda qo‘llanishi ham aniq misollar yordamida ko‘rsatiladi. Bunday ta’lim shakllarini ba’zi bir pedagoglar monologik, dialogik va poliologik ta’lim sifatida ham talqin etadilar. Ta’limning zikr etilgan shakllarini chizmada quyidagicha tasvirlash mumkin.

Uzluksiz ta’lim tizimi muassasalari amaliyotida 80-85 va undan ortiq foiz miqdoridagi o‘quv mashg‘ulotlari sinf-dars tarzida amalga oshirilganligi sababli dars – ta’lim-tarbiya ishining asosiy shakli deb yuritiladi.

Sinf-dars tizimining asosiy o‘ziga xos jihatlari quyidagilar hisoblanadi:

- deyarli bir xil tarkib, yosh va tayyorgarlik darajasidagi ta’lim oluvchilar ishtirok etadi; ta’lim-tarbiya jarayoni o‘zaro bog‘liq alohida-alohida qismlar ko‘rinishiga ega bo‘ladi;

- har bir dars o‘quv rejasiga kirgan ma’lum bir o‘quv predmetiga oid bo‘ladi;

- darslar muntazam ravishda almashib turadi;
 - kasbiy ta'lim darslariga ta'lim beruvchi, muhandis-pedagog, yo'riqchi, tajribali mutaxassis kabilar rahbarlik qiladi;
 - ta'lim oluvchilar turli ko'rinishdagi o'quv-bilish faoliyatida ishtirok etadilar.
- Quyidagilar sinf-dars tizimining ijobiy tomonlari hisoblanadi:
- kat'iy tashkiliy tuzilmaga egaligi;
 - iqtisodiy ko'rsatkichlarining nisbatan yuqoriligi. Sababi bir ta'lim beruvchi bir vaqtning o'zida ko'p sonli ta'lim oluvchilar bilan ishlaydi;
 - o'zaro hamkorlik faoliyatini amalga oshirishga qulay sharoit yaratilganligi kabilar.

Shu bilan birga sinf-dars tizimining quyidagi kamchiliklari ham e'tirof etilgan:

O'rtacha ta'lim oluvchiga mo'ljallanganligi; har bir ta'lim oluvchi bilan individual ishlash imkoniyatining yo'qligi; qat'iy tuzilmaga egaligi va shu kabilar.

Ijtimoiy talablar, kasbiy ta'limning maqsad va vazifalari, ta'lim oluvchilarning talab va ehtiyojlari, ta'lim-tarbiya qonuniyatlari, prinsiplari kabilarga ko'ra kasbiy ta'lim darslariga quyidagi talablar qo'yiladi:

- fan-texnika va ishlab chiqarish texnologiyalarining so'nggi yutuqlari, ilg'or, pedagogik tajribalardan imkon qadar foydalanish, ta'lim-tarbiya qonuniyatlariga asoslanib dars tuzilmasini maqbullashtirish;
- darsda barcha didaktik va kasb-hunar ta'limining xususiy prinsiplarining maqbul nisbati hamda uyg'unligini ta'minlash;
- ta'lim oluvchilarning ongliligi, qiziqishi, ehtiyojlari, moyilligini hisobga olgan holda faol, mahsulli o'quv-bilish faoliyatiga shart-sharoit yaratish;
- o'quv materialining mukammal o'zlashtirilishi uchun fanlararo aloqadorlikka amal qilish;
- ta'lim oluvchilar tomonidan ilgari o'zlashtirilgan bilimlar va ularning hayotiy tajribalariga tayangan holda ish ko'rish;

- ta'lim oluvchilarning barcha ijobiy jihatlarini rag'batlantirish, o'quv-bilish faoliyatini faollashtirish yo'li bilan ta'lim oluvchilar shaxsini rivojlantirishga erishish;

- darsning barcha bosqichlarida mantiqiy va emotsional his-tuyg'ularga asoslanish;

- didaktik materiallar va vositalardan samarali foydalanish;

- nazariy materialni amaliyot bilan uzviy bog'lab o'rganish;

- zaruriy bilim, xatti-harakat usullari, oqilona fikrlash va amaliy faoliyat ko'rsatish usullarini tarkib toptirish;

- ta'lim oluvchilarda muntazam va uzluksiz ravishda o'qib-o'rganish, o'zining bilim va kasbiy mahoratini oshira borish ehtiyojini shakllantirish;

- darslarni mukammal rejalashtirish natijalarini oldindan bashorat qilish, tashhislash va shu kabilar.

Yuqori sifat va samaradorlikka erishish uchun darslarni turlarinigina bilish kamlik qiladi. Buning uchun ta'lim beruvchidan qanday darslardan qachon foydalanish mumkinligini ham bilish talab etiladi.

Yuqoridagi chizmadan ko'rinib turibdiki, sayohat bir paytda dars, ikkinchi holda esa ta'limning alohida shakli bo'lishi mumkin.

Sayohat, maslahat, uy ishi, o'quv konferensiyalari, qo'shimcha mashg'ulotlar, seminar - praktikumlar, sinov va imtihonlar, darsdan tashqari mashg'ulotlar turlicha bo'lib, ta'lim beruvchidan ijodiy yondashuv, eruditsiyani talab etadi.

Biz, sayohat bir paytning o'zida ham dars, ham alohida tashkiliy shakl bo'lishi mumkin, deb o'ylaymiz. Agar sayohat belgilangan o'tkazilish vaqti, ishtirokchilari bilan chegaralangan qat'iy jadvalga binoan aniq mavzu bo'yicha o'tkazilsa, u sayohat darsi deb e'tirof etiladi.

Ta'lim beruvchi sayohatni tashkil etishiga qaramay, ayrim hollarda o'zining ob'ekti (predmet, hodisa, jarayon, voqea, shaxslar va ularning o'zaro munosabatlari kabilar)ni mukammal bilmasligi mumkin. Bunday hollarda mashg'ulotni maxsus shartnomaga ko'ra belgilangan mutaxassislar o'tkazishi, ya'ni o'tkazish muddatining aniq chegaralanmaganligi, ya'ni mashg'ulot jadvaliga

ma'lum ma'noda amal qilinmasligi tufayli u ta'lim-tarbiyaning maxsus shakli sifatida tan olinadi.

Oliy ta'lim tashkilotlarida pedagogika ta'lim yo'nalishlari bo'yicha mutaxassislik fanlarini o'qitishda nazariy mashg'ulotlar, xususan, ma'ruza va binar-ma'ruza mashg'ulotlari muhim o'rin tutadi. Ushbu mashg'ulotlar ta'lim oluvchilarda fundamental nazariy bilimlarni shakllantirish, pedagogik tafakkurni rivojlantirish, kasbiy dunyoqarashni kengaytirish hamda keyingi amaliy va mustaqil ta'lim faoliyati uchun metodologik asos yaratishga xizmat qiladi. Zamonaviy ta'lim jarayonida ma'ruza mashg'ulotlari an'anaviy axborot berish shaklidan chiqib, ta'lim oluvchi shaxsini faollashtiruvchi, interaktiv va kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan shakllarda tashkil etilmoqda. Mazkur matnda mutaxassislik fanlari bo'yicha nazariy mashg'ulotlarni tashkil etish va o'tkazish metodikasining tuzilishi, ma'ruza va binar-ma'ruza mashg'ulotlarining o'ziga xos xususiyatlari hamda ularning afzalliklari ilmiy-uslubiy jihatdan yoritiladi.

Mutaxassislik fanlari bo'yicha nazariy mashg'ulotlarni tashkil etish metodikasi ma'lum bir didaktik tuzilishga ega bo'lib, u maqsad va vazifalarni aniqlash, o'quv materialini tanlash va tizimlashtirish, ta'lim metod va vositalarini belgilash, mashg'ulotni o'tkazish jarayoni hamda natijalarni tahlil qilishni ko'zda tutadi. Birinchi bosqichda mashg'ulotning maqsadi davlat ta'lim standartlari, fan dasturi va kutilayotgan kompetensiyalar asosida belgilanadi. Maqsad aniq, o'lchab bo'ladigan va ta'lim oluvchining kasbiy rivojiga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Ikkinchi bosqichda ma'ruza mazmuni ilmiylik, tizimlilik, izchillik va dolzarblik tamoyillari asosida tanlanadi. Bu jarayonda fanlararo integratsiya va amaliyot bilan bog'liqlik muhim ahamiyat kasb etadi. Uchinchi bosqichda ta'lim metodlari va texnologiyalari aniqlanadi. An'anaviy tushuntirish, izohlash bilan bir qatorda muammoli ta'lim, interaktiv savol-javob, vizual materiallar, raqamli texnologiyalar keng qo'llaniladi. To'rtinchi bosqich mashg'ulotni bevosita o'tkazishni o'z ichiga oladi. Unda ta'lim oluvchilarning faolligi, mustaqil fikrlashi va tahliliy yondashuvi

rag'batlantiriladi. Yakuniy bosqichda esa mashg'ulot samaradorligi baholanadi, tahlil qilinadi va keyingi mashg'ulotlar uchun metodik xulosalar chiqariladi.

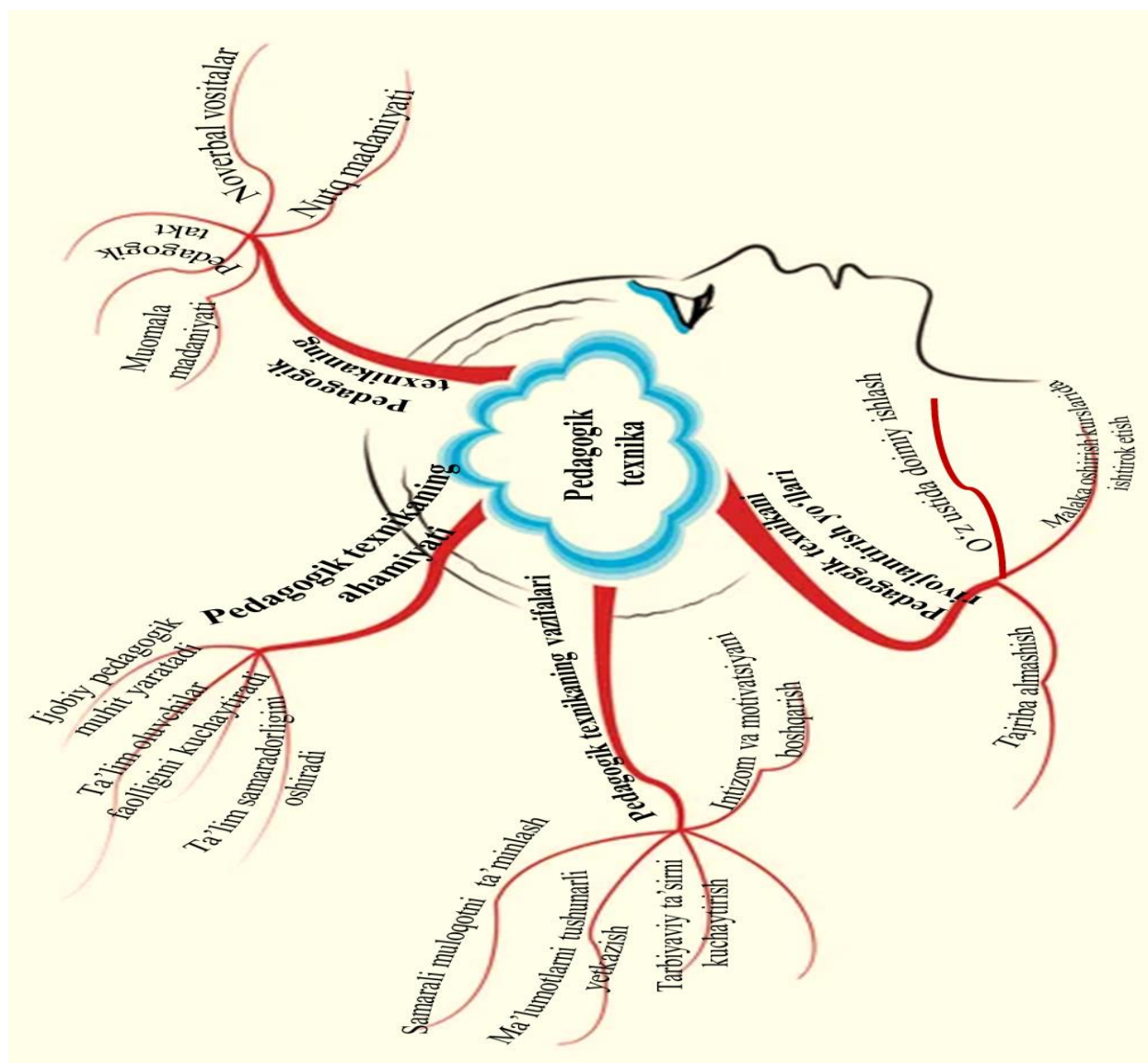
Ma'ruza mashg'uloti oliy ta'lim tizimida nazariy bilimlarni tizimli va mantiqiy ketma-ketlikda yetkazib berishning asosiy shakli hisoblanadi. Mutaxassislik fanlari bo'yicha ma'ruzalarning asosiy vazifasi ta'lim oluvchilarga fundamental tushunchalar, qonuniyatlar, nazariy yondashuvlar va ilmiy qarashlarni yetkazishdan iborat. Zamonaviy ma'ruza mashg'ulotlarining o'ziga xos xususiyati shundaki, unda ta'lim oluvchi passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchiga aylanadi. Muammoli savollar qo'yish, real pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, qisqa muhokamalar tashkil etish orqali ta'lim oluvchilarning fikrlash faoliyati faollashtiriladi. Shuningdek, taqdimotlar, diagrammalar, videomateriallar va raqamli platformalardan foydalanish ma'ruzaning samaradorligini oshiradi.

Ma'ruza mashg'ulotlarining yana bir muhim jihati – ularning metodologik yo'naltirilganligidir. Ya'ni, ma'ruza nafaqat bilim berishi, balki ta'lim oluvchilarda ilmiy-pedagogik tafakkurni shakllantirishi, mustaqil o'rganishga undashi lozim. Bu esa ta'lim beruvchidan yuqori darajadagi kasbiy mahorat, nutq madaniyati va metodik tayyorgarlikni talab etadi. Binar-ma'ruza mashg'ulotlari nazariy ta'limni tashkil etishning innovatsion shakllaridan biri bo'lib, unda ikki nafar mutaxassis – odatda, pedagogika va amaliyot vakili yoki ikki fan ta'lim beruvchisi hamkorlikda ma'ruza o'tkazadi. Bunday mashg'ulotlar fanlararo integratsiyani kuchaytirish, nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Binar-ma'ruzaning metodik tuzilishi oldindan puxta rejalashtirishni talab etadi. Ta'lim beruvchilar o'rtasida mavzular taqsimoti, chiqishlar ketma-ketligi, savol-javob va muhokama qismlari aniq belgilanadi. Mashg'ulot davomida turli nuqtayi nazarlarning taqdim etilishi ta'lim oluvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Binar-ma'ruzaning o'ziga xos xususiyati shundaki, unda pedagogik hodisa yoki muammo turli ilmiy va amaliy yondashuvlar asosida yoritiladi. Masalan, bir ta'lim beruvchi nazariy asoslarni tushuntirsa, ikkinchisi ularning amaliyotdagi qo'llanishini misollar orqali ko'rsatib beradi. Bu esa ta'lim oluvchilarda bilimlarning mustahkam o'zlashtirilishiga yordam beradi.

Mutaxassislik fanlari bo'yicha nazariy mashg'ulotlarning asosiy afzalligi – ta'lim oluvchilarda tizimli va chuqur nazariy bilimlarni shakllantirishidir. Ma'ruza va binar-ma'ruza mashg'ulotlari orqali murakkab pedagogik tushunchalar soddalashtirilgan, mantiqiy izchillikda bayon etiladi. Shuningdek, ushbu mashg'ulotlar ta'lim oluvchilarning kasbiy dunyoqarashini rivojlantiradi, ularni kelajakdagi pedagogik faoliyatga tayyorlaydi. Binar-ma'ruzalarda esa fanlararo aloqalar mustahkamlanib, ta'lim jarayonining amaliy yo'nalganligi kuchayadi. Bundan tashqari, nazariy mashg'ulotlar mustaqil ta'lim uchun motivatsiya yaratib, ta'lim oluvchilarning o'z ustida ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Masalan: **MENTAL XARITA METODI** asosida Ta'lim beruvchining kasbiy faoliyatida pedagogik texnikaning ahamiyatini ifodalash (Nazariy mashg'ulot uchun)

“Ta’lim beruvchining kasbiy faoliyatida pedagogik texnikaning ahamiyati”
mavzusi bo’yicha amaliy mashg’ulotlarni tashkil etish metodikasi

Oliy ta’lim tizimida ta’lim beruvchining kasbiy faoliyatini takomillashtirishda pedagogik texnikani rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg’unlashtirish, ta’lim beruvchining kasbiy kompetensiyasini mustahkamlash va pedagogik mahoratini oshirishda amaliy mashg’ulotlar muhim vosita hisoblanadi. Amaliy mashg’ulotlar orqali ta’lim beruvchilar pedagogik texnikaning asosiy tarkibiy qismlarini–nutq texnikasi, pedagogik muloqot, psixologik ta’sir, refleksiv faoliyat, baholash va tahlil ko‘nikmalarini bevosita faoliyat jarayonida shakllantiradilar.

Mazkur mavzuda tashkil etilgan amaliy mashg’ulotlar ta’lim beruvchilarning kasbiy tajribasini boyitish, o‘z faoliyatiga tanqidiy yondashish va pedagogik vaziyatlarni samarali hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Amaliy mashg’ulot jarayonida innovatsion metodlardan, jumladan Klaster, SWOT tahlil va T-jadval kabi usullardan foydalanish tinglovchilarning faolligini oshiradi, mavzuni chuqur va tizimli o‘zlashtirish imkonini yaratadi. Bu metodlar ta’lim beruvchilarga pedagogik texnikaning mohiyatini vizual, mantiqiy va tahliliy jihatdan anglashga yordam beradi.

Amaliy mashg’ulotlarning yana bir muhim jihati shundaki, ular ta’lim beruvchilarda refleksiv faoliyatni rivojlantiradi. Ta’lim beruvchilar o‘z nutqi, muloqot uslubi va psixologik ta’sir vositalarini tahlil qilib, mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo‘llarini belgilash imkoniga ega bo‘ladilar. Bu esa kasbiy o‘rish va doimiy o‘z ustida ishlash jarayonini ta’minlaydi.

Shuningdek, amaliy mashg’ulotlar pedagogik texnikani rivojlantirishda nazariya va amaliyot o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’minlaydi. Ta’lim beruvchilar o‘rganilgan nazariy bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda qo‘llab ko‘rish orqali ularning samaradorligini baholaydilar. Natijada ta’lim jarayonining sifati oshib, ta’lim oluvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi va faolligi kuchayadi.

“Ta’lim beruvchining kasbiy faoliyatida pedagogik texnikani rivojlantirish” mavzusida amaliy mashg’ulotlarni tashkil etish ta’lim beruvchining kasbiy

mahoratini oshirish, pedagogik texnikani takomillashtirish va zamonaviy ta'lim talablariga mos pedagog kadrlarni tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bois, mazkur mavzu bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni tizimli va innovatsion metodlar asosida tashkil etish ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. Mutaxassislik fanlarini jarayonida ta'lim oluvchilar uchun amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish va o'tkazish topshiriqlari namunalarini quyidagicha ishlab chiqish mumkin.

“Ta'lim beruvchining kasbiy faoliyatida pedagogik texnikani rivojlantirish” mavzusini o'qitishda ta'lim oluvchilarning faolligini oshirish Blits-so'rovlari.

1-guruh talabari uchun

1. Pedagogik nutqning asosiy talablari qaysilar?
2. O'qituvchi nutqida intonatsiyaning ahamiyati nimada?
3. Savol berishda lo'nda va qisqa muloqot nima uchun muhim?
4. Tezkor qaror qabul qilish pedagogik mahoratga qanday ta'sir ko'rsatadi?

2-guruh talabari uchun

1. Pedagogik texnika tushunchasiga nimalar kiradi?
2. Mimika va jestlar dars samaradorligiga qanday ta'sir ko'rsatadi?
3. O'qituvchining tashqi ko'rinishi pedagogik texnikaga ta'sir qiladimi?
4. Qaysi pedagogik texnika elementi siz uchun eng muhim?

3-guruh talabari uchun

1. Pedagogik odobning asosiy shakllari qaysilar?
2. Pedagogik deontologiya nima?
3. Pedagogik obro' qanday qozoniladi?
4. Pedagogik qobiliyat nima va uning qanay turlari mavjud?

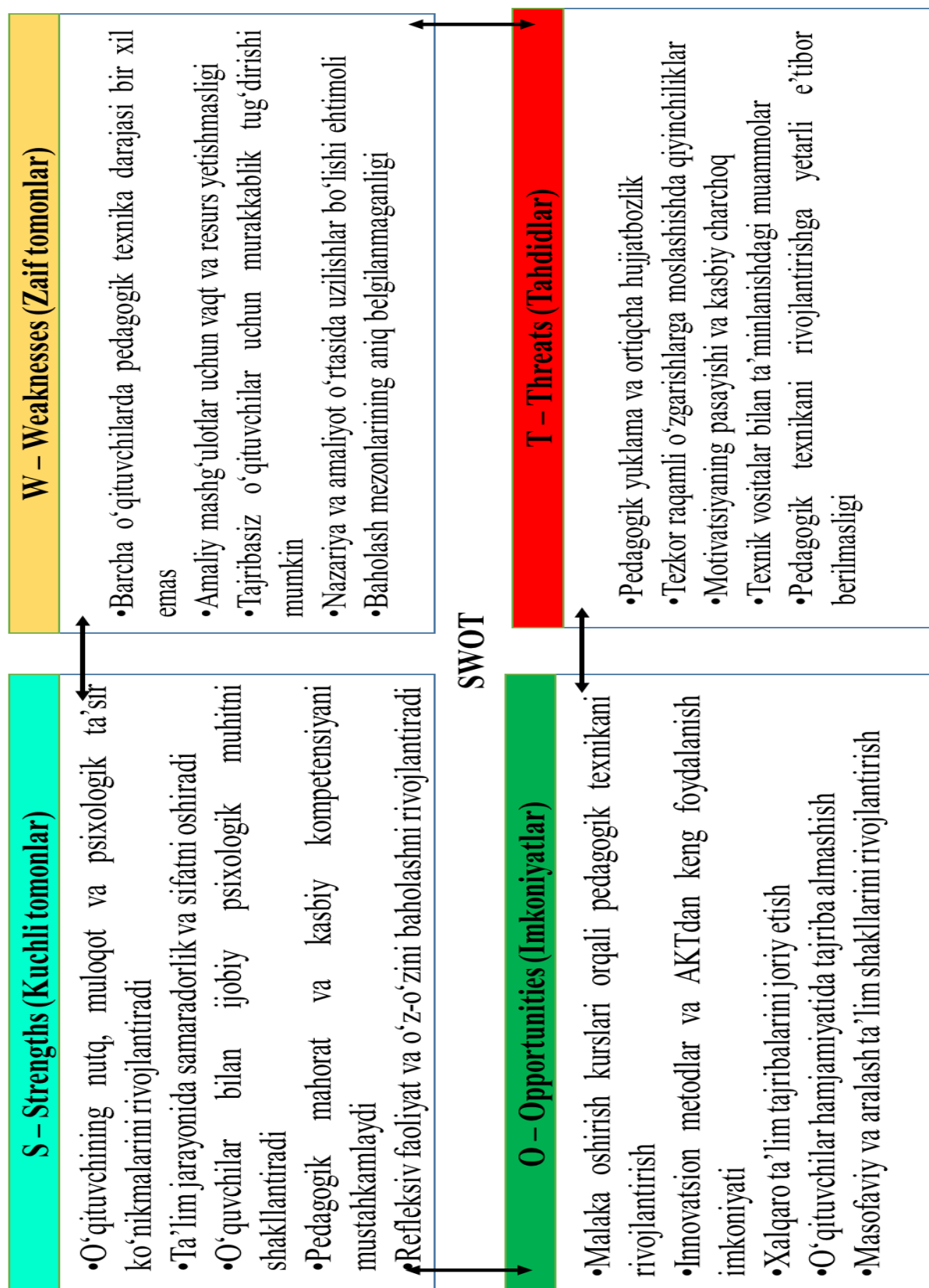
4-guruh talabari uchun

1. Qanday qobiliyatlar noyob qobiliyatlar sanaladi?
2. Pedagogik empatiya nima?
3. Pedagogik muloqotning qanday turlari va uslublari mavjud?
4. Kommunikativ ta'sir ko'rsatish turalrini ayting.

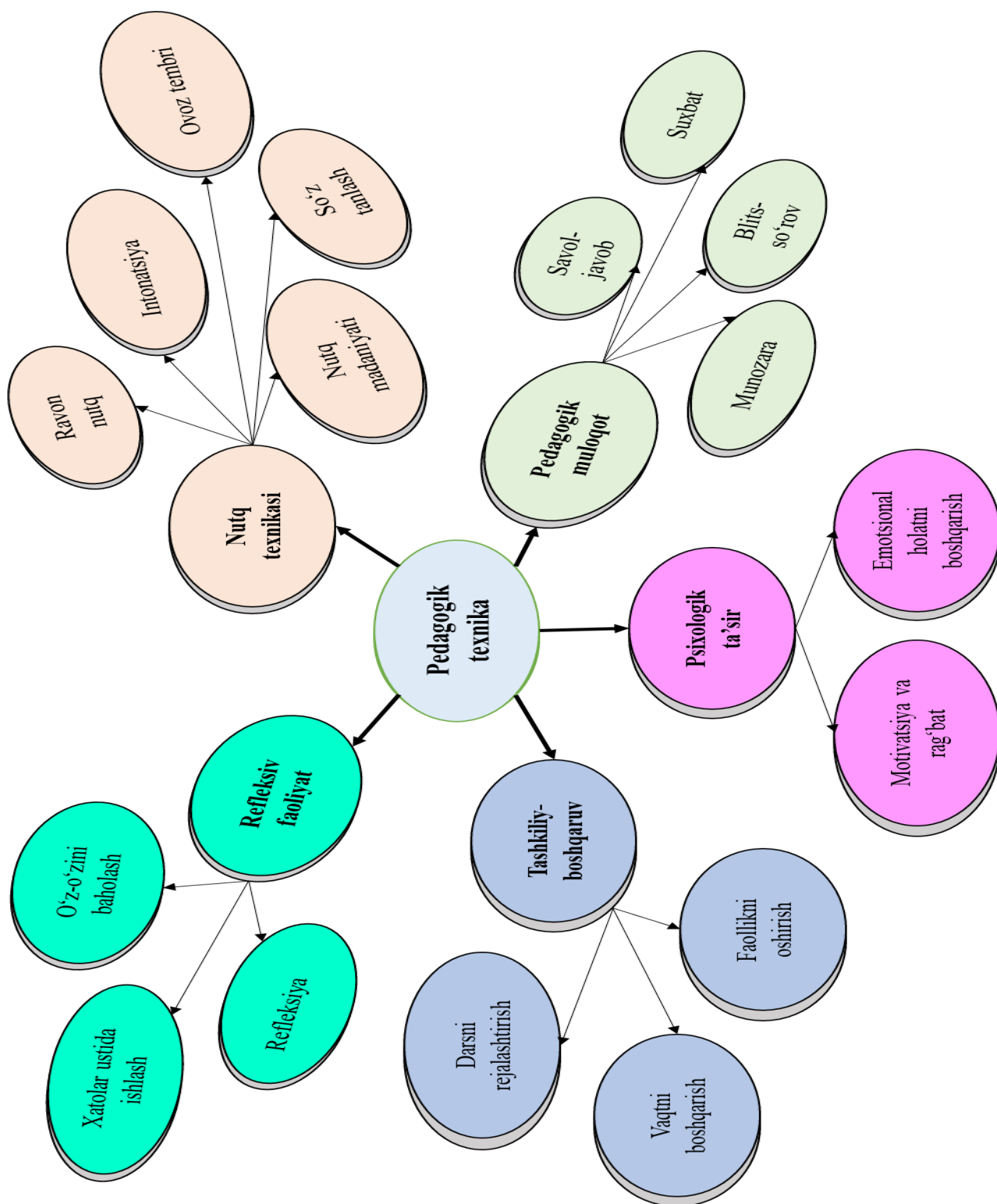
T-jadval metodi asosida “Ta’lim beruvchining kasbiy faoliyatida pedagogik texnikani rivojlantirish” mavzusini ijobiy va salbiy tomonlarini tahlil qilish

Ijobiy tomonlari	Salbiy tomonlari
1. Ta’lim samaradorligi oshadi, ya’ni o’qituvchining nutqi, muloqoti va psixologik ta’siri takomillashib, dars jarayoni mazmunli va tushunarli bo’ladi. 2. Kasbiy kompetensiya mustahkamlanadi, pedagogik texnika o’qituvchining metodik, kommunikativ va refleksiv ko’nikmalarini rivojlantiradi. 3. O’quvchilar faolligi va motivatsiyasi kuchayadi, to’g’ri qo’llangan pedagogik texnika o’quvchilarni darsga jalb etadi, mustaqil fikrlashga undaydi. 4. Ijobiy psixologik muhit shakllanadi, o’qituvchi va o’quvchi o’rtasida o’zaro ishonch va hurmat kuchayadi. 5. Refleksiv faoliyat rivojlanadi, o’qituvchi o’z faoliyatini tahlil qiladi va doimiy takomillashtirishga intiladi. 6. Baholash va tahlil sifati yaxshilanadi, baholash jarayonlari samaraliroq tashkil etiladi. 7. Kasbiy obro’ va pedagogik mahorat oshadi, o’qituvchi o’z fanini puxta, ishonchli va ta’sirchan tarzda olib boradi.	1. Vaqt va resurs talab etadi, pedagogik texnikani rivojlantirish uchun doimiy o’rganish va mashg’ulotlar zarur. 2. Barcha o’qituvchilarda tayyorgarlik darajasi bir xil emas, bu metodlarni samarali qo’llashda qiyinchilik tug’dirishi mumkin. 3. Nazariya va amaliyot o’rtasida uzilish bo’lishi ehtimoli mavjud, nazariy bilimlar amaliyotda yetarlicha tatbiq etilmasligi mumkin. 4. Texnik va metodik ta’minot yetishmasligi, AKT va zamonaviy vositalar bilan ta’minlanmagan muassasalarda samaradorlik pasayadi. 5. Subyektivlik xavfi mavjud, psixologik ta’sir va baholash jarayonida shaxsiy munosabat aralashib ketishi mumkin. 6. Kasbiy charchoq (burnout) ehtimoli, doimiy innovatsion yondashuvlar o’qituvchida ruhiy zo’riqish keltirib chiqarishi mumkin. 7. O’quvchilarning individual xususiyatlarini to’liq qamrab olmasligi, barcha o’quvchilar uchun bir xil pedagogik texnika birday samarali bo’lmisligi mumkin.

SWOT tahlil metodi asosida “Ta’lim beruvchining kasbiy faoliyatida pedagogik texnikani rivojlantirish” mavzusi tahlil qilish

“Klaster” metodi yordamida pedagogik texnikaning tarkibiy elementlarini sxemada aks ettirish

1. Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'limning innovatsion shakl, metodlari va vositalarini tanlash mezonlari haqida ma'lumot bering.
2. Mutaxassislik fanlari bo'yicha nazariy (ma'ruza, binar-ma'ruza) mashg'ulotlarni tashkil etish va o'tkazish metodikasini bayon eting.
3. Mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy (seminar, laboratoriya) mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasini tushuntiring.

3-MAVZU: Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni mustaqil ta'limini tashkil etish metodikasi.

Reja:

1. Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni mustaqil ta'limini tashkil etish metodikasiga oid fikrlar tahlili.
2. Mustaqil ta'lim olish samaradorligini oshirish imkoniyatlari.

Tayanch so'zlar: mustaqil faoliyat, tayyorgarlik darajasi, mustaqil fiklash, ijodiy qobiliyat, kasbiy mustaqillik.

Oliy ta'lim tizimida ta'lim oluvchilar mustaqil ta'limi ta'lim jarayonining muhim va ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Bugungi kunda ta'lim mazmunining murakkablashuvi, axborotlar hajmining keskin ortishi hamda mutaxassisga qo'yilayotgan talablarning oshib borishi ta'lim oluvchilardan faqat auditoriya mashg'ulotlari bilan cheklanib qolmasdan, mustaqil ravishda bilim olishni talab etmoqda. Shu sababli mustaqil ta'lim mashg'ulotlarini to'g'ri rejalashtirish va samarali tashkil etish ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri sanaladi. Mustaqil ta'lim ta'lim oluvchining bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishi, o'z-o'zini rivojlantirishi va kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda ta'lim oluvchi ta'lim beruvchi rahbarligida, ammo bevosita mustaqil faoliyat orqali bilim, ko'nikma va malakalarni egallaydi. Ta'lim oluvchilar mustaqil ta'limi ta'lim jarayonini individuallashtirish va differensiallashtirish imkonini beradi. Auditoriya mashg'ulotlarida barcha ta'lim oluvchilar uchun bir

xil sur'at va shakl qo'llanilsa, mustaqil ta'lim jarayonida har bir ta'lim oluvchi o'z qobiliyati, qiziqishi va tayyorgarlik darajasiga mos ravishda bilim olishi mumkin.

Mustaqil ta'lim mashg'ulotlari nazariy bilimlarni chuqurlashtirish, kengaytirish va mustahkamlashga xizmat qiladi. Ta'lim oluvchi darsda olgan bilimlarini mustaqil o'rganish jarayonida qayta ishlaydi, tahlil qiladi va umumlashtiradi. Natijada bilimlar yuzaki emas, balki chuqur va barqaror bo'ladi. Shuningdek, mustaqil ta'lim ta'lim oluvchilarda axborot bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Ta'lim oluvchi turli manbalarni izlash, tanlash, tahlil qilish va ulardan samarali foydalanishni o'rganadi. Bu esa zamonaviy mutaxassis uchun zarur bo'lgan muhim kompetensiyalardan biridir. Mustaqil ta'lim mashg'ulotlari ta'lim oluvchining shaxsiy sifatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bunday mashg'ulotlar ta'lim oluvchilarda mas'uliyat, intizom, tashabbuskorlik va o'z faoliyatini rejalashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi. Ta'lim oluvchi topshiriqni mustaqil bajarish jarayonida vaqtni to'g'ri taqsimlash, o'z ishini nazorat qilish va baholashga o'rganadi.

Buning uchun mustaqil ta'limni tashkil etish va shu orqali ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlash hamda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Tayyorlanayotgan kadrlarning ongliligi, mustaqilligi va ijodkorlik kabi sifatlarini rivojlantirish ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. Chunki, faqat mustaqil fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan shaxsgina o'z muammolariga maqbul yechim topa oladi, jamiyatda o'z o'rnini va mavqeiga ega bo'ladi. Bunday qobiliyat dastlab oilada, keyinchalik esa ta'lim muassasalarida shakllanadi. Shunday ekan, har bir ta'lim beruvchi turli maslahat, tavsiya, topshiriq va yangi ma'lumotlarni berayotganda, darsning turli bosqichlarida mustaqil ta'limni zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etish, tekshirish hamda bajarish ishlariga alohida e'tibor qaratishi lozim. Mustaqil ta'limni tashkil etish ta'lim beruvchidan chuqur bilim hamda yuksak mahoratni talab etadi. Agar ta'lim oluvchilarni o'quv materiallaridan muhimini ajratib olish, dalillarni to'g'ri baholash, tahlil qilish hamda amaliyotda qo'llay olishga o'rgatsak, shundagina mustaqil ta'lim natijasi samarali bo'ladi.

Bugungi kunda ta'lim muassasalarida ta'lim oluvchilarni mustaqil faoliyat yurita olishi ularning tayyorgarlik darajasining asosiy ko'rsatkichi hisoblanadi. Ta'lim oluvchining mustaqil faoliyat yuritish sifatiga faqatgina ko'rsatmalarga binoan faoliyat ko'rsatuvchi oddiy ijrochi emas, balki masalalar yechimiga ijodiy yondoshib, yangiliklar yaratuvchilik qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi.

Izohli lug'atlarda: **“Mustaqillik – o'zgalarning yordamisiz, ko'rsatmalarisiz va rahbarligisiz ish qila oladigan, o'zicha fikr yurita oladigan, yashay oladigan”** deb izoh berilgan.

Pedagogik ensiklopediyada mustaqillik quyidagi ikki jihati bilan tavsiflanuvchi shaxsning muhim sifati deb talqin etilgan: birinchidan, shaxs egallagan bilim, ko'nikma va malakalar yig'indisi; ikkinchidan, shaxsning ob'ekt (predmet, hodisa, jarayon, jonli zot)larga faoliyat natijalari, shart-sharoitlarga munosabati, shuningdek, boshqa shaxslar bilan aloqalari sifatida talqin etilgan.

Pedagogikada kasbiy mustaqillik haqida bir qat'iy to'xtamga kelinmagan. S.Ya.Batishevning fikricha ta'lim oluvchilarning kasbiy mustaqilligini tarbiyalash bilan birga ta'lim beruvchi ulardan ishga qo'yilgan barcha talablarni mustaqil holda hal etishini talab etishi zarur; ishni bajarish ketma-ketligini rejalashtirib, ko'zda tutilgan, ya'ni kafolatlangan natijaga maqbul erishish yo'llarini topsin, zamonaviy jihozlar, dastgoh, qurilmalar bilan ishlashda o'z mehnatini ilmiy tashkil etsin, ishida uchraydigan qiyinchiliklarni o'zi oqilona hal etsin.

Psixologik-pedagogik manbalar tahlili bo'lajak mutaxassislar mustaqilligi turli yo'nalishlarda talqin etilganligidan dalolat beradi. Mustaqillik uchun eng xarakterli xususiyat shaxsda o'z tasavvuri, fikri, g'oyasi va ishonchining mavjudligi, fikrlash malakasi, vaziyat va shart-sharoit jamoaga kasbiy moslashuvni to'g'ri tushunish, oqilona qaror qabul qilish, o'z maqsadiga erishishda sabot bilan ishlab, fikrining to'g'riligini isbotlashdan iborat ekanligi A.S.Lynda, E.F.Zeer, U.N.Nishonaliev, K.K.Platonov, N.S.Sayidahmedov, Sh. Yunusova va boshqalarning ishlarida ta'kidlangan. Zikr etilgan olimlarning fikricha, inson o'z faoliyatini o'zi boshqarishi shart. Aks holda qo'yilgan maqsadga erishishga xalaqit beruvchi o'ziga xos to'siq va muammolarga duch keladi. Har qanday ishni

mukammal bajarish uchun chuqur va har tomonlama keng ko‘lamli bilim, malaka va sabr-toqat zarurligini ta’kidlashgan.

Olimlar kasbiy mustaqillik maxsus mustaqil ishlarni bajarish jarayonida shakllanishi mumkin deb hisoblaydilar. Haqiqatdan ham, ta’lim oluvchilarning mustaqil ishlarni bevosita ta’lim beruvchilar rahbarligida bajarishlari ularda kasbiy qobiliyatlar va ijodiy izlanuvchan munosabatlarni shakllantirish imkonini beradi. Chunki, ta’lim oluvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etish asosida izlanuvchan o‘quv-bilish faoliyati yotadi. Ularning xarakteri tadrijiy ravishda o‘zgarib, namunaga binoan ishlardan tortib, to ijodiy ishlargacha murakkablashib boradi. Mustaqil ishlarni bajarishda ta’lim oluvchi o‘z ishini oqilona rejalashtirish, amalga oshirish va o‘z-o‘zini nazorat qilib borishi muhim hisoblanadi.

Psixolog olim T.V. Guskova mustaqil ishlarni shaxsning bilish va ijodiy faolligini rivojlantirishga qaratilgan maxsus tashkil etilgan muntazam o‘quv-bilish faoliyati deb bilsa, pedagog olim A.S.Lynda va uning maslakdoshlari ta’lim oluvchilar mustaqil ishlarining ba’zi jihatlarini ajratib ko‘rsatganlar:

- bilish yoki amaliy xarakterdagi ishlar;
- muammoli vaziyatlarni o‘zida mujassamlashtiruvchi mustaqil ishlar;
- qo‘yilgan bilish va amaliy xarakterdagi vazifalar yechimini topishda ijodiy yondashuvni talab etuvchi mustaqil ishlar;
- ta’lim oluvchi o‘z faoliyatini rejalashtirishi, uni boshqalarni yordamisiz tashkil etib, amalga oshirish orqali natijalarini maqsadiga qiyoslab, baholashni nazarda tutuvchi ishlar;
- muntazam ravishda ishning borishi, natijalarni nazorat qilish, kerakli vaqtlarda tuzatishlar kiritish va takomillashtirib borishni ko‘zda tutuvchi ishlar;
- vazifalarni to‘la bajarish orqali shaxsni yaxlit rivojlantirishga, ijodkorligini shakllantirishga xizmat qiluvchi ishlar.

V.D.Ivanov ta’lim oluvchilarning quyidagi mustaqil ishlari bo‘lishi mumkinligini ta’kidlagan: masalalar yechish, mashqlar, grafik va ko‘rgazmali ishlarni bajarish kabilar.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik nazariyotchi olimlar va amaliyotchi pedagoglar mustaqil ishlarini tavsiflashda asos sifatida ta'lim oluvchilarning mustaqillik darajasini yoki mustaqil ishlarning didaktik vazifasini oladilar. Birinchi holatda mustaqil ishlar: taqlid qilish, mashq qilish, ijodiy yondoshuvchi ishlar, tadqiqotchilik ishlari kabilar nazarda tutilsa, ikkinchi holatda esa mustaqil ishlar quyidagilarga bo'linadi:

yangi bilimlarni o'zlashtirishga mo'ljallangan ishlar;
o'zlashtirilgan bilimlarni amalda qo'llashga mo'ljallangan ishlar;
takrorlash, bilim, ko'nikma, malakalarni tekshirish uchun mo'ljallangan mustaqil ishlar.

I.I. Malkin mustaqil ishlarni quyidagicha guruhlashni tavsiya etadi:

1. Mahsulsiz (reproduktiv) mustaqil ishlar: a) qayta takrorlash; b) mashq qilish; v) sharhlash; g) tekshirish ishlari.

2. O'quv-bilish xarakterli mustaqil ishlar: a) tayyorgarlik; b) qayd etuvchi; v) izlanuvchan xarakterli, tajriba-sinov; g) mantiqiy-izlanuvchan.

3. Ijodiy mustaqil ishlar: a) badiiy-obrazli; b) ilmiy ijodiy; v) texnik-loyihachilik.

4. Amaliy-bilish xarakterli mustaqil ishlar: a) o'quv-amaliy; b) ijtimoiy-amaliy.

A.A. Verbiskiy mustaqil ishlarni tavsiflashda ma'lumotlar manbai, ta'lim metodlarini asos sifatida olinishi muhimligini ta'kidlab, mustaqil ishlarni quyidagicha guruhlashtirgan:

a) darsliklar bilan ishlash;
b) ma'lumotnoma xarakteridagi adabiyotlar bilan ishlash;
v) masalalar yechish va qiyoslash;
g) o'quv mashqlarini bajarish;
d) incho va bayonlar yozish; kuzatish va laboratoriya-amaliy ishlarini bajarish; chizmalar, modellardan foydalanish va xatti-harakat usullarini ko'rsatish bilan bog'liq bo'lgan mustaqil ishlar.

N.A.Muslimov mustaqil ishlardan ko‘zlangan maqsadlarni quyidagicha bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi:

1. Mustaqil ravishda yangi bilimlarni o‘zlashtirish malakasini egallash.
2. Bilimlarni mustahkamlash va aniqlashtirish.
3. O‘quv va amaliy malakalar yechimini topishda bilimlarni qo‘llash orqali ta‘lim oluvchilar malakalarini rivojlantirish.
4. Amaliy xarakterdagi ko‘nikma va malakalarni shakllantirish.
5. Ijodiy xarakterdagi ko‘nikmalarni shakllantirish, qiyin vaziyatlarda bilimlarni qo‘llash malakasi.

Bundan ta‘lim-tarbiya jarayoni mustaqil ta‘limsiz to‘laqonli kechmasligi kelib chiqadi.

“Ta‘lim oluvchilarning mustaqil ishini tashkil etish to‘g‘risida”gi Nizomga ko‘ra, ta‘lim oluvchi mustaqil ishining vazifalari quyidagilardan iborat deb belgilab qo‘yilgan:

-umumta‘lim fanlarini mustaqil o‘qib-o‘rganishda axborot–resurs markazi (kutubxona) fondida mavjud bo‘lgan o‘quv adabiyotlaridan foydalanish, berilgan vazifalarni o‘z vaqtida bajarish;

-tanlagan kasbi, mutaxassislik va ixtisoslik bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarni mustaqil ravishda o‘zlashtirishda fan ta‘lim beruvchilari va muhandis pedagoglar maslahatlaridan foydalanish;

-elektron darsliklar, elektron multimediali o‘quv qo‘llanmalaridan va kasbga oid boshqa ma‘lumotlarni fan ta‘lim beruvchilari va muhandis pedagoglar yordamida o‘zlashtirish;

-internet va elektron pochta tarmog‘idan foydalanishni o‘zlashtirish;

-mustaqil ishning natijalarini kasbiy fanlar kafedralarida guruh a‘zolari ishtirokida taqdimot qilish (referat, kurs ishi, model, stend va sxemalar) kabi vazifalar bajarilishi maqsadga muvofiq.

Mustaqil ishni tashkil etishda har bir o‘quv predmetining xususiyatlarini, shuningdek, har bir tahsil oluvchining akademik o‘zlashtirish darajasi va

qobiliyatini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish maqsadga muvofiq:

- ixtisoslik o'quv predmetlari bo'yicha ayrim mavzularni o'quv adabiyotlar, didaktik materiallar hamda elektron o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil o'zlashtirish;

- ta'lim muassasasida tashkil etiladigan ko'rik-tanlovlar, konferensiyalar va seminarlarda ma'ruzalar bilan qatnashish;

- laboratoriya-amaliy ishlarini bajarishga tayyorgarlik ko'rish;

- kurs ishi (loyihasi)ni bajarish;

- o'quv va ishlab chiqarish amaliyotidagi amaliy ko'nikmalarni turli manbalardan foydalanib mustahkamlash;

- turli ko'rgazmalarda mustaqil ish natijalari bo'yicha ijodiy ish namunalari bilan (kasb va ixtisosliklarga oid modellar, sxemalar va detallardan namunalarni tayyorlash) qatnashish;

- anjuman va ko'rik tanlovlarda mustaqil ish natijalari asosida tayyorlangan maketlar bilan qatnashish;

- o'quv predmetlaridan uyga berilgan topshiriqlarni bajarish.

Tanlagan kasbi va ixtisosliklari bo'yicha ishchi o'quv rejasida keltirilgan mustaqil ishlarni o'zlashtirishda tahsil oluvchilarning bilimlarni o'zlashtirish, o'z munosabatini bildirish, o'rganilayotgan voqea, hodisa, jarayonlarni mohiyatini tushunish kabi faoliyatlar orqali amalga oshadi.

Amaliy tavsifdagi o'quv materiallarni o'zlashtirishni turli laboratoriya ishlari, mashqlarni bajarish orqali amalga oshirish mumkin.

Mustaqil ish ta'lim oluvchilarda:

- sxema va chizmalarni mustaqil tuzish, yangi ma'lumotlar bilan tanishish;

- o'rganilgan manbalar: darslik, adabiyotlar va atrof-muhitdan kerakli materiallarni izlab topish;

- o'rganilayotgan muammoni hayotiy tajribalar va o'zlashtirilgan bilimlar asosida ilmiy asoslab berish;

-o'quv materialining xususiyatiga qarab guruhlarga ajratish kabi vazifalarni bajarishni talab qiladi.

O'zlashtirilgan nazariy bilimni amaliyotda qo'llashda amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati katta bo'lib, tahsil oluvchilarda boshlang'ich kasbiy ko'nikma, malakalarni shakllantirishga zamin yaratadi. Bu esa o'z navbatida mustaqil ishlashda tashkil etiladigan:

avvalgi mashg'ulotning dalillari bilan bog'liq muammolarni yechishga yo'l topish;

boshqa o'quv predmetlaridagi axborotlar bilan bog'liq bo'lgan masalalar yechimini topish;

teoremlarni qo'llab, mustaqil yangi misol va masalalarni tuzish;

o'rganilayotgan yangi hodisa, jarayonlarni ilmiy asoslangan holda tushuntirish, murakkab bo'lmagan ma'lumotlarni mustaqil o'rganish;

solishtirish, qiyoslash va xulosa chiqarish yo'li bilan predmet, buyum, hodisa, jarayonlarning farqi va o'xshash tomonlarini tushuntira olish;

yo'l qo'ygan xatolar mazmun va mohiyatini anglab yetish va ularni bartaraf etish ustida ishlash;

referat, model, maket kabilarni tayyorlashni taqozo etadi.

Mustaqil ta'lim mazmun-mohiyatiga ko'ra quyidagi jihatlariga ega:

kasbiy yo'nalganlik;

o'quv menejmenti;

tahsil oluvchilarning o'z-o'zini boshqarishlarini ta'minlash va ularning safarbarligini oshirish;

ta'limda yuqori sifat va samaradorlik ko'rsatkichlariga erishish maqsadida mavjud shart-sharoit hamda guruhning barcha a'zolari imkoniyatlaridan maqsadli foydalanish;

tahsil oluvchilarning ma'lum ish yoki jarayonni rejalashtirish, amalga oshirish va ular natijalarini nazorat qilib baholash ishlarida qatnashishlari va boshqalar.

Ta'lim oluvchilar mustaqil ishining uslubiy (axborot) ta'minoti- tahsil oluvchi uchun ma'lum bir mutaxassislik yoki ixtisoslik o'quv predmeti bo'yicha

mustaqil ish topshiriqlari tegishli kafedra tomonidan o'quv mashg'ulotlarini bevosita olib boruvchi ta'lim beruvchi bilan birgalikda tuziladi hamda kafedra mudiri tomonidan tasdiqlanadi. Ta'lim oluvchilarga berilgan topshiriqda mustaqil ishni bajarish bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar beriladi.

Ta'lim oluvchilar ning mustaqil ishni bajarishlari uchun axborot manbai sifatida adabiyotlarning yangi avlodlari, darsliklar, o'quv qo'llanmalar, metodik qo'llanma, internet tarmog'idagi tegishli ma'lumotlar, berilgan mavzu bo'yicha avval bajarilgan ishlar haqidagi ma'lumotlar va boshqalar xizmat qiladi.

Kafedra mudiri va ta'lim muassasasining o'quv ishlari bo'yicha o'rinbosari taqdimnomasiga asosan ta'lim oluvchilarga mustaqil ishlarni bajarish uchun zaruriy axborot manbalari, axborot kommunikatsion texnologiyalar bilan ishlashni, ta'lim oluvchilarga turli kutubxonalar, tarmoq muassasalari va korxonalar bilan ilmiy-amaliy hamkorlik ishlarini kuchaytirish uchun mustaqil ish mavzulariga asosan zaruriy ma'lumotlar to'plash yuzasidan so'rovnoma xatlarini rasmiylashtirib beradi.

Ta'lim muassasalari rahbarlari tomonidan Ta'lim oluvchilarga mustaqil ishlarni o'z vaqtida bajarish uchun zamonaviy kompyuterlar va internet tarmog'idan samarali foydalanish uchun shart-sharoitlar yaratib beriladi.

Biz mustaqil ishlarni tashkil etishda manbalar stendidan foydalanishni maqsadga muvofiq deb bilamiz. Stendda 500 ga yaqin pedagogik manbalar va ularning mundarijalari keltirilgan bo'lib, tinglovchilar mustaqil ishni bajarish jarayonida o'z mavzulariga tegishli manbaning mundarijasidan foydalanib, kerakli axborotlarni oson va tez topadilar, qo'yilgan topshiriqni yechimini topishda ulardan ijodiy foydalanadilar. Shu o'rinda manbalar stendi o'ziga xos kartoteka va axborot manbasi vazifasini o'tashini ham ta'kidlash lozim.

Shunday qilib, mustaqil ta'lim ta'lim oluvchilarning quyidagi shaxsiy sifatlarini shakllantirishga xizmat qiladi:

muloqotga kirisha olishlik;

jamoada hamkorlikda ishlay olishlik;

o‘z-o‘zini boshqara olishlik tufayli kamol topishlik;

muammoli vaziyatlarda tezkor va maqbul qarorlar qabul qila olishlik;

shart-sharoit, jamoadagi hamkorlik muhitiga tez moslashuvchanlik;

faollik va ijodkorlik;

- tanqiddan to‘g‘ri xulosa chiqara olishlik;

- zo‘riqlashlarga, sabr-toqatlilik va barqarorlik, faollik;

- ish jarayonini maqbul rejalashtirish va ilmiy asoslangan holda tashkil eta olish qobiliyati;

- axloqiylik va tarbiyalanganlik;

- milliy va ma‘naviy qadriyatlarga, tartib-qoidalariga qat‘iy amal qilish va boshqalar.

Darhaqiqat, ta‘lim muassasalarida ta‘lim oluvchilarning mustaqil ishlari muhim ahamiyatga ega. Mustaqil ishlar bilish muammolarini yuzaga keltirish, o‘quv vazifalari yechimini topish, o‘zlashtirilgan bilimlarni mustahkamlash, laboratoriya-amaliy mazmundagi mashqlarni bajarish, xatti-harakatlarni takomillashtirish, dastlabki malakalarni shakllantirish kabilarni qamrab oladi. Shaxsning aqliy mustaqilligi bevosita kasbiy mustaqillikning tarkibiy elementi hisoblanib, o‘quv-bilish faoliyatida o‘z ifodasini topadi.

Psixologlar ta‘lim oluvchi o‘z tashqi xatti-harakatlaridan ichki fikrlashga o‘tishida mustaqillik qobiliyati tarkib topadi deb izohlaydilar. Aqliy mustaqillik shaxs mustaqilligining zaruriy tarkibiy qismi bo‘lib, u o‘z navbatida faol hayotiy nuqtai-nazarni shakllantirish asosi, zaruriy shartidir. Ta‘lim oluvchilarning mustaqil ishlari – o‘quv jarayonining tarkibiy qismidir. O‘quv jarayoni o‘ziga xos tizim, u o‘ziga xos kirish va chiqishga, ma‘lum ma‘noda boshqariluvchilik xususiyatiga ega. Shu jihatdan olib qaralganda ta‘lim oluvchilarning mustaqil ishlarini ham boshqarish imkoniyati mavjud.

Ta‘lim oluvchilarning kelajakda o‘z sohasining yetuk mutaxassisi bo‘lib yetishishida turli me‘yoriy hujjatlar va adabiyotlar bilan ishlashida ularning ta‘lim muassasasida mustaqil ta‘lim bo‘yicha olgan ko‘nikma va malakalarining ahamiyati kattadir. Hozirgi zamon talablaridan kelib chiqib yaratilgan yangi

namunaviy o'quv dasturlarida deyarli barcha o'quv predmetlariga mustaqil ta'lim uchun vaqt ajratilgan. Ana shu ajratilgan vaqtlardan ta'lim oluvchilarga bilim berishda va maqsadga muvofiq tarzda foydalanish o'qitishning muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Ta'lim oluvchilarning mustaqil ta'lim olish samaradorligini oshirishda quyidagi omillarni yanada kuchaytirish zarurdir:

1. Har bir ta'lim oluvchining o'qitilayotgan o'quv predmeti bo'yicha darslik, o'quv qo'llanmalari, ma'ruza matnlari va boshqa o'quv-uslubiy materiallar bilan to'liq ta'minlanishiga erishish.

2. O'quv rejasida mustaqil ta'lim mavzularini o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan asosiy va qo'shimcha adabiyotlarni aniq ko'rsatish.

3. Barcha ta'lim oluvchilarning mustaqil ta'lim ko'nikmalarini hosil qilish har bir guruhga ta'lim oluvchiga individual yondoshuvga erishish.

4. Mustaqil ta'lim bo'yicha ta'lim oluvchilarning olayotgan bilimi va o'zlashtirish darajasini doimiy nazorat qilishga erishish.

5. O'tkaziladigan an'anaviy tadbirlar konferensiyalariga ko'plab ta'lim oluvchilarni jalb etish.

Ma'lumki, har bir individning aqliy kamoloti, bilimlarni o'zlashtirishdagi faolligi, ijodiy fikrlash qobiliyatining rivoji uning o'z ustida qay darajada mustaqil ishlay olishiga bog'liqdir. Ta'lim oluvchilarni raqobatbardosh mutaxassislar qilib tarbiyalash, bir tomondan, bevosita ularga bilim berishning yangi shakl, metod va vositalarini keng joriy etish, bu borada professor-ta'lim beruvchilarning mas'uliyatini oshirish, shuningdek, yetakchi xorijiy davlatlar tajribasidan unumli foydalanishga bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, ularning mustaqil bilim olishlarining darajasiga ham bog'liqdir.

Har bir ta'lim oluvchining mustaqil ishlashini tashkil etish juda oddiy bo'lib ko'rinadigan quyidagi holatlarga:

- vaqt taqsimoti va kun tartibining mavjudligiga;
- darsdan tashqari vaqtdan unumli foydalana olish texnologiyasiga;

- har bir o‘qitiladigan o‘quv predmeti bo‘yicha ta’lim oluvchining o‘zi ustida mustaqil ishlashini taqozo etuvchi topshiriqlar majmuasining ishlab chiqilganligiga;

- mutaxassislikka kirish kursini yuqori saviyada o‘qitishni yo‘lga qo‘yish orqali mustaqil ishlashga ehtiyojni shakllantirish va shu kabilarga bog‘liqdir.

Ta’lim muassasasidagi bu holatlarning qanday darajada hal etila borishi, ya’ni ta’lim oluvchining o‘z ustida mustaqil ishlashini samarali tashkil etish-mazkur ta’lim-tarbiya talablariga uning muvaffaqiyat bilan moslashib olish ishiga xizmat qiladi.

Ta’lim oluvchining o‘z ustida mustaqil ishlash shakllari turli-tumandir, ular jumladan:

- yangi nashr ettirilgan adabiyotlar ro‘yxatini tuzish;
- qisqacha matnlashtirish;
- o‘quv predmetlari bo‘yicha tayanch iboralarning izohli lug‘atini yaratish;
- o‘rganilayotgan o‘quv predmetining eng dolzarb muammolarini qamrab olgan mavzular bo‘yicha referat yozish, turli jamg‘armalar tomonidan e’lon qilingan tanlovlarda ishtirok etish;
- ilmiy tezis va ma’ruzalar tayyorlash;
- ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, kasbiy mavzularda bo‘lib o‘tadigan ilmiy-amaliy anjumanlar, seminar-treninglar va davra suhbatlariga tayyorgarlik ko‘rish;
- o‘rganilayotgan o‘quv predmeti bo‘yicha mavjud asosiy adabiyotlardan annotatsiyalar yozish;
- mashq va masalalarni yechish, loyihalar ustida ishlash, amaliy ish o‘yinlariga yoki boshqa amaliy ishlarni bajarishga tayyorgarlik ko‘rish;
- har bir o‘rganilayotgan o‘quv predmeti bo‘yicha ishlab chiqilgan topshiriqlar tizimida nazarda tutilgan barcha nazorat ishlarini bajarish;
- o‘rganilayotgan o‘quv predmeti bo‘yicha jadval, sxema, grafik, slaydlarni tayyorlash;
- internet tarmog‘idan samarali foydalanish;
- kurs ishi, hisobot, bitiruv malakaviy ishlar tayyorlash ko‘zda tutiladi.

Endi mustaqil ishlar shakllarining ayrim turlariga qisqacha to'xtalib o'taylik:

Qisqacha matnlashtirish–mustaqil ishlashning muhim shaklidir. Qisqacha matnlashtirish ijodiy jarayon bo'lib, u ta'lim oluvchining mantiqiy qobiliyatini o'stiradi, o'quv materialini mazmunidan bosh g'oyasini ajratib fikrini aniq va qisqa bayon etishga o'rgatadi.

Referat – bu o'rganilayotgan o'quv predmeti bo'yicha eng dolzarb yoki ta'lim oluvchi uchun katta qiziqish uyg'otgan mavzu bilan bog'liq bo'lgan bir yoki bir necha adabiyotlardan foydalangan holda, ularning mazmunini tanqidiy yondoshuv asosida mustaqil holda tahlil etib qisqacha bayon qilish.

Nazorat ishi – ta'lim oluvchi bajarishi lozim bo'lgan mustaqil ishlarning shakllaridan biri bo'lib, amaliy mashg'ulot darslaridan o'tib ulgurilmagan misol va masalalar, rolli o'yinlar va boshqotirmalar test topshiriqlari ko'rinishida bajarish uchun uyga vazifa tariqasida beriladi. Ta'lim oluvchilarning o'z ustida mustaqil ishlashining qolgan shakllarini, xususan, annotatsiya, tezis, lug'at, jadval, sxema, grafik va slaydlarni tayyorlash va yozish kabilar ham muhim bo'lib, ularning qay darajada bajarilishini ta'lim oluvchining umumiy reytingini aniqlash chog'ida e'tiborga olish ahamiyatlidir.

Mustaqil ish turlaridan ayrimlarini bajarishga qo'yiladigan talablar quyida keltirilgan:

Referat- Ta'lim oluvchining ijodiy ishi bo'lib, u referatni o'quv dasturiga kiritilmagan, umumlashtirilgan, qisqartirilgan mavzular bo'yicha bajarsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Ta'lim beruvchi mustaqil ish rejasini tuzishda aynan ana shu tomoniga e'tibor berishi zarur. Chunki, mustaqil ish shaklida referat tayyorlagan ta'lim oluvchi darsda takrorlanmagan mavzuni mustaqil o'zlashtiradi, uni ijodiy, ilmiy jihatdan yondoshib yoritadi, mavzudagi asosiy tushunchalar, ma'lumotlarni ajratib olish va o'rganish borasidagi imkoniyatlarini namoyish qiladi. Shuningdek, o'zining taklif, mulohaza va xulosalari bilan boyitadi. Referatni og'zaki shaklda himoyalash orqali ta'lim oluvchi referatni tayyorlash chog'ida mavzuga qanchalik e'tiborlilik, qiziqish bilan yondashganini yaqqol ko'rish mumkin. Yangi mavzuni yoritib berish va darsda, darsdan tashqari vaqtda himoya qilish chog'ida ta'lim

oluvchi boshqalarni ham o'zlashtirmagan shu mavzu bo'yicha qisman bo'lsada tushuncha hosil qilishiga imkon yaratadi.

Referatni ta'lim oluvchi reja asosida biror mavzu, bob, bo'lim bo'yicha bajarishi mumkin. Rejada kirish, mavzuni yorituvchi qismlar, xulosa va takliflar qismi bo'lsa maqsadga muvofiq.

Referatga tanlangan mavzuni yoritir ekan, ta'lim oluvchi faqat darslik bilan cheklanib qolmay, qo'shimcha va sharhlovchi adabiyotlardan, risolalar, matbuot materiallari, statistik va xronologik materiallardan, internet tizimidan olingan materiallardan foydalanishi mumkin.

Buklet- Mustaqil ishni buklet shaklida bajarish ta'lim oluvchidan alohida izlanishni talab qiladi. Ta'lim oluvchi biror mavzu bo'yicha buklet tayyorlar ekan, shu mavzuni mazmuni, mohiyati va maqsadini o'ta zukkolik bilan ixcham va tushunarli, ilmiy asoslangan ko'rinishda yoritishi talab etiladi.

Bukletga ta'lim oluvchi mavzu bo'yicha qisqa, biroq mazmunli ma'ruza, tarmoqlangan fikr (klaster) shaklidagi xronologik ma'lumot, mavzuning asosiy mohiyatini ko'rsatuvchi sxemalar, suratlar, namoyish varaqasi, applikatsiya shaklidagi materiallarni kiritish mumkin.

Ahamiyatli tomoni shundaki, bukletdagi rasmlar, sxemalar, klaster va qisqa ma'ruzalar bir-birini to'ldirishi, izchil bog'lanishi, eng asosiysi ta'lim oluvchining mavzuni maqsad mohiyatini qanday va qay darajada anglaganligini ko'rsata olishi zarurdir.

Ta'lim oluvchi uy vazifasini bajarish daftarida mavzuga kiruvchi masalalarni toifalarga ajratib yozish, klaster tuzishi, mavzu yakunida o'zining xulosalari asosida rezyume yozishi mumkin.

Uy vazifasini bajarish daftari barcha o'quv predmetlaridan yuritilishi lozim. Ta'lim beruvchi daftarni tekshirish chog'ida ta'lim oluvchi bera olgan yangiliklarni ta'kidlashi, aytib o'tishi va joriy ballga kiritishi kerak.

Stend- Ta'lim oluvchilar o'quv predmetlaridan mustaqil ishni stend shaklida bajarishlari mumkin. Stend bir guruh ta'lim oluvchilarning murakkab mustaqil ishi bo'lib, unga mavzu tanlashda ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilar yaqin

hamkorlikda ishlashlari kerak bo‘ladi. Stendga tanlangan mavzu fanning mazmunini yorituvchi bosh mavzulardan bo‘lib, uning mazmuni faqat birgina mavzuni ifodalash bilan cheklanib qolmay, mavzuning ilmiy asoslantirilgan tomonlarini, bugungi kundagi mohiyatini ham ochib berishi kerak. Stend mavzuning mazmunini ko‘rsatuvchi chizmalardan iborat bo‘lishi mumkin. Unda chizmaning asosiy tushunchasi yozuvlar bilan to‘ldiriladi. Asosiy elementlarga tavsif beriladi.

Mustaqil ishlarni stend shaklida bajarishda butun guruh ta’lim oluvchilarining faol ishlashiga erishish mumkin. Shuning uchun stendlar bajarishni ixtisoslik o‘quv predmetlaridan mustaqil ish sifatida kengroq qo‘llash maqsadga muvofiqdir. Stend tayyorlashda ta’lim oluvchilarning rassomchilik, dizayn, metall, yog‘och va boshqa materiallar bilan ishlay olish qobiliyatlari ham namoyon bo‘ladi.

Seminar. O‘quv predmetidan ta’lim oluvchilarni bilim, ko‘nikmalarini mustahkamlashda seminar mashg‘ulotlarni tashkil qilish alohida o‘rin tutadi. Seminar mashg‘ulot ta’lim oluvchining o‘zlashtiriladigan mavzular bo‘yicha chuqur ma’lumotga ega bo‘la olishida ahamiyati katta. Ta’lim beruvchi seminar mashg‘uloti uchun mavzu tanlashda o‘quv rejasiga kiritilgan keng qamrovli mavzularni ajratib olish, mavzu bo‘yicha seminar mashg‘ulotga tavsiya qilinadigan adabiyotlarni aniqlab olishi zarur.

Ta’lim oluvchi seminar savollariga zarur adabiyotlardan, qo‘shimcha manbalar va huquqiy adabiyotlardan o‘rinli foydalanib javob yozadi. Internetdan unumli foydalanib javoblarini to‘ldiradi. Savollarga berilgan javoblar mazmunan boy va ilmiy asoslangan tarzda bo‘lishi lozim. Seminar mashg‘ulot shaklida mustaqil ish qabul qilishning ijobiy tomoni shundaki, unda tanlangan mavzular bir nechta yoki bir necha qismlardan iborat bo‘ladi va barcha ta’lim oluvchilarda biror savolga javob bera olish imkoniyati bo‘ladi. Guruhning barcha ta’lim oluvchilarini birdek mustaqil ishlatish, og‘zaki savol-javobga jalb eta olish mumkin bo‘ladi. O‘quv predmetlaridan seminar mashg‘ulotlarini tez-tez o‘tkazib turish mustaqil ishni tashkil qilishdan ko‘zlangan ijobiy natijani beradi.

Konferensiya – biror o‘quv fani bo‘yicha yoki mavzu bo‘yicha tashkil qilinadigan ilmiy-amaliy kengash bo‘lib, mustaqil ish bajarishning eng yuqori ilmiy saviyadagi ko‘rinishidir. Konferensiyaga tayyorlanish ta’lim oluvchidan mavzu bo‘yicha chuqur ilmiy izlanish, mavzuning darslikda berilmagan yangi qirralarini qo‘shimcha va ilmiy adabiyotlardan topishni va boshqalar oldida fikrini himoya qila olishini taqozo etadi. Mustaqil ishni konferensiya shaklida tashkil qilishda ta’lim beruvchi guruh ta’lim oluvchilari bilan birgalikda ishlashi, mavzuni yoritib berishi borasida qanday ilmiy manbalardan foydalanish to‘g‘risida yo‘nalish berishi kerak. Ta’lim oluvchi konferensiya shaklidagi mustaqil ishga tayyorlanish jarayonida ko‘p manbalar bilan ishlaydi, izlanadi.

Ta’lim oluvchi mustaqil ishni bajarish davomida quyidagi ijobiy xususiyatlarga ega bo‘ladi:

- o‘z xohish-e’tibori bilan ishlaydi;
- o‘zining ma’naviy-ma’rifiy ongini o‘stiradi;
- tanlagan kasbiga mehri yanada ortadi;
- kasb ustasi bo‘lishi uchun yangi qirralar izlaydi;
- o‘quv va badiiy adabiyotlar bilan yanada yaqinroq tanishadi;
- o‘z mehnatining qadrini, yaxshi-yomon tomonlarini, kamchiliklarini ko‘zi bilan ko‘radi, ya’ni ularni taqqoslash imkoniyati paydo bo‘ladi;
- bo‘sh vaqtini foydali mehnat bilan to‘ldirib boradi;
- yuzaga kelgan muammolarni ota-ona, murabbiy, ta’lim beruvchi, korxona xodimlari, do‘stlari bilan fikrlashishga intiladi;
- fikr ob’ektini aniq tasavvur eta bilish qobiliyati kuchayadi;
- uning nutqi ravon, tushunarli va ta’sirchan bo‘lishiga ta’sir ko‘rsatadi va h.k.

Mustaqil ishni bajarish jarayonida ba’zi muammolar ham mavjud:

- birinchi bosqichda o‘qiyotgan ta’lim oluvchilarga ko‘p sondagi mustaqil ishlarni bajarish va topshirish ularning vaqtlarini to‘g‘ri taqsimlashga xalaqit beradi;

- Turli o'quv predmetlari bo'yicha beriladigan mustaqil ishlarning muvofiqlashtirilmaganligi ta'lim oluvchilarni ortiqcha zo'riqishlariga olib keladi;
- mustaqil ishni bajarish uchun ta'lim oluvchilarda yetarli bilim va ko'nikmalarning yetishmasligi;
- vaqt jihatdan ulgura olmasligi;
- ta'lim beruvchining yetarli darajada ta'lim oluvchilar bilan ishlashlari uchun vaqtlarining yetishmasligi yoki ishlamasliklari;
- bajarilgan ishlarning mazmuni va sifatiga qarab har doim ham rag'batlantirilmasligi kabi muammolar mavjud.

Mustaqil ta'lim jarayoni ta'lim oluvchining tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. Berilgan muammo yoki topshiriq ustida mustaqil ishlash davomida ta'lim oluvchi muammoni turli nuqtai nazardan tahlil qiladi, muqobil yechimlar izlaydi va asosli xulosalar chiqaradi. Bu esa uning intellektual salohiyatini oshiradi. Bundan tashqari, mustaqil ta'lim ta'lim oluvchilarda o'z-o'zini rivojlantirish va uzluksiz ta'limga bo'lgan ehtiyojni shakllantiradi. Ta'lim oluvchi bilim olish jarayoni faqat ta'lim beruvchi bilan cheklanmasligini, balki butun umr davom etadigan jarayon ekanligini anglay boshlaydi. Mustaqil ta'lim mashg'ulotlarini samarali tashkil etish uchun ularni aniq maqsad va vazifalar asosida rejalashtirish muhimdir. Topshiriqlar fan mazmuniga mos, ta'lim oluvchining bilim darajasini hisobga olgan holda va asta-sekin murakkablashib boruvchi tarzda tuzilishi lozim.

Hozirgi kunda mustaqil ta'limni tashkil etishda innovatsion va interfaol yondashuvlardan foydalanish keng qo'llanilmoqda. Nilufar guli metodi asosida tayyorlangan topshiriqlar ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashini faollashtiradi va ularni izlanishga undaydi. Ta'lim beruvchi mustaqil ta'lim jarayonida yo'naltiruvchi va maslahat beruvchi rolini bajaradi. U ta'lim oluvchilarga topshiriq mazmunini tushuntiradi, zarur metodik ko'rsatmalar beradi hamda bajarilgan ishlarni baholab, tahlil qiladi. Bunday hamkorlik ta'lim oluvchining mustaqil ta'limga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

“Nilufar guli” metodi yordamida pedagogik texnikaning tarkibiy elementlarini sxemada aks ettirish

1. Mustaqil ta'lim tushunchasi mazmuni va u mutaxassislik fanlarida qanday didaktik vazifalarni bajaradi?
2. Mutaxassislik fanlari bo'yicha mustaqil ta'limni tashkil etishning asosiy tamoyillari ayting ularning mazmunini izohlang.
3. Mustaqil ta'limni samarali tashkil etishda o'qituvchining roli va funksiyalari nimalardan iborat?
4. Mutaxassislik fanlarida mustaqil ta'lim uchun topshiriqlarni tanlash va loyihalash mezonlari qanday bo'lishi kerak?
5. Mustaqil ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklarini tahlil qiling.
6. Ta'lim oluvchilarning mustaqil ta'lim faoliyatini nazorat qilish va baholash shakllari qaysilar hamda ularning samaradorligi nimada namoyon bo'ladi?

4 - MAVZU: Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni o'zlashtirganlik darajasini nazorat qilish va baholash metodikasi.

Reja:

1. Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni o'zlashtirganlik darajasini nazorat qilish va baholash mazmuni.
2. Ta'lim oluvchilarning o'zlashtirganlik darajasini nazorat qilib baholash dolzarb pedagogik muammo sifatida.

Tayanch so'zlar: o'zlashtirish darajasi, haqqoniy nazorat, baholashning ta'limiy va tarbiyaviy ahamiyati, qat'iy mezonlar.

Oliy ta'lim tizimida mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilar bilimini nazorat qilish va baholash jarayoni ta'lim sifatini ta'minlashning muhim

omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, pedagogika ta'lim yo'nalishlarida mutaxassislik fanlari bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi, maxsus kompetensiyalarni egallash darajasi va amaliy faoliyatga tayyorligini belgilab beradi. Shu sababli ta'lim oluvchilarning o'zlashtirganlik darajasini nazorat qilish va baholash metodikasi zamonaviy ta'lim talablari, kompetensiyaviy yondashuv hamda davlat ta'lim standartlariga asoslangan holda tashkil etilishi lozim.

Baholash jarayoni nafaqat ta'lim oluvchining bilim darajasini aniqlash, balki uning rivojlanish dinamikasini kuzatish, mustaqil ta'limga bo'lgan munosabatini shakllantirish va o'qitish jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi. Ushbu bobda oliy ta'limda mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilar bilimini nazorat qilish va baholash metodikasining mazmuni, shakl va usullari hamda baholash mezonlari ilmiy-uslubiy jihatdan yoritiladi.

Ta'lim oluvchilar bilimini nazorat qilish va baholashning maqsadi va vazifalari

Mutaxassislik fanlari bo'yicha nazorat va baholashning asosiy maqsadi ta'lim oluvchilarning fan bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini aniqlash, ularning kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish darajasini baholashdan iborat. Bu jarayon pedagogik ta'limning sifat ko'rsatkichlarini belgilashga yordam beradi.

Nazorat va baholashning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi: ta'lim oluvchilarning nazariy bilimlarni o'zlashtirish darajasini aniqlash; bilimlarning mustahkamligi va tizimlilikini baholash; amaliy ko'nikma va malakalarning shakllanganlik darajasini tekshirish; ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashi, tahliliy va tanqidiy yondashuvini aniqlash; ta'lim jarayonida kamchiliklarni aniqlab, ularni bartaraf etish uchun metodik xulosalar chiqarish.

Oliy ta'lim tizimida mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonida ta'lim oluvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish muhim ahamiyatga ega. Nazorat va baholash jarayoni nafaqat ta'lim oluvchining fan bo'yicha o'zlashtirganligini aniqlash, balki ta'lim jarayonini takomillashtirish, individual yondashuvni amalga oshirish va bo'lajak mutaxassisning kasbiy tayyorgarligini baholashga xizmat qiladi.

Nazoratning mazmuni va shakli o'quv jarayonining maqsadi, fan xususiyati va ta'lim oluvchining kompetensiya darajasi bilan belgilanadi. Mutaxassislik fanlari bo'yicha nazorat jarayoni asosan **joriy nazorat**, **oralik nazorat** va **yakuniy nazorat** shakllarini o'z ichiga oladi.

Joriy nazorat – mashg'ulot davomida ta'lim oluvchilarning fan bo'yicha kundalik bilim va ko'nikmalarini tekshirish jarayonidir. Uning asosiy vazifasi mashg'ulot davomida ta'lim oluvchilar faoliyatini kuzatish, bilimlarning shakllanish darajasini aniqlash va ta'lim jarayonini samarali tashkil etishdir.

Joriy nazorat quyidagi shakllarda amalga oshirilishi mumkin:

Og'zaki savol-javob–ta'lim oluvchining mavzu bo'yicha tushunchalarini tushunish darajasini aniqlash, fikrlarini ravon va mantiqiy bayon etish qobiliyatini baholashga xizmat qiladi.

Qisqa yozma ishlar va mini-testlar – ta'lim oluvchining nazariy bilimlarni mustaqil ifodalash va tizimlashtirish ko'nikmasini tekshiradi.

Amaliy topshiriqlar – ta'lim oluvchining nazariy bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda qo'llash qobiliyatini baholashga yordam beradi.

Faol muhokama va guruh ishlari – tanqidiy fikrlash, jamoada ishlash va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Joriy nazoratning asosiy afzalligi shundaki, u ta'lim oluvchining bilimini vaqtida aniqlash, kerak bo'lsa mashg'ulot davomida o'qitish metodini o'zgartirish imkonini beradi.

Oraliq nazorat fan bo'yicha ma'lum bo'lim, modul yoki semestr yakunida o'tkaziladi. U ta'lim oluvchilarning o'zlashtirgan nazariy va amaliy bilimlarini tizimli baholashga qaratilgan. Oraliq nazorat orqali ta'lim beruvchi quyidagilarni aniqlaydi:

- ta'lim oluvchining mavzularni umumlashtirish va tizimlashtirish darajasi;
- amaliy ko'nikmalarni egallash darajasi;
- mustaqil ishlash va loyiha topshiriqlarini bajarish qobiliyati.

Oraliq nazorat quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

Yozma imtihonlar – fan bo'yicha tushunchalarni tizimli ravishda aniqlashga imkon beradi.

Og'zaki imtihonlar – ta'lim oluvchining tezkor fikrlash va tushuntirish qobiliyatini baholashda samarali.

Kichik-loyihalar va prezentatsiyalar – amaliy ko'nikmalar va ijodiy yondashuvni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ta'lim oluvchining modul yoki bo'lim bo'yicha ishlangan materiallarini umumlashtirish imkonini beradi.

Yakuniy nazorat fan bo'yicha umumiy o'zlashtirish darajasini baholashga xizmat qiladi va ta'lim oluvchining kasbiy tayyorgarligi, maxsus kompetensiyalarni egallash darajasini aniqlashda asosiy vosita hisoblanadi.

Yakuniy nazoratning asosiy shakllari:

Yakuniy yozma imtihonlar – nazariy bilimlarni tizimli ravishda tekshirish, ularni amaliyot bilan bog'lash imkonini beradi.

Yakuniy og'zaki imtihonlar – ta'lim oluvchining fikrini erkin ifodalash va tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini baholaydi.

Loyiha ishlari yoki diplom ishlarining himoyasi – amaliy kompetensiyalar va innovatsion yondashuvni baholash uchun samarali.

Amaliy topshiriqlar va cases – nazariy bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda qo'llash darajasini aniqlash. Yakuniy nazoratning xususiyati shundaki, u ta'lim oluvchini mustaqil baholash, kasbiy tayyorgarlik va kompetensiyaviy darajani aniqlashga imkon beradi. Zamonaviy ta'limda elektron va masofaviy baholash shakllari ham keng qo'llanilmoqda.

Mutaxassislik fanlari bo'yicha baholash metodikasi kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilganda, baholash jarayoni faqat bilimni emas, balki ta'lim oluvchining kasbiy faoliyatni amalga oshirishga tayyorligini ham aks ettiradi. Bu yondashuvda baholash mezonlari aniq kompetensiyalar bilan bog'lanadi.

Masalan, pedagogik fanlar bo'yicha baholashda didaktik kompetensiya, metodik kompetensiya, kommunikativ kompetensiya va refleksiv kompetensiyalar asosiy baholash obyekti hisoblanadi. Ta'lim oluvchining bilimni amaliy

vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyati, pedagogik muammolarni hal qilishda mustaqil qaror qabul qilishi muhim mezon sifatida e‘tiborga olinadi.

Quyida mutaxassislik fanlari bo‘yicha ta‘lim oluvchilar bilimini baholashda qo‘llaniladigan asosiy mezonlar namunasi jadval ko‘rinishida keltirilgan.

Baholash mezonlari	Tavsifi	Baholash ko‘rsatkichlari
Nazariy bilimlar darajasi	Asosiy tushuncha va nazariyalarni bilish darajasi	Tushunchalarni to‘g‘ri izohlashi, ilmiy asoslangan fikr bildirishi
Bilimlarning tizimlilik	Bilimlarni mantiqiy va izchil bayon etish	Mavzulararo bog‘liqlikni ko‘rsata olishi
Amaliy ko‘nikmalar	Nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llay olish	Pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishi
Mustaqil fikrlash	Muammoga ijodiy va tanqidiy yondashuv	Muqobil yechimlar taklif etishi
Kommunikativ kompetensiya	Fikrni aniq va ravon ifodalash	Og‘zaki va yozma nutq madaniyati
Refleksiv faoliyat	O‘z faoliyatini baholay olish	Xatolarni tahlil qilishi va xulosa chiqarishi

Baholash natijalari o‘qitish jarayonini takomillashtirish, individual yondashuvni amalga oshirish va ta‘lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ta‘lim beruvchi baholash orqali ta‘lim oluvchilarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, keyingi mashg‘ulotlarda mos metod va vositalarni tanlaydi.

Shuningdek, baholash ta‘lim oluvchilarda mas‘uliyat, o‘z-o‘zini nazorat qilish va mustaqil ta‘limga bo‘lgan ehtiyojni shakllantiradi. Shaffof va adolatli baholash tizimi ta‘lim oluvchilarning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi.

Mutaxassislik fanlari bo‘yicha ta‘lim oluvchilar bilimini baholashda test sinovini o‘tkazish metodikasi

Test tushunchasining lug‘aviy va pedagogik mazmuni

“Test” so‘zi ingliz tilidagi *test* so‘zidan olingan bo‘lib, “sinov”, “tekshirish”, “baholash” ma’nolarini anglatadi. Pedagogik nuqtayi nazardan test — bu ta‘lim oluvchilarning bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarini aniqlash hamda baholashga xizmat qiluvchi standartlashtirilgan topshiriqlar majmuasidir. Test sinovlari qisqa vaqt ichida ko‘p sonli ta‘lim oluvchilarning bilim darajasini aniqlash, ularni obyektiv baholash imkonini beradi.

Mutaxassislik fanlari bo'yicha test sinovlari ta'lim oluvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki kasbiy tushunchalarni anglash, mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va qaror qabul qilish qobiliyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mutaxassislik fanlari bo'yicha test sinovini o'tkazishda quyidagi metodik talablar asos qilib olinadi:

test savollari o'quv dasturi va fan mazmuniga mos bo'lishi;

savollarning aniqligi, tushunarli va bir ma'noli ifodalanishi;

test topshiriqlarining murakkablik darajasi bo'yicha muvozanatli taqsimlanishi;

baholash mezonlarining oldindan belgilanishi;

natijalarni xolis va shaffof baholash.

Test sinovi joriy nazorat, oraliq nazorat va yakuniy nazorat bosqichlarida qo'llanishi mumkin. Testlar an'anaviy (qog'ozda) yoki elektron shaklda o'tkazilishi ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Mutaxassislik fanlari bo'yicha bilimlarni baholashda testlar mazmuni, tuzilishi va maqsadiga ko'ra bir nechta turlarga bo'linadi:

Yopiq testlar. Bu testlarda ta'lim oluvchiga bir savol va bir nechta javob variantlari taqdim etiladi. To'g'ri javobni tanlash orqali bilim darajasi aniqlanadi. Ushbu testlar tezkor va qulay baholash imkonini beradi.

Ochiq testlar. Ta'lim oluvchi savolga mustaqil ravishda javob yozadi. Bu turdagi testlar bilimning chuqurligini, tushunchalarning to'g'ri shakllanganligini aniqlashga xizmat qiladi.

Moslashtirish testlari. Ushbu testlarda tushunchalar, atamalar yoki jarayonlar o'zaro moslashtiriladi. Mutaxassislik fanlarida mantiqiy bog'lanishlarni aniqlashda samarali hisoblanadi.

Ketma-ketlikni aniqlash testlari. Jarayon yoki bosqichlarni to'g'ri tartibda joylashtirish talab etiladi. Bu testlar kasbiy faoliyatga oid jarayonlarni anglash darajasini baholaydi.

Muammoli (vaziyatli) testlar. Real yoki shartli kasbiy vaziyat asosida tuziladi. Ta'lim oluvchidan tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilish talab etiladi.

Test sinovlarining afzalliklari

Mutaxassislik fanlari bo'yicha test sinovlaridan foydalanish quyidagi afzalliklarga ega:

baholashning obyektivligini ta'minlaydi;

qisqa vaqt ichida katta hajmdagi bilimni tekshirish imkonini beradi;

inson omiliga bog'liq subyektivlikni kamaytiradi;

natijalarni tezkor tahlil qilish va qayta ishlash imkonini yaratadi;

ta'lim oluvchilarning bilim darajasini taqqoslashga sharoit yaratadi;

elektron testlar orqali masofaviy va aralash ta'limda samarali qo'llaniladi.

Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilar bilimini baholashda test sinovini o'tkazish metodikasi ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Testning to'g'ri tuzilishi, mazmunan boy va metodik jihatdan puxta ishlab chiqilishi ta'lim oluvchilarning kasbiy kompetensiyalarini aniqlashda muhim omil hisoblanadi. Test sinovlari zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, baholashning shaffof va adolatli bo'lishini ta'minlaydi. Test savoli asoslardan va muqobillardan iborat. Asosda masalaning savoli yoki ifodalanishi, shuningdek (zarur bo'lganda) uni hal qilish uchun axborot bo'lishi kerak. Muqobillardan biri sifatida ikki xil ma'noga ega bo'lmagan to'g'ri javob bo'lishi kerak. Qolgan muqobillar noto'g'ri bo'lishi kerak, ular "distraktorlar" ("chalg'ituvchilar") deb ham ataladi.

Bunday turdagi test so'rovnomalarni ishlab chiqishda test doirasidagi savollar javob berishi kerak bo'lgan quyidagi talablarga rioya qilish zarur:

O'rinlilik. Savolning o'rinli bo'lishi, ya'ni test muallifi uning yordamida nimani baholamoqchi ekanligi aniq bo'lish kerak. Boshqacha aytganda savol bo'lim (kurs) maqsadlariga va ta'lim oluvchining o'zlatirish darajasiga mos kelishi zarur.

Bunda savol ta'lim oluvchilar bilmaydigan so'zlardan foydalanmaslik lozim, aks holda test ta'lim oluvchilarning lug'at zahirasini baholashga aylanib qolishi mumkin.

Mualliflar savolda soʻzlar oʻyini yoki biror hiyla yoʻqligiga ishonch hosil qilishlari lozim, agar notoʻgʻri muqobilini ifodalashda qisqacha inkor qiluvchi soʻz (“yoʻq”, “emas” “birortasi ham emas”) foydalanilganda, hiyla oʻrinli boʻlishi mumkin.

Obʻektivlik. Agar savolga bir nechta ekspert javob berib, albatta toʻgʻri javobni tanlasalar, savol obʻektiv hisoblanadi.

Oʻziga xoslik. Agar savolga mazkur oʻquv materialini muvaffaqiyatli oʻzlashtirgan taʼlim oluvchilargina javob bera olishsa, u holda savolni biror mavzuga nisbatan oʻziga xos deb atash mumkin. Bunda savollarning muallifi savol matniga indikatorlar deb ataluvchilarni kiritib, osongina xatoga yoʻl qoʻyishi mumkin. Indikatorlar – bu yetarlicha aqlga va keng dunyoqarashga ega taʼlim oluvchilarga u yoki bu materialni bilmasa ham unga toʻgʻri javob berishiga imkon beruvchi savol matnidagi tasodifiy ishoralardir.

Samaradorlik. Agar savolda zarur axborot boʻlib, unga javob berish uchun koʻp vaqt talab etmasa, u samarali boʻladi. Shu munosabat bilan savol qisqa, aniq, oddiy va imloviy jihatdan toʻgʻri boʻlishi kerak.

Bilimlarni test yordamida nazorat qilish qismlarga boʻlib oʻrganilagan materialning yetarlicha katta qismini tez tekshirishga, bilimlarni oʻzlashtirish darajasini tahlil qilishga va oʻquv jarayoniga oʻz vaqtida tuzatishlar kiritishga imkon beradi. Test nazoratini qoʻllashdagi muntazamlilik taʼlim oluvchilarda yangi dasturiy materialni oʻzlashtirishda kim oʻzarlikni, intilishni, avval oʻrganilganlarni takrorlashni va bilimlarni tartibga solishni shakllantiradi.

Test sinovlaridan foydalanish tajribasi shuni koʻrsatadiki, test sinovidan oʻtkazish texnologiyasiga qatʼiy rioya qilinganda nazorat qilish natijalarining obʻektivligi, taʼlim olayotganlarning shaxsiga bogʻliq boʻlmasligi, yetarlicha aniq va ishonchlilik taʼminlanadi.

Ishlab chiqarish taʼlimining oʻzlashtirilishini hisobga olib baholash taʼlim oluvchilar tomonidan oʻrganilgan ishlari turlarini bajarish malakalarini qay darajada egallaganliklarini, belgilangan normalar va texnik sharoitlarda (ishlab

chiqarish ta'limi dasturi doirasida) ishlarni mustaqil bajara olishlarini aniqlash va ta'lim oluvchilar o'zlashtirgan ixtisos darajalarini belgilash maqsadida o'tkaziladi.

Ta'lim oluvchilar bilimini baholash ilmiy jihatdan asoslangan va tekshirilgan tamoyillar asosida o'tkaziladi. Bu tamoyillar:

1. Muntazamlilik tamoyili- ishlab chiqarish ustasi tomonidan ta'lim oluvchilarning mavzu va uning bo'limlarini yoki ish turlarini o'zlashtirishlarini muntazam ravishda tekshirib borishidir.

2. Xabardorlik tamoyili- ishlab chiqarish ustasining o'z ishidagi, ham ishlaridagi xato va kamchiliklarni aniqlab olish uchun o'zlashtirishni onda-sonda emas, balki muntazam ravishda hisobga olib borishidir.

3. Har tomonlamalilik tamoyili- o'tilgan mavzu yuzasidan kasbiy bilimlar, hosil qilingan ko'nikma va malakalarning shakllanganlik darajasini to'liq aniqlashdir.

4. Individuallik tamoyili- umuman guruhlar emas, balki har bir ta'lim oluvchining ham bilim, ko'nikma va malakalari darajasini aniqlashdir.

5. Differensiallik tamoyili-o'rganilayotgan material tasnifi, ishlab chiqarish talablarini, ishlarning murakkabligini, ta'lim berish davrini hisobga olish, ta'lim oluvchilarning olgan bilimlari, egallagan ko'nikma va malakalarini baholash.

Ta'lim oluvchilar o'zlashtirishlarini baholashda ob'ektivlik asosiy talab hisoblanadi.

Ayrim ishlab chiqarish ustalari ta'lim oluvchilar bilim, ko'nikma va malakalarini baholashda xatoga yo'l qo'yadilar. Masalan, darsda aniqlangan amaliy ko'nikma va malakalarni hisobga olmay, baholash mezoniga amal qilmay, balki ta'lim oluvchini taqdirlash yoki jazolash maqsadida baho qo'yadilar; xulqi uchun jazolash sifatida o'zlashtirish bahosini pasaytiradilar; ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlariga e'tibor bermaydilar.

Baholar ta'lim oluvchilarning o'zlashtirishini aniq aks ettirishi lozim. Ta'lim oluvchilar bilimlarini, ko'nikma va malakalarini baholash vaqtida yumshoq ko'ngillik ham, ortiqcha qatiqqo'llik ham ishga zarar keltiradi. Odilona baho ta'lim oluvchiga muhim tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ishlab chiqarish

ustasi ta'lim oluvchilarda bilimlar, ko'nikma va malakalarni ongli ravishda puxta egallash istagi uyg'otib, baholashdan ustalik bilan foydalanishi lozim.

Bilimlarni tekshirish va baholashning tarbiyaviylik xarakteri ta'lim oluvchilarga ta'limga bo'lgan munosabatda yuksak darajadagi onglilik va mas'uliyat hislarini singdirishdan, ularda tekshirishning, o'z-o'zini baholashning ahamiyatini tushunish, o'z xato va kamchiliklarini topa olish, ularning sabablarini tahlil qila olish odatlarini tarbiyalashdan iborat.

Demak, bilim, ko'nikma va malakalarni hisobga olib baholashdagi ob'ektivlik bilim, ko'nikma va malakalar qaysi masalalar asosida baholanadigan bo'lsa, o'sha masalalarni puxta o'ylab olishni, diqqat bilan ta'lim oluvchilarning javoblarini tinglashni hamda yozma va amaliy ishlarini tekshirishni talab etadi.

Kasb-hunar kollejlarida ta'lim oluvchilarning kasbiy-texnikaviy bilimlarni o'zlashtirganliklarini baholash ta'lim-tarbiya jarayonining eng muhim qismi hisoblanadi. Bunda ta'lim oluvchilarning ishlab chiqarish ta'limidan olgan bilimlari, hosil qilgan ko'nikma va malakalarining asosiy ko'rsatkichlari quyidagilardan iborat bo'ladi:

- ish usullari, mehnatni va ish joyini to'g'ri tashkil qilish;
- texnika xavfsizligi qoidalariga rioya qilish;
- belgilangan vaqt normalarini (ishlab chiqarish) bajarish;
- o'quv topshiriqlarini bajarishda mustaqillik darajasi.

Bu ko'rsatkichlarning ahamiyati kasb xarakteriga, o'qish davridagi ta'lim-tarbiya vazifalariga qarab o'zgarib turadi. Chunonchi, ta'lim oluvchilarning ishlab chiqarish mavzularini o'zlashtirishlarini baholash paytida ish usuli va yo'llarining to'g'riligi, mehnatni hamda ish joyini ratsional tarzda tashkil etish, o'quv-ishlab chiqarish ishlari sifatiga texnik jihatdan qo'yiladigan talablarga rioya qilish, xavfsizlik texnikasi qoidalarini bajarish asosiy ko'rsatkichlar hisoblanadi.

Ta'lim oluvchilarning ishlab chiqarish mavzularini qay darajada o'zlashtirganliklari quyidagi baholash mezonlari asosida baholanadi:

1. Xatosiz va mustaqillikda to'la bajarilgan ishlashning yo'l hamda usullari, belgilangan talablar doirasidagi sifat ko'rsatkichlari, mehnatni va ish o'rnini to'g'ri tashkil qilish "a'lo" baho bilan;

2. Ishning barcha yo'l hamda usullarini onda-sonda uchraydigan va uncha ahamiyatsiz kamchiliklarga yo'l qo'ygan holda o'quv texnika talablari doirasida mustaqil ravishda to'g'ri bajarish, mehnatni hamda ish joyini tashkil qilish qoidalariga rioya qilish "yaxshi" baho bilan;

3. Ishning yo'l va usullarida operatsiyalarni uncha ahamiyatsiz kamchiliklar bilan bajarish, kamdan-kam holatlarda yaroqsiz bo'lishiga olib keladigan, belgilangan sifat ko'rsatkichlarini bajarmaslik, yoki mehnatni tashkil qilishda yo'l qo'ygan kamchiliklar "qoniqarli" baho bilan;

4. Ish usullarini qo'pol xatoga yo'l qo'ygan holda operatsiyalarni bajarish yoki ishda belgilangan sifat ko'rsatkichlariga erisha olmaslik, mehnatni tashkil qilishda katta xatolarga yo'l qo'yish "qoniqarsiz" baho bilan baholanadi.

O'zaro uyg'un birlikda tashkil etgan mavzular (kompleks mavzular) ni o'zlashtirishni baholaganda sifat va mustaqillikka qo'yiladigan talablar bilan bir qatorda vaqt (ishlab chiqarish) normalarini bajarish ham talab etiladi.

Majmuaviy topshiriqlarning bajarilishini baholash quyidagi mezonlar bilan belgilanadi:

a) belgilangan texnik talablarga muvofiq bajarilgan ishning a'lo darajadagi sifati; belgilangan normani bajarish hamda ortig'i bilan bajarish; ishlab chiqarish operatsiyalarini bajarish vaqtida mehnatni ratsional usullari puxta egallash va ularni bemalol qo'llay olish hamda ishning har turlarini bajarishda ulardan xatosiz foydalana olish; mehnatni va ish joyini to'g'ri tashkil etish, topshiriqlarni rejalashtirish va bajarishda ta'lim oluvchining to'liq mustaqilligi (ishlab chiqarish ustasining yordamisiz) "a'lo" baho bilan baholanadi;

b) ishni texnika shartlariga muvofiq sifatli bajarish; belgilangan normani bajarish; ishlab chiqarish operatsiyalarini yoki ishlarni bajarish usullarini yetarli darajada puxta o'zlashtirib olish hamda ishning har xil turlarida ularni qo'llash; mehnatni va ish joyini to'g'ri tashkil etish; ta'lim oluvchilarning ishlab chiqarish

ustasining arzimagan yordami bilan topshiriqni mustaqil rejalashtirishlari hamda bajarishlari “yaxshi” baho bilan baholanadi;

v) ishni texnika talablari doirasida qoniqarli bajarish, lekin ishlab chiqarish ustasidan ko‘rsatmalar olgandan keyin kamchiliklarni tuzatish; belgilangan normani bajarish; ishlab chiqarish operatsiyalari yoki ishlarni bajarishning asosiy usullarini egallash hamda ularni ishlarning har xil turlarida qo‘llash; mehnatni yoki ish o‘rnini tashkil qilishda ayrim kamchiliklarga yo‘l qo‘yish; ishni rejalashtirish va bajarishda ta’lim oluvchilarning yetarli darajada mustaqillik ko‘rsatmasliklari “qoniqarli” baho bilan baholanadi;

g) a, b, v, bandlarda ko‘rsatilgan mezonlar ta’lim oluvchilar tomonidan bajarilmasa, unda “qoniqarsiz” baholanadi.

Agar ta’lim oluvchining mustaqil bajargan ishi sifat jihatdan “a’lo” yoki “yaxshi” bahoga arzi-da, lekin vaqt (ishlab chiqarish) normasini ko‘ngildagidek qilib bajarmagan bo‘lsa, ishlab chiqarish ustasi ta’lim oluvchining ishini tegishli tarzda bir ballga pasaytirib baholash imkoniyatiga ega.

?	NAZORAT UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR:
---	---

1. Ta’lim oluvchilar bilimini baholash ilmiy jihatdan asoslangan va tekshirilgan qanday tamoyillar asosida o‘tkaziladi?

2. Ta’lim oluvchilarning ishlab chiqarish mavzularini qay darajada o‘zlashtirganliklari qanday baholash mezonlari asosida baholanadi?

3. Majmuaviy topshiriqlarning bajarilishini baholash qanday mezonlar bilan belgilanadi?

4. Ta’lim oluvchilarning ishlab chiqarish mavzularini qay darajada o‘zlashtirganliklari qanday baholash mezonlari asosida baholanadi?

IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

1-amaliy mashg‘ulot mavzusi: Mutaxassislik fanining maqsadi, vazifalari, predmeti va o‘ziga xos xususiyatlari.

Amaliy mashg‘ulotning maqsadi -ta’lim oluvchilarda mutaxassislik fanining ta’lim tizimidagi o‘rni, uning maqsadi, vazifalari, predmeti hamda o‘ziga xos xususiyatlari haqida tizimli va amaliy yo‘naltirilgan bilimlarni shakllantirishdan iborat. Mashg‘ulot davomida ta’lim oluvchilar nazariy bilimlarini real ta’lim va kasbiy faoliyat bilan bog‘lash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Amaliy mashg‘ulotning vazifalari.

Amaliy mashg‘ulot quyidagi vazifalarni bajarishga qaratiladi:

mutaxassislik fanining umumiy va xususiy maqsadlarini aniqlash;

fan vazifalarini tahlil qilish va ularni kasbiy faoliyat bilan bog‘lash;

fan predmeti va obyekti o‘rtasidagi farqni tushuntirish;

mutaxassislik fanining boshqa fanlardan farqlovchi jihatlarini aniqlash;

ta’lim oluvchilarning mustaqil va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Amaliy mashg‘ulotni tashkil etish shakli va metodlari. Amaliy mashg‘ulot kichik guruhlarda ishlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, grafik organayzerlar va taqdimotlar asosida tashkil etiladi. Mashg‘ulotda “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Venn diagrammasi”, “Insert”, “B-B-B” (Bilaman – Bilmoqchiman – Bildim) kabi interfaol metodlardan foydalanish tavsiya etiladi.

Amaliy mashg‘ulotning borishi

Mashg‘ulot kirish qismida o‘qituvchi mavzuning dolzarbligi, maqsadi va kutilayotgan natijalarni tushuntiradi. Asosiy qismda ta’lim oluvchilar tomonidan berilgan topshiriqlar mustaqil va guruhshaklda bajariladi. Yakuniy bosqichda esa bajarilgan ishlar muhokama qilinib, xulosalar chiqariladi.

1-topshiriq. Mutaxassislik fanining maqsad va vazifalarni aniqlash (guruhshaklida).

Ta'lim oluvchilar guruhlarga bo'linadi va o'rganilayotgan mutaxassislik fanining: asosiy maqsadini; ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalarini aniqlab yozadilar. Natijalar *KLASTER* yoki jadval ko'rinishida taqdim etiladi.

2-topshiriq. "Fan predmeti nimani o'rganadi?" (individual ish)

Har bir ta'lim oluvchi mutaxassislik fanining predmeti va obyektini aniqlab, ularning farqli jihatlarini yozma ravishda izohlaydi. Javoblar asosida umumiy xulosa shakllantiriladi.

3-topshiriq. "O'ziga xos xususiyatlar tahlili" (juftlikda ishlash)

Ta'lim oluvchilar mutaxassislik fanining boshqa fanlardan farqlovchi kamida 3-4 ta o'ziga xos xususiyatini aniqlab, Venn diagrammasi yoki taqqoslash jadvali yordamida ifodalaydilar.

4-topshiriq. "Nazariy bilimni amaliyot bilan bog'lash" (muammoli vaziyat)

Ta'lim oluvchilarga kasbiy faoliyatga oid shartli vaziyat beriladi. Ushbu vaziyatda mutaxassislik fanining maqsadi va vazifalari qanday namoyon bo'lishini tahlil qilish topshiriladi. Ta'lim oluvchilar o'z fikrlarini og'zaki himoya qiladilar.

5-topshiriq. "Fan tavsifi" mini-loyiha (guruhiy ish)

Guruhlar mutaxassislik faniga qisqacha tavsif tayyorlaydilar. Tavsifda fan: maqsadi; vazifalari; predmeti; o'ziga xos xususiyatlari aniq va lo'nda bayon qilinishi lozim. Natijalar taqdimot yoki plakat shaklida namoyish etiladi.

6-topshiriq. "Xulosa va refleksiya" (individual)

Ta'lim oluvchilar "Bugungi mashg'ulotda nimalarni bildim?" savoliga yozma yoki og'zaki javob beradilar. Bu topshiriq bilimlarni mustahkamlash va o'z-o'zini baholashga xizmat qiladi.

Mazkur mavzu asosida tashkil etilgan amaliy mashg'ulot ta'lim oluvchilarning mutaxassislik faniga bo'lgan qiziqishini oshiradi, fan mazmunini chuqur anglashga yordam beradi hamda ularni kelgusidagi kasbiy faoliyatga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Amaliy topshiriqlar orqali ta'lim oluvchilar nazariy tushunchalarni real vaziyatlar bilan bog'lash imkoniyatiga ega bo'ladilar..

2-3- amaliy mashg'ulot mavzusi: Mutaxassislik fanlari bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasi.

Reja:

1. Ta'lim tizimida olib borilayotgan innovatsion jarayonlarning mazmun mohiyati.
2. Pedagogik faoliyat (ta'lim beruvchi mehnati) va uni ilmiy tashkil etish.
3. Pedagogik faoliyatni loyihalash bosqichlari va darajalari.

Tayanch tushunchalar: faoliyat, pedagogik faoliyat, pedagogik faoliyatni loyihalash, bosqich, pedagogik faoliyatni rejalashtirish, ta'lim beruvchi mehnatini ilmiy tashkil etish, omillar, nazariy ta'minoti, metodik ta'minoti, huquqiy ta'minoti, vaqt ta'minoti, o'quv modellari.

Amaliy mashg'ulotning maqsadi: tinglovchilarda pedagogning innovatsion faoliyatini shakllantirish hamda mutaxassislik fanlari bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasi haqidagi bilim, ko'nikma, malakalarini takomillashtirish.

“Pedagogik mahorat” fani bo'yicha nazariy o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasi (Mental karta metodi misolida)

Nazariy o'quv mashg'ulotlarining mazmuni va ahamiyati

“Pedagogik mahorat” fani bo'lajak pedagoglarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim mutaxassislik fanlaridan biridir. Ushbu fan orqali talabalarda pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish, muloqot madaniyati, pedagogik texnika, o'z-o'zini rivojlantirish va refleksiya qilish ko'nikmalari rivojlanadi. Nazariy o'quv mashg'ulotlari mazkur fan bo'yicha ilmiy-nazariy tushunchalarni tizimli ravishda o'zlashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Nazariy mashg'ulotlarni mental karta metodi asosida tashkil etish ta'lim oluvchilarning mavzuni yaxlit holda idrok etishiga, asosiy va ikkilamchi tushunchalar o'rtasidagi mantiqiy bog'lanishlarni aniqlashiga imkon yaratadi.

Mental karta (Mind Map) metodining mazmuni

Mental karta — bu markaziy tushuncha asosida asosiy va yordamchi g'oyalarni grafik tarzda ifodalovchi vizual ta'lim metodidir. Ushbu metod:

bilimlarni tizimlashtirish;
xotirada mustahkamlash;
 mantiqiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish;
 nazariy materialni ixcham va tushunarli ko‘rinishda taqdim etishga xizmat qiladi.

Nazariy mashg‘ulotning maqsadi: Talabalarda pedagogik mahorat fanining asosiy tushunchalari va tarkibiy qismlari haqida tizimli nazariy bilimlarni shakllantirish hamda ularni mental karta metodi orqali umumlashtirish.

Vazifalar:

pedagogik mahorat tushunchasini izohlash;
pedagogik mahoratning tarkibiy qismlarini aniqlash;
nazariy bilimlarni grafik model asosida ifodalash;
talabalarni mustaqil va ijodiy fikrlashga yo‘naltirish.

Nazariy o‘quv mashg‘ulotini o‘tkazish bosqichlari (mental karta metodi asosida)

1. Tashkiliy bosqich

Talabalar bilan salomlashish, davomatni aniqlash, mavzu va mashg‘ulot maqsadini e‘lon qilish.

2. Motivatsiya bosqichi

O‘qituvchi “Pedagogik mahorat o‘qituvchining qaysi sifatlarida namoyon bo‘ladi?” degan savol orqali talabalarni faol fikrlashga undaydi.

3. Asosiy (mazmuniy) bosqich

O‘qituvchi doskada yoki slaydda markaziy tushuncha sifatida **“Pedagogik mahorat”** so‘zini joylashtiradi va uning atrofida asosiy tarmoqlarni shakllantiradi:

Mental karta namunasi (og‘zaki tavsif):

Pedagogik bilimlar

Pedagogik texnika

Pedagogik muloqot

Kasbiy kompetensiya

O‘z-o‘zini rivojlantirish

Har bir tarmoq bo'yicha qisqacha nazariy tushuntirish beriladi.

4. Mustahkamlash bosqichi

Talabalar kichik guruhlariga bo'linib, berilgan bo'lim bo'yicha mental kartani kengaytiradilar.

5. Yakuniy bosqich

Tayyorlangan mental kartalar taqdim etiladi, umumiy xulosalar chiqariladi.

Nazariy mashg'ulot uchun amaliy topshiriqlar (mental karta metodi asosida)

1-topshiriq. "Asosiy tushunchani aniqlang"

Talabalardan "Pedagogik mahorat" tushunchasiga qisqacha ta'rif berish va markaziy g'oyani aniqlash so'raladi.

2-topshiriq. "Tarkibiy qismlarni ajrating"

Talabalar pedagogik mahoratning tarkibiy qismlarini (bilim, texnika, muloqot va boshqalar) mental karta tarmoqlari sifatida ifodalaydilar.

3-topshiriq. "Nazariyani misol bilan boyiting"

Har bir tarmoq bo'yicha real pedagogik faoliyatdan bittadan misol keltiriladi.

Misol: Pedagogik muloqot — o'qituvchining dars jarayonida talaba bilan samarali muloqot o'rnatishi.

4-topshiriq. "Mental kartani to'ldiring"

Berilgan tayyor kartadagi bo'sh joylar asosiy tushunchalar bilan to'ldiriladi.

5-topshiriq. "Mini-taqdimot"

Har bir guruh o'z mental kartasi asosida 2–3 daqiqalik og'zaki taqdimot qiladi.

6-topshiriq. "Refleksiya". Tinglovchilar mashg'ulot yakunida "Mental karta metodi menga nimani o'rganishda yordam berdi?" mavzusida qisqa xulosa yozadilar.

"Pedagogik mahorat" fani bo'yicha amaliy o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasi

"Pedagogik mahorat" fani bo'lajak mutaxassislarning kasbiy-pedagogik kompetensiyalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu fan doirasidagi amaliy mashg'ulotlar nazariy bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda qo'llash, tahlil

qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Amaliy mashg'ulotlarni samarali tashkil etishda interfaol metodlardan foydalanish, xususan, T-jadval, Venn diagrammasi va Toifalash jadvali metodlari yuqori natija beradi.

1. Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishning umumiy metodik asoslari

Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishda quyidagi metodik talablarga amal qilinadi:

mashg'ulot maqsadining aniqligi va o'quv natijalarining belgilanishi;

ta'lim oluvchilarning faolligi va mustaqil fikrlashini ta'minlash;

nazariya va amaliyot uyg'unligi;

muammoli vaziyatlar asosida ishlash;

refleksiya va baholash jarayonining mavjudligi.

Mashg'ulotlar odatda kirish qismi, asosiy faoliyat va yakuniy tahlil bosqichlaridan iborat bo'ladi.

2. T-jadval metodi asosida amaliy mashg'ulotni tashkil etish.

Metodning mohiyati

T-jadval metodi taqqoslash va qarama-qarshi tushunchalarni aniqlashga xizmat qiluvchi interfaol metod bo'lib, ta'lim oluvchilarda tahliliy fikrlashni rivojlantiradi.

Pedagogik mahorat tarkibiy qismlarining ijobiy va salbiy jihatlari.

O'tkazish tartibi

O'qituvchi mavzuni e'lon qiladi va muammo qo'yadi.

Ta'lim oluvchilar kichik guruhlariga bo'linadi.

Har bir guruh T-jadval asosida ishlaydi: Chap ustun – ijobiy jihatlari, O'ng ustun – mavjud muammolar yoki cheklovlar.

Guruhlar natijalarni taqdim etadi.

Umumiy xulosa chiqariladi.

Natija. Ta'lim oluvchilarda pedagogik jarayonni tanqidiy baholash va xulosa chiqarish ko'nikmasi shakllanadi.

3. Venn diagrammasi metodi asosida amaliy mashg'ulotni tashkil etish

Venn diagrammasi o'xshash va farqli jihatlarni aniqlashga mo'ljallangan bo'lib, tushunchalar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni ochib beradi.

Pedagogik qobiliyat va pedagogik mahorat tushunchalarining o'zaro bog'liqligi.

O'tkazish tartibi

O'qituvchi ikkita asosiy tushunchani belgilaydi.

Ta'lim oluvchilar diagramma asosida ishlaydi:

chap doira – birinchi tushunchaga xos jihatlari;

o'ng doira – ikkinchi tushunchaga xos jihatlari;

kesishma qismi – umumiy jihatlari.

Natijalar muhokama qilinadi.

Pedagogik xulosa chiqariladi.

Natija. Ta'lim oluvchilarda tushunchalarni solishtirish, umumlashtirish va tizimli fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi.

4. Toifalash jadvali metodi asosida amaliy mashg'ulotni tashkil etish.

Toifalash jadvali metodi ma'lumotlarni tizimlashtirish, guruhlash va tartiblashga xizmat qiladi.

Pedagogik mahoratning tarkibiy komponentlari.

O'tkazish tartibi

O'qituvchi umumiy tushunchani beradi (masalan, pedagogik mahorat).

Ta'lim oluvchilar komponentlarni toifalarga ajratadi:

kommunikativ mahorat,

didaktik mahorat,

tashkiliy mahorat,

refleksiv mahorat.

Har bir toifa mazmunan ochib beriladi.

Jadval asosida taqdimot qilinadi.

Natija. Ta'lim oluvchilarda bilimlarni tizimlashtirish va mantiqiy tasniflash ko'nikmalari shakllanadi.

“Pedagogik mahorat” fani bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlarni T-jadval, Venn diagrammasi va Toifalash jadvali metodlari asosida tashkil etish ta’lim oluvchilarning faolligini oshiradi, nazariy bilimlarni chuqur o‘zlashtirishga hamda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlar pedagogik jarayonni interfaol, samarali va maqsadga yo‘naltirilgan holda olib borishga imkon yaratadi.

4-5-amaliy mashg‘ulot: Mutaxassislik fanlari bo‘yicha ta’lim oluvchilarni mustaqil ta’limini tashkil etish metodikasi.

Reja:

1. Mustaqil ish turlari.
2. Faoliyat turlari va bajarilish shakliga ko‘ra mustaqil ishlar mazmuni.

Tayanch so‘zlar: fundamental bilim, mustaqil ish, didaktik maqsad, harakatlar algoritmi, standart vazifalar, ijodiy izlanishlar.

Amaliy mashg‘ulotning maqsadi: tinglovchilarda mutaxassislik fanlarini o‘qitishda mustaqil ta’lim turlaridan foydalanish haqidagi bilim, ko‘nikma, malakalarini takomillashtirish.

1-topshiriq. Matnni o‘qing. Siz pedagogik faoliyatingizda mustaqil ishning qanday turlaridan foydalanasiz?

Universitetda ta’lim ta’lim oluvchilarga ma’lum bir mutaxassislikni o‘zlashtirish uchun zarur bo‘lgan fundamental bilimlarni berishga qaratilgan. Ta’lim beruvchilarning vazifasi o‘z ishining malakali ustasini shakllantirish, mustaqil ravishda qaror qabul qilish, vaziyatlardan chiqish uchun turli xil yondashuvlarni tanlashdir.

Ta’lim oluvchi mustaqil ravishda bajarishi kerak bo‘lgan vazifalar qobiliyat va ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shu tariqa o‘z-o‘zini nazorat qilish, o‘zini o‘zi tashkil etish shakllanadi. Javoblarni mustaqil izlashga kirishgan ta’lim oluvchi ma’ruzalarni tinglashdan ko‘ra ko‘proq ma’lumotni eslab qoladi. Ta’lim beruvchi bilan bevosita aloqada bo‘lmagan holda ta’lim oluvchining mustaqil o‘qishini o‘z ichiga olgan faoliyat turi **mustaqil ish** deb ataladi.

Mustaqil ish ta'lim oluvchining salohiyatini oshiradi, uni turli xil ma'lumot manbalari bilan ishlashga, asosiy narsani tahlil qilishga va ta'kidlashga o'rgatadi. Maktabda o'qish paytida butun ma'lumotlar bazasi ta'lim beruvchi tomonidan taqdim etiladi. Shuning uchun ta'lim oluvchi ko'pincha kerakli materialni o'zi o'zlashtira olmaydi. Internetdan foydalanishning o'zi yetarli emas- ma'lumot oqimini haqiqiy va yolg'onga ajrata olish ham kerak.

Ta'lim oluvchi savollarga javob olish uchun ta'lim beruvchidan yordam va tushuntirish so'raydi. Ta'lim oluvchi mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirib, birinchi navbatda mustaqil ravishda savollarga javob izlay boshlaydi.

Ta'lim oluvchilarning mustaqil ish turlari. Didaktik maqsadlarga ko'ra mustaqil ish bir necha turlarga bo'linadi.

1. Ta'lim oluvchilarga harakatlar algoritmi taqdim etiladi, shu asosida ular muayyan vazifalarni bajaradilar. Bu konspekt yoki darslik bilan birgalikda bo'lishi mumkin.
2. Standart vazifalarni bajarishga imkon beradigan bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish. Shu bilan birga, ta'lim oluvchilar ilgari olingan bilimlarni tahlil qilib, amalda qo'llaydilar. Bu turga laboratoriya, amaliy ishlar kiradi.
3. Ijodiy izlanishlar uchun motivatsiya. Ushbu turdagi vazifalarni bajarishda ta'lim oluvchilarning faolligi tadqiqot xarakteriga ega. Ba'zi diplom va ilmiy loyihalarni bunday mustaqil vazifalarga kiritish mumkin.

Faoliyat turiga ko'ra mustaqil ish ikki turga bo'linadi:

- ta'lim beruvchi tomonidan muvofiqlashtirilgan;
- individual

Bajarish shakliga ko'ra ta'lim oluvchilar uchun mustaqil topshiriqlar quyidagicha bo'lishi mumkin:

1. Bir nechta manbalardan konspekt qilish.
2. Berilgan mavzu bo'yicha referat yozish.
3. Qidiruv va tadqiqot vazifalari. Ta'lim oluvchidan o'rganilayotgan mavzu bo'yicha adabiyotlar ro'yxatini tuzish, nazorat savollari yoki testlar tuzish, maxsus kurs yaratish talab qilinishi mumkin.

4. Iqtisodiy yoki texnik mutaxassisliklarda-belgilangan sharoitlarda ma'lum hisob-kitoblarni bajarish.
5. Ijodiy loyihalar. Bularga krossvordlar, devor gazetalari, taqdimotlar qilish, grafikalar yoki diagrammalar yaratish, muayyan ssenariylarni o'ynash kiradi.
6. Seminarlarni tayyorlash.
7. Ilmiy hisobotlarni tayyorlash.
8. Amaliyot natijalari bo'yicha materiallarni to'plash va tizimlashtirish.
9. Nazorat hujjatlarini tayyorlash va yozish.

2-topshiriq: Mutaxassislik fanlarini o'qitishda innovatsion texnologiyalaridan foydalanish yo'llariga oid testlar tuzing va ularni yeching.

3-topshiriq: “Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni mustaqil ta'limini tashkil etish metodikasi” mavzusini interaktiv strategiyalar, grafik organayzerlar asosida tahlil qiling.

4-topshiriq: INTERNET ma'lumotlariga asoslanib, “Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni mustaqil ta'limini tashkil etish metodikasi” masalalarini tahlil qiling. Individual yoki guruhviy axborotlar tayyorlang.

6-7- amaliy mashg'ulot

Mavzu: Mutaxassislik fanlari bo'yicha ta'lim oluvchilarni o'zlashtirganlik darajasini nazorat qilish va baholash metodikasi.

1-topshiriq. Pedagogik kompetentlikni oshirishga va o'zlashtirganlik darajasini nazorat qilishga mo'ljallangan treningda ishtirok eting.

Trening maqsadi: Trening ta'lim beruvchilarning muomala madaniyatini rivojlantirishga, ta'lim sub'ektlari bilan samarali kommunikativ aloqalar o'rnatishga hamda kompetentlikni rivojlantirishga mo'ljallangan.

Ijtimoiy-psixologik trening guruhning bosqichma-bosqich rivojlanishi hamda guruh a'zolarining o'z-o'zini tushunib yetishi prinsiplari asosida qurilgan. Har bir uchrashuv oldingisining mantiqiy davomi bo'lib hisoblanadi. Mashg'ulot guruhda o'zaro ishonch muhitini yaratishga imkon beruvchi mashqlardan boshlanadi.

Tashkiliy qism. –Mazkur qismda guruh a’zolarining bir-birlari bilan hamda mashg’ulot olib boruvchi bilan tanishuvlari amalga oshiriladi. Trening dasturi muhokama etiladi.

Odatda qoidalar quyidagilardan iborat bo’ladi:

1. Faollik tamoyili: Mas’uliyat og’irligining mashg’ulot qatnashchisi zimmasiga o’tkazilishi uning motiv-ehtiyoj va emotsional-irodaviy sifatlarini faollashtirishga imkoniyat yaratadi, chunki, u yoki bu masala yechimiga o’z shaxsiy hissasini qo’shish hohishi faol hamkorlik va hamfikrlilikka undaydi.

2. Pozitsiyalar tengligi tamoyili: Mashg’ulot olib boruvchi qatnashchilar bilan birga mustaqil faoliyatning individual uslublarini ishlab chiqishga qaratilgan birgalikdagi jamoaviy bilish faoliyatiga kirishadi. Shu bilan bir qatorda, mashg’ulot olib boruvchi muammolar yechimini topishda o’z qarashlarini qatnashchilar qabul qilishlariga majbur etmasligi, balki guruhii mashg’ulotning har bir qatnashchisi navbati bilan ma’lum sharoitda guruh rahbari, guruh yetakchisi bo’la olishi mumkinligini qatnashchilar ongiga singdirishi lozim. Mazkur tamoyilning amalga oshirilishi har bir shaxsning o’ziga xosligi va uning tajribasining o’zgalar tomonidan munosib baholanishini amalda namoyish etishiga imkon yaratadi.

3. Teskari aloqani ta’minlash tamoyili: Ushbu tamoyil faollik tamoyili bilan uzviy bog’liq. Mazkur tamoyilning amalga oshirilishi guruhii jarayonlarni bir xilda adekvat idrok etishni ta’minlovchi o’zida «o’zga» obrazini yaratishga yordam beradi. «Teskari aloqa» -deganda amaliy mashg’ulotni bajarish vaqtida turli holat va vaziyatlarning barcha qatnashchilar tomonidan bevosita o’z nuqtai-nazarlarini aks ettiruvchi konstruktiv, argumentlashtirilgan fikr –mulohazalarini ochiq muhokama etilishi tushiniladi. Shu bilan birga aniq bir vaziyatga nisbatan o’z munosabatini bildirish abstrakt tarzda emas, balki o’z-o’zini tushunish va o’z-o’zini rivojlantirish jarayonlarini mujassam etgan holda kechadi.

4. «Shu yerda va hozir» tamoyili: Garchi biror qatnashchi o’z hayotida «o’shanda va o’sha yerda» sodir bo’lgan muammo haqida gapirib, «o’shanda va

o'sha yerda» bu xususda ko'nglida kechgan tuyg'ular haqida gapirmasin, baribir uning «shu yerda va hozir» his etayotgan tuyg'ulari asosiy va muhim hisoblanadi.

5. O'zaro ishonch asosidagi muloqot: Guruhda faqatgina o'zaro ishonchga asoslangan, bir-biriga xayrixoxlik muhitigina muhokama etilayotgan masalalar bo'yicha ochiq mulohazalar bildirilishiga sharoit yaratadi. Guruhda zarur darajada ishonchga asoslangan psixologik iqlimni ta'minlash guruh rahbarining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

6. Emotsional ochiqlik tamoyili: Qatnashchilar «shu yerda va hozir» his etayotgan tuyg'u va kechinmalarini guruh qatnashchilari e'tiboriga shunday havola etishlari zarurki, ushbu tuyg'u va kechinmalar guruhij tajriba mulkiga aylanishi lozim.

7. «Men – mulohaza» tamoyili: O'z tuyg'u va kechinmalarini faqat «Men - axbarot» shaklida bayon etish va doimo o'z nomidan gapirish: «Men.....ni his etaman», «Menimcha,...», «Men o'ylaymanki,» va hokazo.

Mashg'ulot olib boruvchi «Hammamizga ma'lumki, ...»,«Har birimiz bilamizki,...», «Barcha fikrlarga qo'shilgan holda, ...» kabi iboralar ishlatgan qatnashchilarni ehtiyotkorlik bilan «Aytmoqchisizki, (siz) sizga ...» kabi iboralar bilan tuzatishga harakat qilishi lozim.

8. Shaxsiy javobgarlik tamoyili: Guruhning har bir a'zosi mashg'ulot jarayonida u bilan kechadigan hodisalar uchun javobgarlikni zimmasiga oladi va boshqa a'zolarga nisbatan suveren shaxs sifatida munosabatda bo'ladi. Guruh ishining natijalari - guruhdagi har bir a'zoning shaxsiy natijasidir. Shaxsiy hissa qo'shish prinsipi quyidagi mazmunga ega bo'ladi: Guruhij jarayonga qancha ko'p qatnashsang, shuncha ko'p teskari aloqaga, o'z ustingda ishlash uchun ko'proq materialga ega bo'lasan.

9. Konfidentsiallik tamoyili: Guruhda kechadigan voqealarni, guruh qatnashchilari haqidagi mulohazalarni mashg'ulotda qatnashmayotgan kishilar bilan muhokama qilmaslik, sir tutish. Faqat o'z harakatlari va kechinmalari haqidagina gapirish mumkin.

10. Erkin tanlov tamoyili: Bu tamoyil asosida qatnashchilar mashg'ulotga ko'ngilli ravishda o'z hoxishlari bilan qatnashishlari mumkin.

Tashkiliy mashg'ulot davomida guruh qatnashchilari boshqalarga o'zlari to'g'risidagi ma'lumotlar haqidagina axborot beradilar va o'zlari uchun maqbul nom taklif etadilar. Guruh rahbarining maqsadi: guruhda o'zaro xayrixoxlik muhitini yaratish va qatnashchilarda ko'pincha ilk uchrashuvlarda paydo bo'ladigan ichki ruhiy zo'riqishlarni yo'qotishga harakat qilish.

V. KEYSLAR

Keys №1. Seminar mashg'ulotlarini tashkil etish

Hamмамizga yaxshi ma'lumki, oliy ta'limda seminar mashg'ulotlari ta'lim oluvchilarda o'rganilgan materiallarni mustahkamlash, ko'nikma va malakalarni tarkib toptirishda muhim ahamiyatga ega. Seminar mashg'ulotlarini o'tkazilish tartibiga e'tibor qarataylik. Odatda, seminar mashg'ulotlarini assistent ta'lim beruvchilar olib borishadi. Seminar mashg'ulotlarini ham tashkil etishda xilma-xil yondashuv mavjud. Ba'zi professor-ta'lim beruvchilar mashg'ulot jarayonida tayyorlanib kelgan ta'lim oluvchilardan so'raydi, ularni baholab qo'yish bilan cheklanadi. Kimdir ommaviy tarzda savol-javob o'tkazish orqali maqsadga erishishga harakat qiladi. Biroq reyting tizimi qoidasiga ko'ra, har bir seminar mashg'ulotida ta'lim oluvchilarning bilimini tekshirib, belgilangan mezon doirasida hammaning ball olishiga erishish lozim. Lekin ko'pchilik ta'lim beruvchilar bunga erishish imkoniyati yo'q, deb hisoblashadi. Ayrimlar esa ta'lim oluvchilar yozib kelgan konspekt va faolliklariga asoslangan holda ball qo'yib berish mumkin, deb hisoblashadi.

Vaziyatni baholash uchun savollar: Seminar mashg'ulotlarini assistent ta'lim beruvchilar samarali tashkil etmoqdalar deyish mumkinmi? Seminar mashg'ulotini tashkil etish samaradorligini oshirish uchun nima qilish kerak? Seminar mashg'ulotlarida kutilgan natijaga erishish maqsadida ishni qanday tarzda tashkil etish maqsadga muvofiq? Seminar mashg'ulotlarida ta'lim oluvchilarning hammasini baholashga qanday erishish mumkin?

Vaziyatni o'rganish va vaziyatni baholashga doir savollarni tahlil etish asosida mavjud seminar mashg'ulotlarini o'tkazish yuzasidan SWOT-tahlilni amalga oshiring.

Strength – kuchli tomonlar	
Weakness – zaif tomonlar	
Opportunities – imkoniyatlar	
Threats – tahdidlar	

Keys №2. O'quv portfoliosi.

Oliy ta'lim muassasalari oldida turgan yana bir muhim vazifalardan biri ta'lim oluvchilarda o'z-o'zini rivojlantirish, o'z-o'zini takomillashtirishga barqaror dominantni yaratish, o'zida ongli va maqsadga yo'naltirilgan tarzda shaxsiy sifatlarni rivojlantirishdir. Bo'lajak pedagoglarda kelajakda raqobatbardosh, safarbar bo'lishlari uchun ularda mustaqillikni shakllantirish juda muhim. Aynan ta'lim oluvchilarda mustaqillikni rivojlantirish, ularni kasbiy faoliyatga tayyorlashda pedagogga "Portfolio" texnologiyasi yordam beradi. "Portfolio nima?" degan savolga olimlar xilma-xil ta'rif berishgan. Masalan 1) nazorat vositasi (I.A. Кныш, I.P. Pastuxova); 2) professor-ta'lim beruvchining baholashga doir faoliyati vositasi (G.B. Golub, O.V. Churakova); 3) ta'lim natijalarini belgilab beruvchi muqobil vosita yoki texnologiya (L.Vanyushkina, T.G.Novikova, M.A.Pinskaya, A.S.Prutchenkov); 4) ta'lim oluvchining zarur va istiqbolli imkoniyat va qobiliyatlarini, uning kuchli va kuchsiz tomonlarini ko'rsatib berish, shaxsiy, kasbiy va ijodiy salohiyatini ochib berishning ob'ektiv va maksimal ravishda to'liq aniqlash vositasi (I.A. Кныш, I.P. Pastuxova); 5) ta'lim oluvchilarning faqat o'quv faoliyati natijalarinigina emas, balki ularning

muvaffaqiyatiga turtki bo'lgan barcha kuch va imkoniyatlarni har tomonlama namoyish qilishga doir ish to'plami (I.Aldjanova).

O'quv portfolioning xilma-xil turlari mavjud: 1. "Hujjatlar portfoliosi". Bunday turdagi portfolio indiviudal ta'limiy muvaffaqiyatlarning sertifikatlangan portfeli: diplom, faxriy yorliq, guvohnoma va boshqalar. 2. "Ishlar portfoliosi" o'zida turli xil ijodiy ishlar, loyihalar, tadqiqot ishlarini aks ettiradi: reyting daftarchasi, ijodiy ish daftari, elektron hujjatlar, modellar, loyihalar, ijtimoiy amaliyotga doir hisobotlar. Mazkur portfolioda ta'lim oluvchi mustaqil va guruhdoshlari bilan birgalikda to'plagan adabiyotlar, davriy nashrlarning kseronusxalari, ilustrasiyalar joylanadi. 3. "Taqrizlar portfoliosi"da ta'lim oluvchining erishgan yutuqlarini baholashga doir xulosalar, taqrizlar, rezyumelar, esselar, tavsiyanoma va tavsifnomalar taqdim etiladi. 4. "Natijalar portfoliosi" belgilangan yo'nalish bo'yicha egallanuvchi ta'lim oluvchilar mahoratini jamlash uchun qo'llaniladi; ta'lim oluvchilar yoki pedagoglar tomonidan jamlangan ta'lim oluvchilarning eng yaxshi ishlarini o'zida aks ettiradi. Natijalar portfoliosi individual va guruhli bo'lishi mumkin. Guruh natijalari portfoliosi g'oyasidan "Eng yaxshi ta'lim oluvchilar guruhi" konkursida foydalanish mumkin. 5. "Baholovchi portfolio" ta'lim oluvchilarning egallagan bilim va ko'nikmalarini nazorat qilish uchun yig'iladi va turli xildagi nazorat materiallaridan tashkil topadi: nazorat ishlari, testlar, chizmalar, krossvordlar va boshqalar. Baholovchi portfolioni pedagog mustaqil ravishda tuzishi va ta'lim olish kursi tugashigacha bo'lgan vaqtga mo'ljallashi mumkin.

Hozirgi vaqtda o'quv portfoliosidan oliy ta'limda foydalanishga harakat qilinmoqda. Asosan, tillarni o'rgatish jarayonida o'quv portfoliosini qo'llashga harakat qilinmoqda.

Vaziyatni baholash uchun savollar: Siz nima deb o'ylaysiz, o'quv portfoliosini oliy ta'lim jarayonida qo'llash imkoniyati bormi? Agar qo'llash mumkin bo'lsa, o'quv portfoliosining qanday turlaridan foydalanish mumkin? O'z faningiz bilan bog'liq holda, o'quv portfoliosini qo'llash imkoniyatlari haqida fikr bildirsa olasizmi?

Vaziyatni o'rganish va vaziyatni baholashga doir savollarni tahlil etish asosida mavjud o'quv portfoliosidan foydalanish yuzasidan SWOT-tahlilni amalga oshiring.

Strength – kuchli tomonlar	
Weakness – zaif tomonlar	
Opportunities – imkoniyatlar	
Threats – tahdidlar	

VI. MUSTAQIL TA'LIM MAVZULARI

VII. GLOSSARIY

№	Atama nomi (o'zbekcha)	O'zbek tilida izohi	Ruscha atamasi
1	Metodika	Muayyan fan yoki faoliyatni o'qitishning usullari, shakllari va vositalari majmui	Методика
2	Mutaxassislik fani	Kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni beruvchi fan	Профильная дисциплина
3	Ta'lim metodi	Bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan o'qitish usuli	Метод обучения
4	Ta'lim shakli	O'quv jarayonini tashkil etish ko'rinishi (ma'ruza, seminar, amaliy mashg'ulot)	Форма обучения
5	Ta'lim vositalari	O'qitishda qo'llaniladigan moddiy va axborot manbalari	Средства обучения
6	Didaktik tamoyillar	Ta'lim jarayonini tashkil etishda amal qilinadigan asosiy qoidalar	Дидактические принципы
7	Kompetensiya	Kasbiy faoliyatni samarali bajarish uchun zarur bilim, ko'nikma va tajriba birligi	Компетенция
8	Kasbiy kompetensiya	Mutaxassislikka oid amaliy va nazariy tayyorgarlik darajasi	Профессиональная компетенция
9	Interfaol metod	Ta'lim oluvchilarning faol ishtirokiga asoslangan o'qitish usuli	Интерактивный метод
10	Amaliy	Nazariy bilimlarni amalda	Практическое занятие

	mashg'ulot	qo'llashga qaratilgan dars turi	
11	Mustaqil ta'lim	Ta'lim oluvchining o'qituvchi rahbarligisiz bajaradigan o'quv faoliyati	Самостоятельное обучение
12	Pedagogik texnologiya	Oldindan rejalashtirilgan va natijaga yo'naltirilgan ta'lim jarayoni modeli	Педагогическая технология
13	Nazorat va baholash	O'quv natijalarini aniqlash va tahlil qilish jarayoni	Контроль и оценивание
14	Refleksiya	O'z faoliyatini tahlil qilish va baholash jarayoni	Рефлексия
15	Keys-stadi (KEYS)	Real vaziyatlarni tahlil qilishga asoslangan ta'lim metodi	Кейс-стади
16	Modulli o'qitish	O'quv materialini mustaqil bloklar asosida o'qitish tizimi	Модульное обучение
17	Integratsiya	Fanlar va bilimlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlash	Интеграция
18	O'quv natijalari	Ta'lim jarayoni yakunida erishiladigan bilim va ko'nikmalar	Результаты обучения

VIII. FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

I. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari:

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O'zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. 1-jild. – T.: “O'zbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziyoev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. –T.: “O'zbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziyoev Sh.M. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi. 3-jild.– T.: “O'zbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziyoev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O'zbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar:

6. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.–T.:O'zbekiston, 2023.
7. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan “Ta'lim to'g'risida”gi O'RQ-637-sonli Qonuni.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi 4947-sonli Farmoni.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentabr “2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 may “O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5729-son Farmoni.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 avgust “Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida”gi PF-5789-sonli Farmoni.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr “O'zbekiston

Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni.

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.

14. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 16 avgustdagi "Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 343-sonli Qarori.

15. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 10 yanvardagi "Oliy ta'limning Davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 2001 yil 16 avgustdagi "343-sonli qaroriga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi 3-sonli qarori.

III. Maxsus adabiyotlar:

16. Muslimov N.A va boshqalar. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. O'quv-metodik qo'llanma. – T.: "Sano-standart", 2015. – 208 b.

17. Muslimov N.A va boshqalar. Pedagogik kompetentlik va kreativ asoslari. O'quv-metodik qo'llanma. – T.: "Sano-standart", 2015. – 120 b.

18. Osmolovskaya I. M. Didaktika: uchebnoe posobie. M.: FGBNU. "Institut strategii razvitiya obrazovaniya" RAO, 2021. — 232 s.

19. Sovremennaya didaktika i kachestvo obrazovaniya: problemy i podxody v stanovlenii uchebnoy samostoyatel'nosti: materialy XII Vserossiyskoy nauchno-metodicheskoy konferentsii 30–31 yanvarya 2020 goda / sost. G.V. Klepes. – Krasnoyarsk, 2020. – 160 s.

20. Starovoytova, T. A. Konsepsii i strategii razvitiya pedagogicheskoy nauki i obrazovaniya [Elektronnyy resurs]: uchebno-metodicheskie materialy /T. A. Starovoytova. – Elektron. dannye. – Mogilev : MGU imeni A. A. Kuleshova, 2020.

21. Larina, Ye.N. Metodika prepodavaniya spetsialnykh dissiplin [Tekst]: uchebnoe posobie / Ye.N. Larina. – Voronej: VGPU, 2014. - 111 s.

22. Ganshina, G. V. Metodika prepodavaniya spetsialnykh dissiplin : uchebnoe posobie dlya bakalavriata, spetsialiteta i magistratury / G. V. Ganshina. - 2-ye izd. Moskva : Izdatelstvo Yurayt ; Moskva : Izd-vo GAOU VO MGPU, 2019. -195 s.

IV. Internet saytlar:

1. <http://edu.uz> – O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi.
2. <http://lex.uz> – O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.
3. <http://bimm.uz> – Oliy ta’lim tizimi pedagog va rahbar kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish Bosh ilmiy-metodik markazi.
4. <http://ziyonet.uz> – Ta’lim portali Ziyonet.
5. <http://natlib.uz> – Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi.